إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۴۴﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۴۵﴾

نيڪن کي ايئن ئي بدلو ڏيندا آهيون . ان ڏينهن ڪوڙو چوندڙن جي واسطي خرابي آهي ۳۴

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿۴۶﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۴۷﴾

ڪجهه ڏينهن کائي بيهوءِ نفعو وٺو ۳۵ ضرور توهان مجرم آهيو ۳۶ ان ڏينهن ڪوڙو چوندڙن جي واسطي ويل آهي .

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿۴۸﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ

۽ جڏهن انهن کي چيو ويو ته نماز پڙهو ته نماز نه ٿا پڙهن . ان ڏينهن تڪذيب ڪندڙن جي واسطي

ع ۲ ۱۰ ۲۲

لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۴۹﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۰﴾

خرابي آهي . پوءِ ان ۳۷ کان بعد ڪهڙي ڳالهه تي ايمان آڻيندا ۳۸

سُورَةُ النَّبَإِ مَكِّيَّةٌ ۷۸ ۸۰ — اٰيَاتُهَا ۴۰ — رُكُوعَاتُهَا ۲

سورة نبا مڪي آهي هن ۾ چاليهه آيتون ۽ ٻه رڪوع آهن .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ۱

الجزء ۳۰

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿۲﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ

اهي ۲ پاڻ ۾ ڇا جي پڇا ڳاڇا ڪن ٿا ۳ وڏي خبر جي ۴ جنهن ۾ اهي ڪا في اختلاف

مُخْتَلِفُونَ ﴿۳﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿۴﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿۵﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ

رکن ٿا ۵ هائو هائو اجهو ڄاڻندا . پوءِ پڪ پڪ ڄاڻندا ۶ ڇا اسان زمين کي فرش

الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿۶﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿۷﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿۸﴾ وَجَعَلْنَا

نه بنايو ۷ ۽ پهاڙن کي ميخون ۸ ۽ توهان کي بنايوسي جوڙا جوڙا ۹ ۽ توهان جي ننڊ کي

نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿۱۱﴾

آرام بنايوسي ۱۰ ۽ رات کي پردو ڍڪيندڙ بنايو ۱۱ ۽ ڏينهن کي روزگار جي واسطي مقرر ڪيوسي ۱۲

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿۱۳﴾ وَأَنزَلْنَا

۽ توهان جي مٿان ست مضبوط عمارتون ناهيون ۱۳ ۽ انهن ۾ هڪ نهايت چمڪندڙ چراغ رکيوسي ۱۴ . ۽ پوءِ

مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾ لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿۱۵﴾ وَجَنَّاتٍ

ڪڪرن مان زوردار پاڻي لاٿو . جيئن اسان پيدا فرمايون اناج ۽ ساوڪ ان شاءِ گهاٽا باغ

۳۴ هن کان پوءِ هدايت جي طور تي ڪافرن کي خطاب ڪيو ويو ته اي دنيا ۾ تڪذيب ڪرڻ وارؤ! توهان دنيا ۾ ۳۵ پنهنجي موت جي وقت تائين . ۳۶ ڪافر آهيو ۽ دائمي عذاب جا حقدار آهيو . ۳۷ قرآن شريف ۳۸ يعني قرآن شريف ڪتب الاهيه ۾ سڀني کان آخري ڪتاب آهي ۽ تمام پڌرو ۽ چٽو معجزو آهي ان تي ايمان نه آندؤ ته پوءِ ايمان آڻڻ جي ڪا صورت

:..... نه آهي .....

۱ سورة نبا کي سورة تساؤل ۽ سورة عم يتساءلون به چوندا آهن . هي سورة مڪي آهي هن ۾ ٻه رڪوع ، چاليهه يا ايڪيتاليهه آيتون ، هڪ سؤ تيهتر ڪلما ۽ نو سؤ ستر حرف آهن . ۲ قريش جا ڪافر . ۳ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم جن جڏهن مڪي وارن کي توحيد جي دعوت ڏني ۽ مرڻ کان پوءِ زنده ٿيڻ جي خبر ڏني ۽ قرآن ڪريم جي تلاوت فرمائي ڪري انهن کي ٻڌايائون ته انهن جي پاڻ ۾ گفتگو شروع ٿي ۽ هڪ ٻي کان پڇڻ لڳا ته محمّد (صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم) جن ڪهڙو دين آندو آهي . هن آيت ۾ انهن جي گفتگو جو بيان فرمايو ويو آهي يعني اها ڪهڙي عظيم الشان ڳالهه آهي جو جنهن ۾ هي ماڻهو هڪ ٻي کان پڇا ڳاڇا ڪري رهيا آهن . هن کان پوءِ اها ڳالهه بيان فرمائي وڃي ٿي . ۴ وڏي خبر مان مُراد يا قرآن ڪريم آهي يا سيد عالم محبوب محمّد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم جن جي نبوت ۽ سندن دين يا مرڻ کان پوءِ زنده ٿيڻ جو مسئلو . ۵ جو ڪي ته قطعي انڪار ڪن ٿا ، ڪي شڪ ۾ آهن ۽ قرآن ڪريم کي انهن مان ڪو جادو چوي ٿو ، ڪو شعر ، ڪو ڪهانت ۽ ڪو ڪجهه . اهڙي طرح محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم جن کي ڪو جادوگر چوي ٿو ته ڪو شاعر ڪو ٻيو ڪا هن . ۶ ان تڪذيب ۽ انڪار جي نتيجي کي . هن کان پوءِ الله تعالىٰ پنهنجي قدرت جي عجائب مان چند شيون ذڪر فرمايون ته جيئن اهي ماڻهو انهن جي دلالت سان الله تعالىٰ جي توحيد کي ڄاڻن ۽ هي سمجهن ته الله تعالىٰ جهان کي پيدا ڪرڻ ، ان کان پوءِ ان کي فنا ڪرڻ ۽ فنا کان پوءِ وري حساب ۽ جزا جي لاءِ پيدا ڪرڻ تي قادر آهي . ۷ جو توهان ان ۾ رهو ۽ اها توهان جي آرامگاه هجي . ۸ جن سان زمين ثابت ۽ قائم رهي . ۹ مرد ۽ عورت . ۱۰ توهان جي جسمن جي لاءِ ته جيئن ان سان ڏک ۽ صدمو ۽ ٿڪاوٽ دور ٿئي ۽ راحت حاصل ٿئي . ۱۱ جيڪا پنهنجي اونداهي سان هر شيءِ کي لڪائي ٿي . ۱۲ ته توهان ان ۾ الله تعالىٰ جو فضل ۽ پنهنجي روزي تلاش ڪريو . ۱۳ جن تي زماني گذرڻ جو اثر نه ٿو ٿئي ۽ پراڻاپ ۽ ڀيري انهن تائين وات نه ٿي لهي . انهن بناوتن مان مراد ست آسمان آهن . ۱۴ يعني سج ، جنهن ۾ روشني به آهي ۽ گرمي به .

اَلْفَافًا ﴿١٦﴾ اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ﴿١٧﴾ يَّوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّوْرِ

وڦ ١٥ بيشڪ فيصلي جو ڏينهن وڦ ١٦ هڪ مقرر وقت تي آهي. جنهن ڏينهن صور ۾ ڦوڪيو ويندو ١٧

فَتَاْتُوْنَ اَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَّسُيِّرَتِ

پوءِ توهان هليا ايندؤ وڦ ١٨ ٽولا ٽولا ٿي ۽ آسمان کوليو ويندو جو ڄڻ ته پوندا دروازا وڦ ١٩. ۽ پهاڙ هلايا ويندا

الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِيْنَ

پوءِ ٿي پوندا رُڃ جي چمڪدار واري وانگر پاڻي جو ڏوکو ڏيندڙ بيشڪ جهنم انتظار ۾ آهي سرڪشن جي واسطي آهي

مَاٰبًا ﴿٢٢﴾ لّٰبِثِيْنَ فِيْهَآ اَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾

ٺڪاڻو. ان ۾ رهندا ڊگهي مدت وڦ ٢٠ ان ۾ ڪنهن به طرح نه ٿڌ جو مزو ڏسندا ۽ نه ڪجهه پيئڻ جو

اِلَّا حَمِيْمًا وَّغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِّفَاقًا ﴿٢٦﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ

مگر ٽهڪندڙ پاڻي ۽ دوزخين جي سڙندڙ پونءِ. جهڙو عمل تهڙي سزا وڦ ٢١ بيشڪ انهن کي حساب جو خوف نه هو

حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَّكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَیْءٍ اَحْصَيْنٰهُ

وڦ ٢٢. ۽ انهن اسان جي آيتن کي بيحد ڪوڙو چيو ۽ اسان وڦ ٢٣ هر شيءِ جو ڪري احاطو ڪيو آهي وڦ ٢٤

ع ٣٠ ١ كِتٰبًا ﴿٢٩﴾ فَذُوْقُوْا فَلَنْ نَّزِيْدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ مَفَازًا ﴿٣١﴾

۽ هاڻي چکو جو اسان توهان کي نه وڌائينداسين مگر عذاب. بيشڪ پرهيزگارن جي واسطي ڪاميابي جي جاءِ آهي وڦ ٢٥

حَدَآئِقَ وَاَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَّكَوَاعِبَ اَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَّكَاْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا

باغ آهن وڦ ٢٦ ۽ انگور ۽ نوخيز جوان همعمر (عورتون). ۽ ڇلڪندڙ پيالا وڦ ٢٧

يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

جنهن ۾ نه ته ڪا بيهودي ڳالهه ٻڌن ۽ نه ئي ڪوڙ ناهڪ وڦ ٢٨ انعام تنهنجي رب جي طرف کان وڦ ٢٩ نهايت ڪافي عطا

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِنْهُ

جيڪو رب آهي آسمانن ۽ زمين ۽ جيڪجهه انهن جي وچ ۾ آهي رحمان جنهن سان ڳالهائڻ جو اختيار نه رکندا

خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ

وڦ ٣٠ جنهن ڏينهن جبرئيل ۽ سڀ ملائڪ پرو ٻڌي بيهندا، ڪو به نه ڳالهائي سگهندو وڦ ٣١ مگر

اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَآءَ

جنهن کي رحمان اجازت ڏني وڦ ٣٢ ۽ جنهن سڌي ڳالهه ڪئي وڦ ٣٣ اهو ڏينهن برحق آهي پوءِ جيڪو چاهي

وڦ ١٥ پوءِ جنهن ايتريون شيون پيدا ڪيون
اهو انسان کي مرڻ کان پوءِ زنده ڪري ته
ڪهڙو عجب! انهن شين جو پيدا ڪرڻ حڪيم
جو فعل پڻ آهي ۽ حڪيم جو فعل هرگز اجايو
۽ بيڪار نه ٿو ٿئي ۽ مرڻ کان پوءِ اٿڻ ۽ سزا ۽ جزا جي
انڪار ڪرڻ سان لازم اچي ٿو ته انڪاري وٽ
سمورا فعل بيڪار هجن ۽ بيڪار هجڻ باطل
ته پوءِ بعث ۽ جزا جو انڪار به باطل. هن مضبوط
دليل سان ثابت ٿي ويو ته مرڻ کان پوءِ اٿڻ ۽
حساب ۽ جزا ضروري آهي، ان ۾ شڪ نه آهي.
وڦ ١٦ ثواب ۽ عذاب جي لاءِ. وڦ ١٧ هن مان آخري
ڦوڪ مُراد آهي. وڦ ١٨ پنهنجن قبرن مان حساب
جي لاءِ بيهڻ واري جڳهه جي طرف. وڦ ١٩ ۽ ان ۾
رستا ٿي ويندا، انهن مان ملائڪ لهندا.
وڦ ٢٠ جن جي انتها نه آهي يعني هميشه رهندا.
وڦ ٢١ جهڙو عمل اهڙي جزا، يعني جهڙو ڪفر
بدترين جُرم آهي، اهڙو ئي سخت ترين عذاب
انهن کي ٿيندو. وڦ ٢٢ ڇو ته اهي مرڻ کان پوءِ
اٿڻ جا انڪاري هئا. وڦ ٢٣ لوح محفوظ ۾.
وڦ ٢٤ انهن جا سمورا چڱا ۽ بُرا عمل اسان جي
علم ۾ آهن، اسان انهن تي جزا ڏينداسون ۽ آخرت
۾ عذاب جي وقت انهن کي چيو ويندو. وڦ ٢٥ جنت
۾، جتي انهن کي عذاب کان ڇوٽڪارو هوندو
۽ هر مُراد حاصل هوندي. وڦ ٢٦ جن ۾ قسم قسم
جي نفيس ڦرن وارا وڻ. وڦ ٢٧ نفيس شراب جو.
وڦ ٢٨ يعني جنت ۾ نه ڪا بيهوده ڳالهه ٻڌڻ ۾ ايندي
نه ڪو ڪنهن کي ڪوڙو ڪندو. وڦ ٢٩ توهان جي
اعمال جو. وڦ ٣٠ ان جي خوف جي سبب. وڦ ٣١ اُن جي
رعب ۽ جلال کان. وڦ ٣٢ ڪلام يا شفاعت
جي. وڦ ٣٣ دنيا ۾ انهيءَ جي مطابق عمل
ڪيائين. * ڪلمهٴ طيب لا اله الا الله
محمّد رسول الله مُراد آهي.

* ڪن مفسرن فرمايو ته صحيح ڳالهه مان

اِتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾ اِنَّآ اَنْذَرْنٰكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا ۖ يَّوْمَ يَنْظُرُ
پنهنجي رب جي وات وني ڇڏي. ٣٤ اسان توهان کي ٣٥ هڪ ويجهڙي واجي ويل عذاب کان ڊيڄاريون ٿا ٣٦ جنهن ڏينهن
الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا ﴿٤٠﴾
ع ١٠ / ٢
ماڻهو ڏسندو جو ڪجهه سندس هٿن اڳتي موڪليو ۽ ڪافر چوندو ڪاش مان ڪنهن طرح مٽي هجان ها. ٣٨

سُوْرَةُ النّٰزِعٰتِ مَكِّيَّةٌ ٧٩ — ٨١ — اٰيَاتُهَا ٤٦ — رُكُوْعَاتُهَا ٢

سورة نازعات مڪي آهي ۽ هن ۾ ڇائيتاليهه آيتون ۽ ٻه رڪوع آهن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ١

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ﴿٣﴾
قسم انهن جو جيڪي سختي سان ساهه ڇڪي ڪڍن ٢ ۽ انهن جو جيڪي نرمي سان بند کولن ٤ ۽ انهن جو جيڪي آسانيءَ سان ترن ٥
فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾
پوءِ انهن جو جيڪي اڳتي وڌي جلدي پهچن ٦ پوءِ جيڪي ڪم جي تدبير ڪن ٧ جو ڪافرن تي ضرور عذاب ايندو جنهن ڏينهن لوڏي ڪندڙ زلزلي ۾ اچڻ واري
تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ ﴿٨﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾
٨ پٺيان ايندي پٺيان اچڻ واري ٩. ڪيترين ئي دلين ان ڏينهن ڌڙڪنديون هونديون. اکيون مٿي ڪي نه سگهندا ١٠
يَقُوْلُوْنَ ءَاِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا
ڪافر ١١ چوندا ڇا اسان وري پوئين پير موٽنداسين ١٢ ڇا جڏهن اسان ڳريل هڏا ٿي وينداسين
نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوْا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾
١٣. چيائون اهڙو موٽڻ ته ڇٽو نقصان آهي ١٤ پوءِ اها ١٥ ته نه آهي مگر هڪ هڪل ١٦.
فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾ هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿١٥﴾ اِذْ نَادٰىهُ
تڏهن اهي هڪ کليل ميدان ۾ پيا هوندا ١٧ ڇا توکي موسىٰ جي خبر آئي ١٨ جڏهن ان کي سندس
رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿١٧﴾
رب طوىٰ جي پاڪ واديءَ ۾ ١٩ ندا فرمائي جو فرعون وٽ وڃ ان سرڪشي ڪئي آهي ٢٠.
فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰى اَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿١٩﴾
پوءِ ان کي چئو ڇا توکي هن طرف رغبت آهي جو تون پاڪ صاف ٿئين ٢١ ۽ توکي تنهنجي رب جي طرف ٢٢ رستو ٻڌايان جو تون ڊڄين ٢٣

٣٤ چڱا عمل ڪري ته جيئن عذاب کان محفوظ رهي. ٣٥ اي ڪافرؤ! ٣٦ ان مان آخرت جو عذاب مراد آهي. ٣٧ يعني هر نيڪي ۽ برائي ان جي اعمال نامي ۾ درج هوندي، جنهن کي اهو قيامت جي ڏينهن ڏسندو. ٣٨ ته جيئن عذاب کان محفوظ رهان ها.

حضرت ابن عمر رضى الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته قيامت جي ڏينهن جڏهن جانورن ۽ چوپاين کي اٿاريو ويندو ۽ انهن کي هڪ ٻئي کان بدلو ڏياريو ويندو، جيئن ته هن سڱن واري ٻي سڱن واري کي ماريو هوندو ته ان کي بدلو ڏياريو ويندو، ان کان پوءِ اهي سڀ مٽي ڪيا ويندا. اهو ڏسي ڪري ڪافر تمنا ڪندو ته جيڪر مان به مٽي ڪيو وڃان ها. ڪن مفسرن هن جي هيءَ معنىٰ بيان ڪئي آهي ته مؤمنن تي الله تعالىٰ جا انعام ڏسي ڪري ڪافر تمنا ڪندو ته جيڪر اهو دنيا ۾ مٽي هجي ها يعني نوڙت وارو متڪبر ۽ سرڪش نه هجي ها. مفسرن جو هڪ قول هي به آهي ته ڪافر مان مراد ابليس آهي، جنهن حضرت آدم عليه السلام تي اعتراض ڪيو هو ته اهو مٽي مان پيدا ڪيو ويو ۽ پنهنجي باهه مان پيدا ٿيڻ تي فخر ڪيو هئائين جڏهن اهو حضرت آدم عليه السلام ۽ سندس ايماندار اولاد جي ثواب کي ڏسندو ۽ پنهنجو پاڻ کي عذاب جي سختي ۾ لهندو ته چوندو، جيڪر مان مٽي هجان ها يعني حضرت آدم وانگر مٽي مان پيدا ڪيو ويو هجان ها.

١ سورة والنّٰزعٰت مڪي آهي، هن ۾ ٻه رڪوع، ڇائيتاليهه آيتون هڪ سئو ستانوي ڪلما ۽ ست سئو ٽيونجاهه حرف آهن. ٢ يعني انهن ملائڪن جو. ٣ ڪافرن جو. ٤ يعني مؤمن جا ساهه نرمي سان قبض ڪن. ٥ جسم جي اندر يا آسمان ۽ زمين جي وچ ۾ مؤمنن جا روح کڻي ڪري. (ڪما روى عن علي رضى الله تعالىٰ عنه). ٦ پنهنجي خدمت تي، جنهن تي مامور آهن. (روح البيان). ٧ يعني دنياوي امور جو انتظام جيڪي انهن سان متعلق آهن تن کي پورو ڪن، هي قسم ان تي مبني آهي. ٨ زمين ۽ جبل ۽ هر شيءِ پهرين ڦوڪ سان اضطراب ۾ اچي ويندي ۽ سموري خلق مري ويندي. ٩ يعني ٻي ڦوڪ ٿيندي، جنهن سان هر شيءِ الله تعالىٰ جي اذن سان زنده ڪئي ويندي. انهن ٻنهي ڦوڪن جي وچ ۾ چاليهن سالن جو مفاصلو هوندو. ١٠ ان ڏينهن جي هول ۽ دهشت کان، هي ڪافرن جو حال هوندو. ١١ جيڪي مرڻ کان پوءِ اٿڻ جا منڪر آهن.

جڏهن انهن کي چيو وڃي ٿو ته توهان مرڻ کان پوءِ اٿاريا ويندؤ ته. ١٢ يعني موت کان پوءِ وري زندگي جي طرف واپس ڪيا ويندا سون. ١٣ ذرا ذرا ٿيل پوءِ به زنده ڪيا ويندا سون. ١٤ يعني جيڪڏهن موت کان پوءِ زنده ڪيو وڃڻ صحيح آهي ۽ اسان مرڻ کان پوءِ اٿاريا وياسون ته ان ۾ اسان جو وڏو نقصان آهي ڇو ته اسان دنيا ۾ ان جي تڪذيب ڪندا رهيا سون. اهو مقولو انهن جو ٺٺول جي طريقي سان هو. ان تي انهن کي ٻڌايو ويو ته توهان مرڻ کان پوءِ زنده ٿي وڃڻ کي هي نه سمجهو ته الله تعالىٰ جي لاءِ ڪجهه ڏکيو آهي، ڇو ته قادر برحق تي ڪجهه به ڏکيو نه آهي. ١٥ آخري ڦوڪ. ١٦ جنهن سان سڀ گڏ ڪيا ويندا ۽ جڏهن آخري ڦوڪ ٿيندي. ١٧ زنده ٿي ڪري. ١٨ هي خطاب آهي محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي، جڏهن قوم جو تڪذيب ڪرڻ پاڻ سڳورن کي ڳرو ۽ ناپسند لڳو ته الله تعالىٰ سندن تسڪين جي لاءِ حضرت موسىٰ عليه السلام جو ذڪر فرمايو. جنهن پنهنجي قوم کان گهڻيون تڪليفون ڏٺيون هيون. مراد هيءَ آهي ته نبين سڳورن کي اهڙيون ڳالهيون پيش اينديون رهنديون آهن، توهان ان کان غمگين نه ٿيو. ١٩ جيڪو شام ملڪ ۾ طور جي ويجهو آهي. ٢٠ ۽ اهو ڪفر ۽ فساد ۾ حد کان لنگهي ويو. ٢١ ڪفر و شرڪ ۽ معصيت و نافرمانيءَ کان. ٢٢ يعني ان جي ذات ۽ صفات جي معرفت جي طرف. ٢٣ ان جي عذاب کان.

فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿٢١﴾ ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿٢٢﴾
پوءِ موسىٰ ان کي تمام وڏي نشاني ڏيکاري ف٢٤ ان تي ان کي ڪوڙ ڀانيائين ف٢٥ ۽ نافرماني ڪيائين پوءِ پٺي ڏنائين ف٢٦ پنهنجي ڪوشش ۾
فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ
لڳو ف٢٧ پوءِ ماڻهن کي گڏ ڪيائين ف٢٨ پوءِ سڏيائين پوءِ چيائين ته مان توهان جو سڀني کان اُچو رب آهيان ف٢٩ پوءِ الله ان کي دنيا ۽
الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى ﴿٢٥﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿٢٦﴾ ءَاَنْتُمْ
آخرت ٻنهي جي عذاب ۾ پڪڙيو ف٣٠ بيشڪ ان ۾ سيکت آهي انهيءَ شخص جي واسطي جيڪو ڊڄي ف٣١ ڇا توهان جي سمجهه
اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ ۚ بَنٰىهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا ﴿٢٨﴾ وَاَغْطَشَ
جي مطابق توهان جو پيدا ڪرڻ ف٣٢ ڏکيو يا آسمان جو جنهن کي الله ناهيو. ان جي ڇت اُچي ڪيائين ف٣٣ پوءِ ان کي نيڪ ڪيائين ف٣٤ ۽
لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحٰىهَا ﴿٢٩﴾ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا ﴿٣٠﴾ اَخْرَجَ
ان جي رات اونداهي واري ڪيائين ۽ ان جي روشني چمڪايائين ف٣٥ ۽ ان کان پوءِ زمين پکيڙ يائين ف٣٦
مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰىهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَّكُمْ
ان مان ف٣٧ ان جو پاڻي ۽ گاهه ڪڍيائين ف٣٨ ۽ پهاڙن کي ڄمايائين ف٣٩ توهان جي ۽ توهان جي چوپايين
وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ
جي فائدي جي واسطي. پوءِ جڏهن اينديءَ اها عام سڀ کان وڏي مصيبت ف٤٠ ان ڏينهن انسان ياد ڪندو
الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ لِمَنْ يَّرٰى ﴿٣٦﴾ فَاَمَّا مَنْ
جا ڪوشش ڪئي هئائين ف٤١ ۽ جهنم کي ظاهر ڪيو ويندو هر ڏسندڙ تي ف٤٢ پوءِ جنهن سرڪشي ڪئي ف٤٣
طَغٰى ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٣٩﴾ وَ
۽ دنيا جي زندگي کي ترجيح ڏنائين ف٤٤ پوءِ بيشڪ جهنم ئي ان جو ٺڪاڻو آهي. ۽ جيڪو پنهنجي رب جي
اَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ﴿٤٠﴾ فَاِنَّ
حضور بيهڻ کان ڊنو ف٤٥ ۽ نفس کي خواهش کان روڪيائين ف٤٦ پوءِ بيشڪ جنت ئي (ان جي)
الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ﴿٤٢﴾
جاءِ آهي توکان ف٤٧ قيامت بابت پڇن ٿا ته اها ڪڏهن لاءِ ترسيل آهي. توکي ان جي بيان سان ڪهڙو
فِيْمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰىهَا ﴿٤٣﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰىهَا ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرُ
واسطو ف٤٨ تنهنجي رب تائين ئي ان جي نهايت آهي. تون ته فقط ان کي ڊيڄارڻ وارو آهين، جيڪو ان کان ڊڄي.

ع ٢٦ ١ ٣

ف٢٤ يد بيضاء ۽ عصا. ف٢٥ حضرت موسىٰ عليه السلام کي. ف٢٦ يعني ايمان کان منهن موڙيو. ف٢٧ فساد انگيزي جي. ف٢٨ يعني جادوگرن کي ۽ پنهنجن لشڪرن کي. ف٢٩ يعني منهنجي مٿان ڪو رب نه آهي. ف٣٠ دنيا ۾ ٻوڙيائينس ۽ آخرت ۾ دوزخ ۾ داخل فرمائيندس. ف٣١ الله عزوجل کان. هن کان پوءِ بعث جي انڪارين کي عتاب فرمايو وڃي ٿو. ف٣٢ توهان جي مرڻ کان پوءِ. ف٣٣ ٿنڀي کان سواءِ. ف٣٤ ايئن جوان ۾ ڪٿي ڪو خلل نه آهي. ف٣٥ سج جي نور کي ظاهر فرمائي ڪري. ف٣٦ جيڪا آسمان کان اڳ پيدا فرمائي وئي هئي مگر پکيڙي نه وئي هئي. ف٣٧ چشما جاري فرمائي ڪري. ف٣٨ جنهن کي جاندار کائن ٿا. ف٣٩ ساري زمين تي ته جيئن ان کي سڪون هجي. ف٤٠ يعني ٻي ڦوڪ ٿيندي، جنهن ۾ مئل اٿاريا ويندا. ف٤١ دنيا ۾ ٻري يا چڱي. ف٤٢ ۽ سموري خلق ان کي ڏسندي. ف٤٣ حد کان لنگهيو ۽ ڪفر اختيار ڪيو. ف٤٤ آخرت تي ۽ شهوتن جو تابع ٿيو. ف٤٥ ۽ ان ڄاتو ته ڪيئن قيامت جي ڏينهن پنهنجي رب جي حضور ۾ حساب لاءِ حاضر ٿيڻو آهي. ف٤٦ حرام شين جي. ف٤٧ اي محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم! مڪي جا ڪافر. ف٤٨ ۽ ان جي وقت ٻڌائڻ سان ڇا مطلب ۽ غرض؟.

مَنْ يَّخْشٰىهَا ﴿۴۵﴾ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوْۤا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰىهَا ﴿۴۶﴾ ع ۲

گويا جنهن ڏينهن اهي ان کي ڏسندا ف۴۹ دنيا ۾ نه رهيا هُئا مگر هڪ شام يا ان جي صبح

سُوْرَةُ عَبَسَ مَكِّيَّةٌ ۸۰ — ۲۴ — اٰيَاتُهَا ۴۲ — رُكُوْعُهَا ۱

سُورة عبس ف۱ مڪي آهي هن ۾ ٻائيتاليهه آيتون ۽ هڪ رڪوع آهي

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف۱

عَبَسَ وَتَوَلّٰىۤ ﴿۱﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ﴿۲﴾ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰىۤ ﴿۳﴾

پيشاني ۾ گهنج وجهي منهن ڦيريائين ف۲ ان ڪري جو ان وٽ نابين حاضر ٿيو ف۳ ۽ توهان کي ڇا خبر شايد اهو پاڪ صاف ٿئي ف۴

اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ﴿۴﴾ اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى ﴿۵﴾ فَاَنْتَ لَهٗ

يا نصيحت وٺي پوءِ کيس نصيحت فائدو ڏئي. پر جيڪو بي پرواهه بڻجي ٿو ف۵ تون ان جي پٺيان ته پوين ٿو

تَصَدّٰى ﴿۶﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى ﴿۷﴾ وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى ﴿۸﴾

ف۶ ۽ تنهنجو ڪو نقصان ڪونهي جيڪڏهن اهو پاڪيزه نه بڻجي ف۷ ۽ جيڪو تنهنجي حضور ڊڪندو ڊڪندو حاضر ٿيو ف۸

وَهُوَ يَخْشٰى ﴿۹﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى ﴿۱۰﴾ كَلَّاۤ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿۱۱﴾ فَمَنْ شَآءَ

۽ اهو ڊڄي رهيو آهي ف۹ ته تون ان کي ڇڏي ٻين ۾ مشغول ٿئين ٿو. ائين هرگز نه ٿيڻ ف۱۰ هي ته سمجهاڻي آهي ف۱۱ پوءِ جيڪو گهري

ذَكَرَهٗ ﴿۱۲﴾ فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿۱۳﴾ مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿۱۴﴾ بِاَيْدِيْ

ان کي ياد ڪري ف۱۲ انهن صحيفن ۾ جو عزت وارا آهن ف۱۳ بلندي وارا ف۱۴ پاڪائي وارا ف۱۵ خوبين وارن

سَفَرَةٍ ﴿۱۵﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿۱۶﴾ قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَاۤ اَكْفَرَهٗ ﴿۱۷﴾ مِنْ اَيِّ

نيڪن جي هٿان لکيل ف۱۶ انسان کي مار پوي ڪيڏو نه ناشڪر آهي ف۱۷ ان کي ڪهڙي شيءِ مان

شَيْءٍ خَلَقَهٗ ﴿۱۸﴾ مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهٗ فَقَدَّرَهٗ ﴿۱۹﴾ ثُمَّ السَّبِيْلَ

ٺاهيائين. پاڻي جي قطري مان پيدا فرمايائين، پوءِ ان کي مختلف اندازن تي رکيائين ف۱۸ پوءِ ان تي واٽ آسان بنايائين

يَسَّرَهٗ ﴿۲۰﴾ ثُمَّ اَمَاتَهٗ فَاَقْبَرَهٗ ﴿۲۱﴾ ثُمَّ اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهٗ ﴿۲۲﴾ كَلَّا لَمَّا

ف۱۹ پوءِ ان کي موت ڏنائين پوءِ قبر ۾ رکايائين ف۲۰ پوءِ جڏهن گهريائين ان کي ٻاهر ڪڍيائين ف۲۱ هرگز نه ان

يَقْضِ مَاۤ اَمَرَهٗ ﴿۲۳﴾ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖۤ ﴿۲۴﴾ اَنَّا صَبَبْنَا

اڃا تائين پورو نه ڪيو جيڪو ان کي حڪم هو ف۲۲ پوءِ انسان کي گهرجي ته پنهنجي طعام جي طرف ڏسي ف۲۳ جو اسان چڱي طرح

وقف لازم

ف۴۹ يعني ڪافر قيامت کي، جنهن جو انڪار ڪن ٿا، پوءِ ان هول ۽ دهشت کان پنهنجي حياتي جي مدت وساري ويندا ۽ خيال ڪندا ته

ف۱ سورة عبس مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع ٻائيتاليهه آيتون، هڪ سو ٽيهه ڪلما ۽ پنج سو ٽيٽيهه حرف آهن. ف۲ محبوب نبي ڪريم صلي الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن. ف۳ يعني عبد الله بن ام مڪتوم ٭ بن هشام، عباس بن عبد المطلب، اُبيّ بن خلف ۽ اميه بن خلف قريش جي اشراف کي اسلام جي دعوت فرمائي رهيا هئا. ان وچ ۾ عبد الله بن ام مڪتوم نابين حاضر ٿيو ۽ ان نبي ڪريم محبوب عظيم صلي الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن کي بار بار ندا ڪري عرض ڪيو ته جيڪو الله تعالیٰ توهان کي سيکاريو آهي، مون کي ان جي تعليم فرمايو. ابن ام مڪتوم هي نه سمجهيو ته محبوب سائين جن ٻين سان گفتگو فرمائي رهيا آهن، ان کان ڪلام ٽٽي پوندو. اها ڳالهه حضور محبوب اقدس صلي الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن کي گراں لڳي ۽ ناپسندي جا آثار چهرهءِ اقدس تي ظاهر ٿيا ۽ محبوب سائين جن پنهنجي دولت سراءِ اقدس جي طرف واپس ٿيا، ان تي هي آيتون نازل ٿيون ۽ نابين فرمائڻ ۾ عبد الله بن ام مڪتوم جي معذوري جي طرف اشارو آهي ته قطع ڪلام ڪانئس ان جي ڪري واقع ٿيو. هن آيت جي نزول کان پوءِ محبوب سيد عالم صلي الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن عبد الله بن ام مڪتوم جو اڪرام فرمائيندا هئا. ف۴ گناهن کان، توهان جو ارشاد ٻڌي ڪري. ف۵ الله تعالیٰ کان ۽ ايمان آڻڻ کان پنهنجي مال جي سببان. ف۶ ۽ ان جي ايمان آڻڻ جي لالچ ۾ ان جي پويان ٿيو ٿا. ف۷ ايمان آڻي ڪري ۽ هدايت حاصل ڪري، ڇو ته توهان جي ذمي دعوت ڏيڻ ۽ پيغامِ الاهي پهچائڻ آهي. ف۸ يعني ابن ام مڪتوم. ف۹ الله عز وجل کان. ف۱۰ ائين نه ڪريو. ف۱۱ يعني قرآن پاڪ جون آيتون مخلوق جي لاءِ نصيحت آهن. ف۱۲ ۽ ان مان نصيحت قبول ڪري. ف۱۳ الله تعالیٰ وٽ. ف۱۴ رفيع القدر. ف۱۵ جو انهن کي پاڪن کان سواءِ ڪو به نه ڇهي. ف۱۶ ۽ الله تعالیٰ جا فرمانبردار ۽ اهي ملائڪ آهن جيڪي ان کي لوحِ محفوظ مان نقل ڪن ٿا. ف۱۷ جو الله تعالیٰ جي گهڻين نعمتن ۽ بي انتها احسانن جي باوجود ڪفر ڪري ٿو. ف۱۸ ڪڏهن نطفي جي شڪل ۾، ڪڏهن علقه جي صورت ۾، ڪڏهن مضغه جي صورت ۾ پيدائش جي تڪميل تائين. ف۱۹ ماءُ جي پيٽ مان نڪرڻ جو. ف۲۰ جو موت کان پوءِ بي عزتو نه ٿئي. ف۲۱ يعني موت کان پوءِ حساب ۽ جزا جي لاءِ، ور يا ان جي واسطي زندگي مقرر ڪيائين. ف۲۲ پنهنجي رب جو، يعني ڪافر ايمان آڻي ڪري حڪمِ الاهي کي ادا نه ڪيو. ف۲۳ جن کي کائي ٿو ۽ جيڪي ان جي حياتي جو سبب آهن جو انهن ۾ سندس رب جي قدرت ظاهر آهي ڪهڙي طرح بدن جو جز ٿين ٿا ۽ ڪهڙي عجيب نظام سان ڪم ۾ اچن ٿا ۽ ڪهڙي طرح رب عز وجل عطا فرمائي ٿو. انهن حڪمتن جو بيان فرمايو وڃي ٿو.

٭ شانِ نزول: محبوب نبي ڪريم صلي الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن عتبه بن ربيعه، ابوجهل

الْمَآءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَّ
پاڻي وڌو وف٢٤ پوءِ زمين کي خوب چيريوسين . پوءِ ان ۾ ڄمايوسين اناج
عِنَبًا وَّقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَّزَيْتُوْنًا وَّنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَّحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَّفَاكِهَةً
۽ انگور ۽ گاهه . ۽ زيتون ۽ کجي . ۽ گهاٽا باغيچا . ۽ ميوا ۽
وَّاَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾ فَاِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾
چراگاهه توهان جي فائدي جي واسطي ۽ توهان جي جانورن لاءِ . پوءِ جڏهن ايندي اهاڪن ڦاڙي رکندڙ زوراڙ وف٢٥
يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيْهِ ﴿٣٤﴾ وَاُمِّهٖ وَاَبِيْهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهٖ
ان ڏينهن ماڻهو ڀڄندو پنهنجي ڀاءُ . ۽ ماءُ ۽ پيءُ . ۽ زال ۽ پٽن کان
وَبَنِيْهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُّغْنِيْهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوْهٌ
وف٢٦ انهن مان هر هڪ کي ان ڏينهن هڪ فڪر آهي جو اهو ئي کيس ڪافي آهي وف٢٧ ڪيترائي مُنهن
يَّوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوْهٌ
ان ڏينهن روشن هوندا وف٢٨ کلندڙ خوشيون ڪندڙ . وف٢٩ ۽ ڪيترن مُنهن تي
يَّوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ
ان ڏينهن مٽي پيل هوندي . اُنهن تي ڪارا ٺپ چڙهيل هوندي وف٣٠ هي اُهي ئي
ع ١ ٤٢ ٥ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾
آهن ڪافر بدڪار

سُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ ٨١ مَكِّيَّةٌ ٧ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢٩ رُكُوْعُهَا ١

سُورة تڪوير مڪي آهي . الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) وف١ هن ۾ اُنٽيهه آيتون آهن
اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ
جڏهن اس ويڙهي وڃي وف٢ ۽ جڏهن تارا ڪري پون وف٣ ۽ جڏهن جبل هلايا
سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَاِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَاِذَا الْوُحُوْشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾
وڃن وف٤ ۽ جڏهن ڏهه مهينا حمل وارين ڏاچيون وف٥ ڇُٽل ڦرن وف٦ ۽ جڏهن وحشي جانور گڏ ڪيا وڃن وف٧ ۽
وَاِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَاِذَا الْمَوْءٗدَةُ
جڏهن سمنڊ ڏُکايا وڃن وف٨ ۽ جڏهن ساهه (وارن) جا جوڙا اڏايا وڃن وف٩ ۽ جڏهن (قبر ۾) زنده دٻايل کان

وف٢٤ ڪڪرن مان . وف٢٥ يعني قيامت جي ٻي ڦوڪ جو هولناڪ آواز، جيڪو مخلوق کي ٻوڙو ڪري ڇڏيندو . وف٢٦ انهن مان ڪنهن جي طرف نه واجهائيندو، پنهنجي ئي لڳل هوندي . وف٢٧ قيامت جو حال ۽ ان جي مصيبتن بيان فرمائڻ کان پوءِ مڪلفن جو ذڪر فرمايو وڃي ٿو ته اهي ٻه قسم آهن، نيڪ بخت ۽ بد بخت . جيڪي نيڪ بخت آهن انهن حال ارشاد ٿئي ٿو . وف٢٨ ايمان جي نور سان يا رات جي عبادتن سان يا وضوءَ جي آثارن سان . وف٢٩ الله تعالیٰ جي نعمت ڪرم ۽ ان جي رضا تي . هن کان پوءِ بد بختن جو حال بيان فرمايو وڃي ٿو . وف٣٠ ذليل حال وحشت زده صورت ::

وف١ سُورة ڪوّرت مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اُنٽيهه آيتون، هڪ سؤ چار ڪلما ۽ پنج سو ٽيهه حرف آهن . حديث شريف ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلی الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن فرمايو ته جنهن کي پسند هجي ته قيامت جي ڏينهن کي اکين ڏسي جڻ اهو نظر جي اڳيان آهي ته ان کي گهرجي ته سورة اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ، سورة اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ۽ سورت اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ پڙهي (ترمذي) . وف٢ يعني سج جو نور زائل ٿي وڃي . وف٣ برسات وانگر آسمان مان زمين تي ڪري پون ۽ ڪو تارو پنهنجي جاءِ تي نه رهي . وف٤ ۽ غبار وانگر هوا ۾ اڏرندا ڦرن . وف٥ جن جي حمل کي ڏهه مهينا گذري چُڪا هجن ۽ ٻچي ڄڻڻ جو وقت ويجهو اچي ويو هجي . وف٦ نه انهن جو ڪو چارڻ وارو هجي، نه نگران . ان ڏينهن جي دهشت جي اها صورت هجي ۽ ماڻهو پنهنجي حال ۾ اهڙا مبتلا هجن جو انهن جي پرواهه ڪرڻ وارو ڪو نه هجي . وف٧ بعث کان پوءِ قيامت جي ڏينهن جو هڪ ٻي کان بدلو وٺن، پوءِ مٽي ڪيا وڃن . وف٨ پوءِ اهي مٽي ڪيا وڃن . وف٩ هن طرح ته نيڪ نيڪن سان گڏ هجن ۽ بُرا بُرن سان گڏيا هي معنیٰ ته ساهه پنهنجن جسمن سان ملايا وڃن يا هي ته پنهنجن عملن سان ملايا وڃن يا هي ته ايمانداري جون جانيون حورن ۽ ڪافرن جون جانيون شيطانن سان ملايون وڃن .

سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِاَیِّ ذَنْۢبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَاِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَاِذَا

پڇا ڪئي ويندي ف١٠ ڪهڙي گناه ۾ ڪيس ماريو ويو هو ف١١ ۽ جڏهن عملن نامن کوليا ويندا ۽ جڏهن

السَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَاِذَا الْجَحِیْمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَاِذَا الْجَنَّةُ اُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

آسمان جاءِ کان ڇڪيو ويندو ف١٢ ۽ جڏهن جهنم کي ڀڙڪايو ويندو ف١٣ ۽ جڏهن جنت ويجهي ڪئي ويندي ف١٤

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّاۤ اَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾ فَلَاۤ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ

هر ساهه کي معلوم ٿي ويندو جو ڪجهه اُنهي حاضر ڪيو. ف١٥ پوءِ قسم آهي اُنهن ف١٦ جو جيڪي ابتا ڦرن. سڌا هلن

الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَالَّیْلِ اِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ اِنَّهٗ

جهميل رهن ف١٧ ۽ رات جو جڏهن پٺي ڏي ف١٨ ۽ صبح جو جڏهن ساهه کڻي ف١٩. بيشڪ هي

لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِیْمٍ ﴿١٩﴾ ذِیْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِی الْعَرْشِ مَكِیْنٍ ﴿٢٠﴾

ف٢٠ عزت واري رسول ف٢١ جو پڙهڻ آهي جيڪو قوة وارو آهي عرش جي مالڪ جي حضور عزت وارو آهي اُن جو حڪم مڃيو ويندو

مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِیْنٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُوْنٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ

آهي ف٢٢ امانت وارو آهي ف٢٣ ۽ توهان جو صاحب ف٢٤ مجنون نه آهي ف٢٥ ۽ بيشڪ اُن کيس

بِالْاُفُقِ الْمُبِیْنِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَیْبِ بِضَنِیْنٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ

ف٢٦ روشن ڪناري تي ڏٺو ف٢٧ ۽ هي نبي غيب ٻڌائڻ ۾ بخيل نه آهي. ۽ قرآن ۾ مردود

بِقَوْلِ شَیْطٰنٍ رَّجِیْمٍ ﴿٢٥﴾ فَاَیْنَ تَذْهَبُوْنَ ﴿٢٦﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ

شيطان جو پڙهيل نه آهي. پوءِ ڪاڏي وڃو ٿا ف٢٨ اهو ته نصيحت ئي آهي سموري جهان

لِّلْعٰلَمِیْنَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ یَّسْتَقِیْمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَآءُوْنَ

جي واسطي. اُن جي واسطي، جيڪو توهان مان سڌو رهڻ چاهي ف٢٩ ۽ توهان ڇا گهرندؤ

ع ١ ٢٩ ٦ اِلَّاۤ اَنْ یَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿٢٩﴾

مگر هي ته الله سموري جهانن جو رب گهري.

سُوْرَةُ الْاِنْفِطَارِ ٨٢ مَكِّیَّةٌ ٨٢ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ — اٰیَاتُهَا ١٩ رُكُوْعُهَا ١

سورة انفطار مڪي آهي : الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع ف١: هن ۾ اوڻيهه آيتون آهن

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ

جڏهن آسمان ڦاٽي پوي. ۽ جڏهن تارا ڇڻي پون ۽ جڏهن سمنڊ وهائي ڇڏجن

ف١٠ يعني ان ڇوڪريءَ کان، جيڪا زنده دفن ڪئي ويئي، جيئن عربن جو دستور هو، جو جاهليت جي زماني ۾ ڇوڪرين کي زنده دفن ڪري ڇڏيندا هئا. ف١١ هي سوال قاتل جي ملامت جي لاءِ آهي ته جيئن اها ڇوڪري جواب ڏي ته مان بي گناهه ماري ويس. ف١٢ جيئن ذبح ڪيل ٻڪري جي جسم تان کل ڇڪي ويندي آهي. ف١٣ خدا جي دشمنن جي لاءِ. ف١٤ الله تعالىٰ جي پيارن جي. ف١٥ نيڪي پابدي. ف١٦ ستارن. ف١٧ هي پنج ستارا آهن، جن کي خمسه متحيره چون ٿا، زحل، مشتري مريخ، زهره، عطارد (ڪذا روي عن علي بن ابي طالب رضي الله تعالیٰ عنه). ف١٨ ۽ ان جي اونداهي هلڪي ٿئي. ف١٩ ۽ ان جي روشني گهڻي پکڙجي. ف٢٠ قرآن شريف. ف٢١ حضرت جبرئيل عليه السلام. ف٢٢ يعني آسمانن ۾ ملائڪ ان جي اطاعت ڪن ٿا. ف٢٣ وحي الاهي جو. ف٢٤ حضرت محبوب ڪريم محمد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم. ف٢٥ جيئن مڪي جا ڪافر چون ٿا. ف٢٦ يعني جبرئيل امين کي سندس اصلي صورت ۾. ف٢٧ يعني سج جي اڀرڻ جي جاءِ تي. ف٢٨ ۽ ڇو قرآن پاڪ کان منهن موڙيو ٿا. ف٢٩ يعني جنهن کي حق جو اتباع ۽ ان تي قيام منظور هجي. ۞۞۞۞۞۞ ف١ سورة انفطار مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اوڻيهه آيتون، اسي ڪلما ۽ ٽي سؤ ستاويهه حرف آهن.

فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَ

وٽ ۽ جڏهن قبرون اکيڙيون وڃن وٿ هر ساهه کي معلوم ٿي ويندو جو ڪجھ اڳتي موڪليو هوندائين وٿ ۽ جو

أَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي

پٺتي وٿ اي انسان توکي ڪهڙي شيءِ ڏوکي ۾ وڌو پنهنجي ڪرم واري رب کان وٿ جنهن توکي پيدا ڪيو

خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾

وٽ پوءِ ٺيڪ بنايائين وٿ پوءِ برابر فرمايائين وٿ جنهن صورت ۾ گھريائين توکي جوڙيائين وٽ

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا

ڪجھ نہ آهي وٽ بلڪ توهان انصاف ٿيڻ کي ڪوڙ ٿا سمجھو وٽ ۽ بيشڪ توهان تي ڪجھ نگهبان آهن وٽ معزز

كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ

لکڻ وارا وٽ جاڻن ٿا جو ڪجھ توهان ڪيو وٿ بيشڪ نيڪوڪار وٽ ضرور چين ۾ آهن وٽ ۽

الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا

بيشڪ بدڪار وٿ ضرور دوزخ ۾ آهن. انصاف جي ڏينهن ان ۾ ويندا ۽ ان کان ڪاڏي لڪي نہ سگھندا

بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا

۽ توکي ڇا خبر تہ انصاف جو ڏينهن ڪهڙو آهي. توکي وري بہ ڪهڙي خبر انصاف جي ڏينهن جي (حقيقت)

يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا ۖ وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

جو، جنهن ڏينهن ڪو ساهه ڪنهن ساهه جو ڪو اختيار نہ رکندو وٿ ۽ سمورو حڪم ان ڏينهن الله جو آهي.

سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ ٨٣ مَكِّيَّةٌ ٨٦ — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ — آيَاتُهَا ٣٦ رُكُوعُهَا ١

سورة مطففين مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) وٽ هن ۾ ڇٽيهہ آيتون آهن

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾

گھٽ توريندڙن جي واسطي ويل آهي. اهي جڏهن ٻين کان مٽي وٺن تہ پورو وٺن.

وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم

۽ جڏهن انهن کي مٽي يا توري ڏين تہ گھٽ ڪري ڏين. ڇا انهن ماڻهن کي يقين نہ آهي جو انهن کي

مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

اٿڻو آهي. هڪ عظيم ڏينهن جي واسطي وٽ جنهن ڏينهن سمورا ماڻهو وٿ رب العالمين جي حضور بيهندا

ع ١ ١٩ ٧

وٽ ۽ مٿاءِ نمڪين سڀ ملي ڪري
هڪ ٿي وڃن. وٿ ۽ انهن جا مئل زنده
ڪري ڪڍيا وڃن. وٽ نيڪ يا بُرو
عمل. وٿ جڏهن نيڪي يا بدي ۽ هڪ
قول هي آهي تہ جيڪو اڳي موڪليائين، ان
مان صدقا مُراد آهن ۽ جيڪو پٺتي ڇڏيائين
ان مان ميراث. وٽ جو توُن ان جي نعمت
۽ ڪرم جي باوجود ان جو حق نہ ڄاتو ۽ ان جي
نافرماني ڪئي. وٽ ۽ نيست مان هست
ڪيو. وٿ سالم الاعضاء ٻُڌندڙ ڏسندڙ
وٿ عضون ۾ مناسبت رکي. وٽ ڊگھو
يا ننڍو، خوبصورت يا بدصورت، گورو
يا ڪارو، مرد يا عورت. وٽ توهان کي
پنهنجي رب جي ڪرم تي مغرور نہ ٿيڻ
گھرجي. وٽ ۽ جزا جي ڏينهن جا انڪاري
آهيو. وٽ توهان جي اعمال ۽ اقوال جا
۽ اهي ملائڪ آهن. وٽ توهان جي
اعمال جا. وٿ نيڪي يا بدي، انهن
کان توهان جو ڪو عمل لڪل نہ آهي.
وٽ يعني سچي ايمان وارا مؤمن.
وٽ جنت ۾. وٿ ڪافر. وٿ يعني
ڪو ڪافر ڪنهن ڪافر کي نفعو نہ
پهچائي سگھندو. (خازن) ؛ ؛ ؛ ؛
وٽ سورة مطففين هڪ قول ۾
مڪي آهي ۽ ٻي قول ۾ مدني ۽ هڪ
ٻيو قول هي آهي تہ هجرت جي زماني ۾
مڪه مڪرمه ۽ مدينه طيبه جي وچ ۾
نازل ٿي. هن سورة ۾ هڪ رڪوع، ڇٽيهہ
آيتون، هڪ سو اٺهتر ڪلما ۽ ست
سو ٽيهہ حرف آهن. شانِ نزول:-
محبوب رسول ڪريم صلى الله تعالىٰ
عليه وآله وسلم جن جڏهن مدينه
طيبه تشريف فرما ٿيا تہ اتان جا ماڻهو تور ۾ خيانت ڪندا هُئا، خصوصًا هڪ شخص ابو جهنيہ اهڙو هو جو ٻہ ماپون رکندو هو، وٺڻ جي ۽ ڏيڻ جي
۽ انهن ماڻهن جي حق ۾ هي آيتون نازل ٿيون ۽ انهن کي تور ڪرڻ ۾ انصاف ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو. وٽ يعني قيامت جو ڏينهن، ان ڏينهن ذري ذري
جو حساب ڪيو ويندو. وٽ پنهنجين قبرن مان اٿي ڪري.

كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ﴿٧﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ﴿٨﴾
بيشڪ ڪافرن جي لکت ف٤ سڀ کان هيٺين جاءِ سجين ۾ آهي ف٥ ۽ تو کي ڇا خبر ته سجين ڪيئن آهي ف٦

كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٠﴾ الَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ
اها لکت هڪ مُهر لڳل لکيو آهي ف٧ ان ڏينهن تڪذيب ڪندڙن جي واسطي خرابي آهي جيڪي انصاف جي ڏينهن کي ڪوڙو

بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ﴿١٢﴾ اِذَا تُتْلٰى
چون ٿا ف٩ ۽ ان کي ڪوڙو نه سمجهندو مگر هر سرڪش ف١٠ جڏهن ان تي اسان جون آيتون

عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ سكتة رَانَ عَلٰى
پڙهيون وڃن چوي ف١١ اڳين جون ڪهاڻيون آهن . هرگز نه ف١٢ بلڪ انهن جي دلين تي ڪٽ

قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٤﴾ كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
چاڙهي ڇڏيو آهي انهن جي ڪرتوتن ف١٣ هائو هائو بيشڪ اُهي ان ڏينهن ف١٤ پنهنجي رب جي ديدار کان

لَّمَحْجُوْبُوْنَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيْمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا
محروم آهن ف١٥ . پوءِ بيشڪ انهن کي جهنم ۾ داخل ٿيڻو آهي . پوءِ چيو ويندو هي آهي اهو ف١٦ جنهن کي توهان

الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿١٧﴾ كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْاَبْرَارِ لَفِيْ عِلِّيِّيْنَ ﴿١٨﴾
ڪوڙو سمجهندا هئا ف١٧ . هائو هائو بيشڪ نيڪن جي لکت ف١٨ سڀ کان اُچي ماڙي عليين ۾ آهي ف١٩ . ۽ تو کي

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا عِلِّيُّوْنَ ﴿١٩﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴿٢٠﴾ يَّشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿٢١﴾
ڪهڙي خبر ته عليين جي حقيقت ڇا آهي ف٢٠ اها لکت هڪ مهر لڳل لکيل آهي ف٢١ جو مقرب ف٢٢ ان جي زيارت ڪندا آهن .

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِيْ
بيشڪ نيڪوڪار ضرور آرام ۾ آهن . تختن تي ڏسن ٿا ف٢٣ . تون انهن جي چهرن ۾

وُجُوْهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيْمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَّحِيْقٍ مَّخْتُوْمٍ ﴿٢٥﴾ خِتٰمُهٗ
سکون جي تازگي سڃاڻيندين ف٢٤ . خالص شراب پياريا ويندا جو مُهر لڳايل رکيل آهي ف٢٥ . ان جي مهر

مِسْكٌ ؕ وَفِيْ ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهٗ مِنْ
مشڪ تي آهي ۽ ڇا لاءِ ته رغبت ڪرڻ وارا انهيءَ ۾ رغبت ڪن ف٢٦ . ۽ ان جي آميزش تسنيم مان آهي

تَسْنِيْمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿٢٨﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا
ف٢٧ . اهو چشمو جنهن مان اُن بارگاهه جا مقرب پيئندا آهن ف٢٨ بيشڪ مجرم ماڻهو ف٢٩

ف٤ يعني انهن جا اعمال ناما . ف٥ سجين ستين زمين جي تري ۾ هڪ مقام آهي جيڪو ابليس ۽ سندس لشڪر جو محل آهي . ف٦ يعني اهو نهايت ئي هول ۽ هيبت جو مقام آهي . ف٧ جيڪ نه مٽي سگهي نه تبديل ٿي سگهي ٿو . ف٨ جڏهن اهو لکيل ڪڍيو ويندو . ف٩ ۽ جزا جي ڏينهن يعني قيامت جا منڪر آهن . ف١١ انهن جي نسبت ته هي . ف١٢ ان جو چوڻ غلط آهي . ف١٣ انهن نافرمانين ۽ گناهن ، جيڪي هي ڪن ٿا يعني بُرن عملن جي شامت سان انهن جون دليون ڪٽجي ۽ ڪاريون ٿي ويون . حديث شريف ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن فرمايو ته جڏهن ڪو ٻانهو ڪو گناهه ڪري ٿو ته ان جي دل ۾ هڪ ڪارو ٽٻڪو پيدا ٿئي ٿو ، جڏهن ان گناهه کان باز اچي ٿو ۽ توبهه ۽ استغفار ڪري ٿو ته دل صاف ٿي وڃي ٿي ۽ جيڪڏهن وري گناهه ڪري ٿو ته اهو ٽٻڪو وڌي ٿو ايستائين جو پوري دل ڪاري ٿي وڃي ٿي ۽ اهائي رَين يعني اها ڪٽ آهي ، جنهن جو آيت ۾ ذڪر ٿيو (ترمذي) . ف١٤ يعني قيامت جي ڏينهن . ف١٥ جيئن دُنيا ۾ ان جي توحيد کان محروم رهيا . مسئلو . هن آيت مان ثابت ٿيو ته مؤمنن کي آخرت ۾ ديدارِ الاهي جي نعمت حاصل ٿيندي ، ڇو ته ديدار کان محرومي ڪافرن جي سزا ۾ ذڪر ڪئي وئي ۽ جيڪا ڪافرن جي لاءِ وعيد ۽ تهديد هجي ، اها مسلمانن جي حق ۾ ثابت ٿي نه ٿي سگهي ته پوءِ لازم آيو ته مؤمنن جي حق ۾ اها محرومي ثابت نه ٿئي . حضرت امام مالڪ رضى الله تعالى عنه فرمايو ته جڏهن الله پنهنجن دشمنن کي پنهنجي ديدار کان محروم ڪيو ته پوءِ دوستن کي پنهنجي تجلي سان نوازيندو ۽ پنهنجي ديدار سان سرفراز فرمائيندو . ف١٦ عذاب . ف١٧ دنيا ۾ . ف١٨ يعني سچن مؤمنن جا اعمال ناما . ف١٩ عليين ستين آسمان ۾ عرش هيٺان آهي . ف٢٠ يعني ان جو شان عجيب عظمت وارو آهي . ف٢١ عليين ۾ ان ۾ انهن جا اعمال لکيل آهن . ف٢٢ ملائڪ . ف٢٣ الله تعالىٰ جي اڪرام ۽ ان جي نعمتن کي جيڪي ان انهن کي عطا فرمايون ۽ پنهنجن دُشمنن کي جيڪي مختلف نمونن جي عذاب ۾ گرفتار آهن . ف٢٤ ته اهي خوشيءَ مان چمڪندا هوندا ۽ دل جي خوشيءَ جا آثار انهن جي چهرن تي ظاهر هوندا . ف٢٥ جو نيڪ ٿي ان جي مُهر ٽوڙيندا . ف٢٦ طاعتن جي طرف سبقت ڪري ۽ بُرائين کان پري رهي ڪري . ف٢٧ جيڪو جنت جي شرابن کان اعلىٰ آهي . ف٢٨ يعني مقرب خالص شراب تسنيم پيئن ٿا ۽ باقي جنتين جي شرابن ۾ تسنيم شراب ملايو وڃي ٿو .

ف١٠ حد کان لنگهندڙ .

كَانُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَضْحَكُوْنَ ﴿٢٩﴾ وَاِذَا مَرُّوْا بِهِمْ يَتَغَامَزُوْنَ ﴿٣٠﴾

ايمان وارن تي ف٣٠ كلندا هئا. ۽ جڏهن اهي ف٣١ انهن وٽان لنگهندا هُئا ته اهي پاڻ ۾ انهن تي اکين جي اشاري بازي

وَاِذَا انْقَلَبُوْٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمُ انْقَلَبُوْا فَكِهِيْنَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا رَاَوْهُمْ قَالُوْٓا

كندا هُئا ف٣٢ ۽ جڏهن ف٣٣ پنهنجي گهر موٽيا ٿي ته خوشيون كندي موٽيا ف٣٤ ۽ جڏهن مسلمانن كي ڏسندا هُئا ته چوندا هُئا

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّوْنَ ﴿٣٢﴾ وَمَآ اُرْسِلُوْا عَلَيْهِمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ

بيشڪ هي ماڻهو ٿڳيل آهن ف٣٥ ۽ هي ف٣٦ انهن تي كي نگهبان بنائي نه موكليا ويا هُئا ف٣٧ پوءِ اڄ

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُوْنَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْاَرَآئِكِ

ف٣٨ ايمان وارا كافرن تي كلن ٿا ف٣٩ . تختن تي ويٺا ڏسن ٿا ف٤٠

يَنْظُرُوْنَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿٣٦﴾

ڇا ڪو بدلو مليو كافرن كي سندن كرتوتن جو ف٤١

ع ١ ٣٦ ٨

سُوْرَةُ الْاِنْشِقَاقِ ٨٤ مَكِّيَّةٌ ٨٣   بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ   اٰيَاتُهَا ٢٥ رُكُوْعُهَا ١

سورة انشقاق مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف١ ۽ هن ۾ پنجويهه آيتون آهن

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْاَرْضُ

جڏهن آسمان چيرجي پوي ف٢ ۽ پنهنجي رب جو حڪم ٻُڌي ف٣ ۽ ان كي لائق ئي اهو آهي. ۽ جڏهن زمين ڊگهي ڪئي وڃي

مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

ف٤ . ۽ جو كجهه ان ۾ آهي ف٥ ٻاهر ڦٽي كري ۽ خالي ٿي وڃي ۽ پنهنجي رب جو حڪم ٻُڌي ف٦ ۽ ان كي لائق ئي اهو آهي ف٧

يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ﴿٦﴾ فَاَمَّا مَنْ

اي انسان بيشڪ تو كي پنهنجي رب جي طرف ف٨ ضرور ڊوڙڻو آهي پوءِ ان سان ملڻو ف٩ پوءِ اهو جنهن كي سندس عمل نامو

اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ﴿٨﴾ وَّيَنْقَلِبُ

سڄي هٿ ۾ ڏنو وڃي ف١٠. ان كان عنقريب سولو امتحان ورتو ويندو ف١١ . ۽ پنهنجي گهروارن جي طرف

اِلٰٓى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿٩﴾ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ

ف١٢ ڏاڍو خوش ٿي موٽندو ف١٣ ۽ اهو جنهن جو عمل نامو كيس پٺي پريان ڏنو وڃي ف١٤ اهو عنقريب موت

يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ﴿١١﴾ وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ﴿١٢﴾ اِنَّهٗ كَانَ فِيْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿١٣﴾

گهُرندو ف١٥ . ۽ ٻرندڙ باهه ۾ ويندو . بيشڪ اهو پنهنجي گهر ۾ ف١٦ خوش هو ف١٧ .

ف٢٩ مثلاً ابوجهل، وليد بن مغيره ۽ عاص بن وائل وغيره، كافرن جا رئيس. ف٣٠ مثلاً حضرت عمار، خباب صهيب ۽ بلال وغيره مؤمنن جي فقيرن. ف٣١ مؤمن. ف٣٢ طعني ۽ عيب جي طريقي سان. شانِ نزول: منقول آهي ته حضرت علي المرتضىٰ رضي الله تعالىٰ عنه مسلمانن جي هڪ جماعت ۾ تشريف وٺي رهيو هو، منافقن كيس ڏسي كري اكين سان اشارا كيا ۽ مسخري كان كلڻ ۽ پاڻ ۾ انهن سڳورن جي حق ۾ بيهوده كلمان چيائون ته پوءِ ان كان اڳ، جو علي المرتضىٰ رضي الله تعالىٰ عنه، محبوب سيد عالم صلي الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن جي خدمت ۾ پهتو، هي آيتون نازل ٿيون. ف٣٣ كافر. ف٣٤ يعني مسلمانن كي بُرو چئي كري ۽ پاڻ ۾ انهن تي ٺٺول كري ۽ خوش ٿيندي. ف٣٥ جو سيد عالم محبوب محمد مصطفىٰ صلي الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن تي ايمان آندائون ۽ دنيا جي لذتن كي آخرت جي اميدن تي ڇڏي ڏنائون. الله تعالىٰ فرمائي ٿو. ف٣٦ كافر. ف٣٧ جو انهن جي احوال ۽ اعمال تي پڪڙ كن، بلك انهن كي پنهنجي اصلاح جو حڪم ڏنو ويو آهي، اُهي پنهنجو حال دُرست كن. بين كي بيوقوف ٻڌائڻ ۽ انهن تي ٺٺول كرڻ سان كهڙو فائدو حاصل كري سگهن ٿا. ف٣٨ يعني قيامت جي ڏينهن. ف٣٩ جيئن دنيا ۾ كافر مسلمانن جي غربت ۽ محنت تي كلندا هئا، هتي معاملو ابتڙ آهي، مؤمن دائمي عيش ۽ آرام ۾ آهن ۽ كافر ذلت ۽ خواري جي دائمي عذاب ۾. جهنم جو دروازو كوليو وڃي ٿو، كافران مان نكرڻ جي لاءِ دروازي جي طرف ڊوڙن ٿا، جڏهن دروازي جي ويجهو پهچن ٿا ته دروازو بند ٿي وڃي ٿو. بار بار ائين ٿئي ٿو. كافرن جي اها حالت ڏسي كري مسلمان انهن تي ٺٺول كن ٿا ۽ مسلمانن جو حال هي آهي جو اهي جنت ۾ جواهرن جي. ف٤٠ كافرن جي ذلت خواري ۽ عذاب جي سختي كي ۽ ان تي كلن ٿا ف٤١ يعني انهن عملن جو، جيكي دنيا ۾ كيا هيائون ✤ ✤ ✤ ✤ ✤ ✤ ✤ ف١ سُورة اِنشقت كي سوره انشقاق به چوندا آهن، هيءَ سورة مڪي آهي، هن ۾ هڪ ركوع، پنجويهه آيتون، هڪ سؤ ستٽ كلمان ۽ چار سؤ ٽيهه حرف آهن. ف٢ قيامت قائم ٿيڻ جي وقت. ف٣ پنهنجي چيرجڻ جي متعلق ۽ ان جي اطاعت كري. ف٤ ۽ ان تي كا عمارت ۽ جبل باقي نه رهي. ف٥ يعني سندس اندر خزانن ۽ مئلن سڀني كي ٻاهر. ف٦ پنهنجي اندر جي شين ٻاهر اُڇلڻ جي متعلق ۽ ان جي اطاعت كري. ف٧ ان وقت انسان پنهنجي عمل جا نتيجا ڏسندو. ف٨ يعني ان جي حضور ۾ حاضري جي لاءِ، ان مان مُراد موت آهي (مدارك). ف٩ ۽ پنهنجي عمل جي جزا ملڻ. ف١٠ ۽ اهو مؤمن آهي. ف١١ آسان حساب هي آهي ته ان تي سندس اعمال پيش كيا وڃن، اهو پنهنجي طاعت ۽ معصيت كي سڃاڻي، پوءِ طاعت تي ثواب ڏنو وڃي ۽ معصيت كان درگذر فرمايو وڃي، اهو آسان حساب آهي. نه ان ۾ ڇڪتاڻ جي سختي، نه هي چيو وڃي ته ائين چو كيائين، نه عذر جي طلب هجي، نه ان تي حجت قائم كئي وڃي، ڇو ته جنهن كان مطالبو كيو ويو ان كي كو عذر هٿ نه ايندو ۽ اهو كا حجت نه لهندو ۽ خوار ٿيندو. (الله تعالىٰ حساب جي ڇڪتاڻ كان پناهه ڏي). ف١٢ گهر وارن مان جنتي گهروارا مراد آهن، توڙي اهي حورن مان هجن يا انسانن مان. ف١٣ پنهنجي ان كاميابي تي. ف١٤ ۽ اهو كافر آهي، جنهن جو ساڄو هٿ ڳچيءَ ۾ ٻڌو ويندو ۽ ان ۾ سندس اعمال نامو ڏنو ويندو ۽ ان حال كي ڏسي اهو ڄاڻي وٺندو ته اهو دوزخين مان آهي ته پوءِ. ف١٥ ۽ يا ثبوراه چوندو ۽ ثبور جي معنىٰ هلاڪت آهي. ف١٦ دنيا جي اندر. ف١٧ پنهنجين خواهشن ۽ شهوتن ۾ ۽ متكبر ۽ مغرور.

اِنَّهٗ ظَنَّ اَنْ لَّنْ يَّحُوْرَ ﴿١٤﴾ بَلٰۤى ۚۛ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهٖ بَصِيْرًا ﴿١٥﴾

ان سمجھيو ته ان کي موٽڻو نه آهي ١٨ ھائو ڇو نه ١٩ بيشڪ ان جو رب ان کي ڏسي رهيو آهي. پوءِ مون کي قسم آهي

فَلَاۤ اُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾

شام جي روشنائي جو ٢٠ ۽ رات جو ۽ جيڪي شيون ان ۾ گڏ ٿين ٿيون ٢١ ۽ چنڊ جو جڏهن پورو ٿئي ٢٢

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَاِذَا قُرِئَ

ضرور توهان منزل بمنزل چڙهندؤ ٢٣ پوءِ انهن کي ڇا ٿيو جو ايمان نه ٿا آڻين ٢٤ ۽ جڏهن

عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُوْنَ ﴿٢١﴾ السجدة بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُكَذِّبُوْنَ ﴿٢٢﴾

قرآن پڙهيو وڃي ته سجدو نه ٿا ڪن ٢٥ بلڪ ڪافر ڪوڙ و چئي رهيا آهن ٢٦

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوْعُوْنَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٤﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ

۽ الله بهتر ڄاڻي ٿو جو ڪجهه پنهنجي دل ۾ رکن ٿا ٢٧ پوءِ تون انهن کي دردناڪ عذاب جي خوشخبري ڏي ٢٨ مگر جن

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ﴿٢٥﴾

ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيائون انهن جي اسطي اهو ثواب آهي جيڪو ڪڏهن ختم نه ٿيندو.

سُوْرَةُ الْبُرُوْجِ ٨٥ مَكِّيَّةٌ ٢٧ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢٢ رُكُوْعُهَا ١

سورة بروج مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع ١ ۽ هن ۾ ٻاويهه آيتون آهن

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ﴿٣﴾

آسمان جو قسم جنهن ۾ برج آهن ٢ ۽ واعدي واري ڏينهن جو قسم ٣ ۽ ان ڏينهن جو جيڪو شاهد آهي ٤ ۽ ان

قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ﴿٥﴾ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا

ڏينهن جو جنهن ۾ حاضر ٿين ٿا ٥ کاهيءَ وارن تي لعنت هجي ٦ ان ٻيءَ هٽندڙ باهه وارا جڏهن اهي ان جي ڪنارن تي ويٺا

قُعُوْدٌ ﴿٦﴾ وَّهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ شُهُوْدٌ ﴿٧﴾ وَمَا

هئا ۽ اهي پاڻ شاهد آهن جو ڪجهه مسلمانن سان ڪري رهيا هئا ٨ ۽ انهن کي مسلمانن جي ڪهڙي

نَقَمُوْا مِنْهُمْ اِلَّاۤ اَنْ يُّؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ﴿٨﴾ الَّذِيْ

ڳالهه بري لڳي! اها ئي نه جو انهن ايمان آندو الله عزت واري سڀ خوبين ساراهيل تي ۽ انهي

لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿٩﴾

جي واسطي آسمانن ۽ زمين جي بادشاهي آهي ۽ الله هر شيءِ تي شاهد آهي.

ف ١٨ پنهنجي رب جي طرف ۽ اهو مرڻ کان پوءِ اٿاريو نه ويندو. ف ١٩ ضرور پنهنجي رب جي طرف رجوع ڪندو ۽ مرڻ کان پوءِ اٿاريو ويندو ۽ حساب ڪيو ويندو. ف ٢٠ جيڪا ڳاڙهاڻ ڪان پوءِ ظاهر ٿئي ٿي ۽ جنهن جي غائب ٿيڻ تي امام صاحب عشاء جو وقت شروع ٿئي ٿو، اهو ئي گهڻن صحابين جو قول آهي ۽ ڪي عالم شفق مان ڳاڙهاڻ مُراد وٺن ٿا. ف ٢١ جانور وانگر جيڪي ڏينهن ۾ پکڙجي وڃن ٿا ۽ رات جو پنهنجن آکيرن ۽ رهائشي گهرن جي طرف هليا وڃن ٿا ۽ اونداهي ۽ ستارن ۽ انهن عملن وانگر جيڪي رات ۾ ڪيا وڃن ٿا مثلاً تهجد. ف ٢٢ ۽ ان جو نور ڪامل ٿئي ٿو ۽ اهو تيرهين، چوڏهين ۽ پندرهين تاريخن ۾ ٿئي ٿو. ف ٢٣ هي خطاب يا ته انسانن کي آهي، ان تقدير تي معنيٰ هي آهي ته توهان کي حال کان پوءِ حال پيش ايندو، حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنهما فرمايو ته موت کان پوءِ سختيون ۽ هولناڪيون، وري مرڻ کان پوءِ اٿڻ، وري حساب جي جڳهه ۾ پيش ٿيڻ ۽ هي به چيو ويو آهي ته انسان جي حالتن ۾ تدريج آهي هڪ وقت کير پيئندڙ ٻار ٿئي ٿو، وري کير ڇڏي ٿو وري ٻار ٿئي ٿو جو زمانو اچي ٿو، وري جوان ٿئي ٿو، وري جواني ختم ٿئي ٿي، پوءِ پوڙهو ٿئي ٿو ۽ هڪ قول هي آهي ته هي خطاب محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن کي آهي ته پاڻ سڳورا معراج جي رات آسمانن تي تشريف وٺي ويا، وري ٻئي تي، اهڙي طرح درجه بدرجه مرتبه بمرتبه قرب جي منازل ۾ واصل ٿيا. بخاري شريف ۾ حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنهما کان مروي آهي ته هن آيت ۾ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جو حال بيان فرمايو ويو آهي. معنيٰ هي آهي ته پاڻ سڳورن کي مشرڪن تي فتح ۽ ڪاميابي حاصل ٿيندي ۽ انجام بهتر ٿيندو توهان ڪافرن جي سرڪشي ۽ انهن جي تڪذيب کان غمگين نه ٿيو. ف ٢٤ يعني هاڻي ايمان آڻڻ ۾ ڪهڙو عذر آهي، دليلن ظاهر ٿيڻ جي باوجود ڇو نه ٿا ايمان آڻين. ف ٢٥ مُراد ان مان تلاوت جو سجدو آهي. شان نزول: جڏهن سورة اقرا ۾ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ نازل ٿي ته محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن هي آيت پڙهي ڪري سجدو ڪيو، مؤمن ساڻن گڏ سجدو ڪيو ۽ قريش جي ڪافرن سجدو نه ڪيو، انهن جي ان فعل جي برائي ۾ هي آيت نازل ٿي ته ڪافرن تي جڏهن قرآن پاڪ پڙهيو وڃي ٿو ته اهي تلاوت جو سجدو نه ٿا ڪن. مسئلو: هن آيت مان ثابت ٿيو ته تلاوت جو سجدو واجب آهي ٻڌڻ واري تي ۽ حديث مان ثابت آهي ته پڙهڻ واري ۽ ٻڌڻ واري ٻنهي تي سجدو واجب ٿي وڃي ٿو. قرآن ڪريم ۾ سجدي جون چوڏهن آيتون آهن، جن کي پڙهڻ يا ٻڌڻ سان سجدو واجب ٿي وڃي ٿو، توڙي ٻڌڻ واري ٻڌڻ جو ارادو ڪيو هجي يا نه ڪيو هجي. مسئلو: تلاوت جي سجدي جي لاءِ به اهي ئي شرط آهن، جيڪي نماز جي لاءِ، مثلاً پاڪائي، قبله منهن ٿيڻ ۽ اگهڙ ڍڪڻ وغيره. مسئلو: سجدي جي اول ۽ آخر ۾ الله اڪبر چوڻ گهرجي. مسئلو: امام سجدي جي آيت پڙهي ته پوءِ ان تي ۽ جماعتين تي ۽ جيڪو شخص نماز ۾ نه هجي ۽ ٻڌي ته ان تي به سجدو واجب آهي. مسئلو: سجدي جون جيتريون آيتون پڙهيون وڃن، اوتريائي سجدا واجب ٿيندا، جيڪڏهن هڪ ئي آيت هڪ مجلس ۾ بار بار پڙهي وڃي ته پوءِ هڪ سجدو واجب ٿيو. والتفصيل في كتب الفقه. (تفسير احمدي). ف ٢٦ قرآن کي ۽ مرڻ کان پوءِ اٿڻ کي. ف ٢٧ ڪفر ۽ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جي تڪذيب. ف ٢٨ سندن ڪفر ۽ عناد تي. ف ١ سورة بروج مڪي آهي هن ۾ هڪ رڪوع، ٻاويهه آيتون، هڪ سو نو ڪلما ۽ چار سو ٻاهٺ حرف آهن. ف ٢ جن جو تعداد ٻارهن آهي ۽ انهن ۾ حڪمت الاهي جا عجائب ظاهر آهن. سج، چنڊ ۽ تارن جو سير انهن ۾ معين انداز تي آهي جنهن ۾ اختلاف نه ٿو ٿئي. ف ٣ اهو قيامت جو ڏينهن آهي. ف ٤ ان مان مُراد جمعي جو ڏينهن آهي، جيئن حديث شريف ۾ آهي. ف ٥ ماڻهو ۽ ملائڪ. مُراد ان مان يوم العرفه يعني نائين ذوالحج جو ڏينهن آهي. ف ٦ روايت آهي ته گذريل زماني ۾ هڪ بادشاهه هو، جڏهن ان جو جادوگر پوڙهو ٿيو ته ان بادشاهه کي چيو ته مون کي هڪ ڇوڪرو گهرجي جنهن کي مان جادو سيکاريان، بادشاهه هڪ ڇوڪرو مقرر ڪيو، اهو جادو سکڻ لڳو، رستي ۾ هڪ راهب رهندو هو، ان وٽ ويهڻ لڳو ۽ ان جو ڪلام سندس دل نشين ٿيندو ويو، ان بعد ايندي ويندي ان راهب جي صحبت ۾ ويهڻ مقرر ڪري ڇڏيو. هڪ ڏينهن رستي ۾ ڪنهن هڪ خطرناڪ هيبتناڪ جانور مليو، ڇوڪري هٿ ۾ هڪ پٿر کڻي ڪري هي دعا ڪئي ته يارب! جيڪڏهن توکي راهب پيارو آهي ته پوءِ منهنجي هن پٿر سان هن جانور کي هلاڪ ڪر. اهو جانور ان جي پٿر سان مري ويو. ان کان پوءِ ڇوڪرو مستجاب الدعوات ٿيو ۽ ان جي دعا سان ڪوڙهه وارا ۽ انڌا ٺيڪ ٿيڻ لڳا. بادشاهه جو هڪ مصاحب نابين ٿي ويو هو اهو آيو، ڇوڪري دعا ڪئي ته اهو ٺيڪ ٿي ويو ۽ الله تعالى تي ايمان آڻي ورتائين ۽ بادشاهه جي دربار ۾ پهتو، ان پڇيو ته ڪنهن توکي ٺيڪ ڪيو؟ چيائين منهنجي پالڻهار، بادشاهه چيو ته مون کان سواءِ ٻيو به ڪو پالڻهار آهي. اهو چئي ان هن تي سختيون شروع ڪيون ايستائين جو ان ڇوڪري جو پتو ٻڌايو، ڇوڪري تي سختيون ٿيون، ان راهب جو پتو ٻڌايو، راهب تي سختيون ٿيون ۽ ان کي چيائين ته پنهنجو دين ڇڏ. ان انڪار ڪيو ته ان جي مٿي تي آرو رکي ڪري چيرو ويو، پوءِ مصاحب کي چيرو ويو، وري ڇوڪري جي لاءِ حڪم ڏنائين ته پهاڙ جي چوٽي کان ڪيرايو وڃي. سپاهي ان کي پهاڙ جي چوٽي تي وٺي ويا، ان دعا ڪئي ته پهاڙ ۾ زلزلو آيو ۽ سڀئي ڪري هلاڪ ٿي ويا، ڇوڪرو صحيح ۽ سلامت هليو آيو. بادشاهه چيو ته سپاهين کي ڇا ٿيو؟ چيائين سڀني کي خدا هلاڪ ڪري ڇڏيو، وري بادشاهه ڇوڪري کي سمنڊ ۾ ٻوڙڻ لاءِ موڪليو، ڇوڪري دعا ڪئي ته ٻيڙي ٻڏي وئي، سمورا شاهي ماڻهو ٻڏي ويا. ڇوڪرو صحيح ۽ سلامت بادشاهه وٽ

منزل ٧

إِنَّ الَّذِيْنَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوْبُوْا فَلَهُمْ

بيشڪ جن تڪليف ڏني مسلمان مردن ۽ مسلمان عورتن کي و٩ پوءِ توبهه نه ڪيائون و١٠ پوءِ انهن

عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيْقِ ۝١٠ إِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

جي واسطي جهنم جو عذاب آهي و١١ ۽ انهن جي واسطي باهه جو عذاب آهي و١٢. بيشڪ جن ايمان آندو

الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ ۚ ذٰلِكَ

۽ چڱا ڪم ڪيائون، انهن جي واسطي باغ آهن جن جي هيٺان نهرون جاري آهن

الْفَوْزُ الْكَبِيْرُ ۝١١ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيْدٌ ۝١٢ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَ

اهائي وڏي ڪاميابي آهي. بيشڪ تنهنجي رب جي گرفت ڏاڍي سخت آهي و١٣ بيشڪ پهريائين اهوئي ڪري

يُعِيْدُ ۝١٣ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الْوَدُوْدُ ۝١٤ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيْدُ ۝١٥ فَعَّالٌ

وري موٽائي به اهو و١٤ ۽ اهوئي آهي بخشڻ وارو نيڪ بانهن کي پيارو رکندڙ. عزت واري عرش جو مالڪ. هميشه جو

لِّمَا يُرِيْدُ ۝١٦ هَلْ أَتٰىكَ حَدِيْثُ الْجُنُوْدِ ۝١٧ فِرْعَوْنَ وَثَمُوْدَ ۝١٨

چاهي ڪرڻ وارو. ڇا تو وٽ لشڪرن جي ڳالهه آئي و١٥ فرعون ۽ ثمود جي لشڪرن جي و١٦

بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ تَكْذِيْبٍ ۝١٩ وَّاللّٰهُ مِنْ وَّرَآئِهِمْ مُّحِيْطٌ ۝٢٠

بلڪ و١٧ ڪافر ڪوڙ ۾ آهن و١٨ ۽ الله سندن پٺيان کين گهيرو وجهي ڇڏيو آهي و١٩

بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ ۝٢١ فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ۝٢٢

بلڪ اهو ڪمال شرف وارو قرآن آهي لوح محفوظ ۾.

ع ١ ٢٢ ١٠

سُوْرَةُ الطَّارِقِ ٨٦ مَكِّيَّةٌ ٣٦ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١٧ رُكُوْعُهَا ١

سورة طارق مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) و١ هن ۾ سترهن آيتون آهن

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝٣

آسمان جو قسم ۽ رات جو اچڻ واري جو و٢ ۽ تو کي ڪا خبر پيئي ته اهو رات جو اچڻ وارو ڇا آهي. خوب چمڪندڙ تارو.

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥

ڪو به ساهه نه آهي جنهن تي نگهبان نه هجي و٣ پوءِ انسان کي گهرجي ته غور ڪري ته ڪنهن کهڙي شيءِ مان ناهيو ويو و٤

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ۝٦ يَّخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝٧

ٽپ سان نڪرندڙ پاڻيءَ مان. و٥ جيڪو نڪرندو آهي پٺي ۽ سينن جي وچان و٦

جي ويو. بادشاهه جيوت انهن ماڻهن کي چيائين؟ چيائين سيني کي الله تعالىٰ هلاڪ ڪري ڇڏيو ۽ تون مون کي قتل ڪري ٿو نه ٿو سگهين جيستائين اهو ڪم نه ڪرين، جيڪو مان ٻڌايان. چيائين اهو ڪهڙو؟ چو ڪري جيئن هڪ ميدان ۾ سيني ماڻهن کي گڏ ڪر ۽ مون کي ڪجي جي چڙهي تي سولي ڏي، پوءِ منهنجي ترڪش مان هڪ تير ڪڍي ڪري بسم الله رب الغلام چئي ڪري هڻ. ايئن ڪندين ته پوءِ مون کي قتل ڪري سگهندين. بادشاهه ايئن ئي ڪيو، تير جو ڪري جي لونڊڙيءَ تي لڳو. ان پنهنجو هٿ ان تي رکيو ۽ واصل بحق ٿي ويو. اهو ڏسي ڪري سيني ماڻهن ايمان آندو ورتو. ان سان بادشاهه کي اچان ياده صدمو ٿيو ۽ ان هڪ کڏ کوٽائي ۽ ان ۾ باهه تيار ڪرائي ۽ حڪم ڏنائين جيڪو دين کان نه ڦري، ان کي هن باهه ۾ اڇلائي ڇڏيو. ماڻهو اڇلايا ويا ايستائين جو هڪ عورت آئي، ان جي گود ۾ ٻار هو، اها ٿورو ڊڄڻ لڳي. ٻار چيو ته اي ماءُ! صبر ڪر، نه ڊڄ، تون سچي دين تي آهين، اهاماءُ ۽ ٻار به باهه ۾ اڇلايا ويا. هيءَ حديث صحيح آهي، مسلم ان جي تخريج ڪئي. هن مان ولين سڳورن جون ڪرامتون ثابت ٿين ٿيون. آيت ۾ ان واقعي جو ذڪر آهي. و٧ ڪرسيون رکي ۽ مسلمانن کي باهه ۾ اڇلائي رهيا هئا. و٨ شاهي ماڻهو بادشاهه وٽ اچي هڪ ٻئي جي حق ۾ شاهدي ڏيندا هئا ته انهن حڪم جي تعميل ۾ ڪوتاهي نه ڪئي، ايماندارن کي باهه ۾ اڇلائي ڇڏيو سون. مروي آهي ته جيڪي مؤمن باهه ۾ اڇلايا ويا، الله تعالىٰ انهن جي باهه ۾ پوڻ کان اڳ سندن روح قبض فرمائي ڪري کين ڇوٽڪارو ڏنو ۽ باهه کڏ جي ڪنارن کان ٻاهر نڪري ڪري ڪناري تي ويٺل ڪافرن کي ساڙي ڇڏيو. فائدو:- هن واقعي ۾ مؤمنن کي صبر ۽ مڪي وارن جي ايذاء پهچائڻ تي تحمل ڪرڻ جي ترغيب فرمائي ويئي.

و٩ باهه ۾ ساڙي ڪري. و١٠ ۽ پنهنجي ڪفر کان باز نه آيا. و١١ آخرت ۾ سندن ڪفر جو بدلو. و١٢ دنيا ۾ جو انهي باهه انهن کي ساڙي ڇڏيو هي بدلو آهي مسلمانن کي باهه ۾ وجهڻ جو. و١٣ جڏهن اهو ظالمن کي عذاب ۾ پڪڙي. و١٤ يعني پهريائين دنيا ۾ پيدا ڪري، وري قيامت ۾ اعمال جي جزا ڏيڻ جي لاءِ موت کان پوءِ ٻيهر زنده ڪري. و١٥ جن ڪي ڪافرن، نبين سڳورن جي مقابلي ۾ آندو. و١٦ اي محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم! توهان جي امت جا. و١٨ توهان کي ۽ قرآن پاڪ کي، جيئن اڳين ڪافرن جو دستور هو. و١٩ ان کان انهن کي ڪو بچاءُ وارو نه آهي ✧ ✧ ✧ ✧ ✧ ✧ ✧ و١ سورة الطارق

مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، سترهن آيتون، ايڪهٺ ڪلما ۽ ٻه سو ائيتاليهه حرف آهن. و٢ يعني ستاري جو جيڪو رات جو چمڪي ٿو. شان نزول:- هڪ رات محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم جن جي خدمت ۾ ابوطالب ڪجهه هديو آندو، محبوب ڪريم جن ان کي تناول فرمائي رهيا هئا، ان وچ ۾ هڪ تارو ٽٽو ۽ ساري فضا باهه سان ڀرجي ويئي. ابوطالب گهٻرائجي چوڻ لڳو ته هي ڇا آهي؟ حضرت محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واله وسلم جن فرمايو هي ستارو آهي، جنهن سان شيطان ماريا وڃن ٿا ۽ هي قدرت الاهي جي نشانين مان آهي، ابوطالب کي ان کان تعجب ٿيو ۽ هي سورة نازل ٿي. و٣ سندس رب جي طرفان، جيڪو ان جي عملن جي نگهباني ڪري ۽ سندس چڱائي برائي سڀ لکي. حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته مراد ان مان ملائڪ آهن. و٤ ته جيئن اهو ڄاڻي ته ڪيئن پيدا ڪرڻ وارو ڪيئن موت کان پوءِ جزا جي لاءِ زنده ڪرڻ تي قادر آهي، پوءِ ان کي جزا جي ڏينهن جي لاءِ عمل ڪرڻ گهرجن. و٥ يعني مرد ۽ عورت جي نطفن مان جيڪي رحم ۾ ملي ڪري هڪ ٿي وڃن ٿا. و٦ يعني مرد جي پٺي مان ۽ عورت جي سيني جي جاءِ مان. حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته سيني جي ان جاءِ مان، جتي هار پاتو ويندو آهي ۽ ڪانئس ئي منقول آهي ته عورت جي ٻنهي پستانن جي وچ مان. هي به چيو ويو آهي ته مني انسان جي سيني عضون مان نڪري ٿي ۽ ان جو گهڻو حصو دماغ کان مرد جي پٺي ۾ اچي ٿو ۽ عورت جي بدن جي اڳين حصي جي گهڻين رڳن ۾ جيڪي سيني جي جاءِ تي آهن، نازل ٿئي ٿو، انهي ڪري انهن ٻنهي جاين جو ذڪر خصوصيت سان فرمايو ويو.

إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِن قُوَّةٍ

بيشڪ الله ان جي موٽائڻ تي قادر آهي ف٧ جنهن ڏينهن لڪل ڳالهين جي پرک ٿيندي، پوءِ ماڻهوءَ وٽ نه ته زور رهندو

وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾

نه ڪو مددگار ف٩ آسمان جو قسم جنهن مان مينهن لهي ٿو ف١٠ ۽ زمين جو جيڪا ان سان کلي ٿي ف١١

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾

بيشڪ قرآن ضرور فيصلي ڪندڙ ڳالهه آهي ف١٢ ۽ ڪا چرچي جي ڳالهه قطعي نه ف١٣ بيشڪ ڪافر پنهنجي داءُ جي سازش سٽيندا آهن ف١٤

وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

۽ مان پنهنجي مخفي تدبير فرمايان ٿو ف١٥ پوءِ تون ڪافرن کي ڍر ڏي ف١٦ انهن کي ڪا ٿوري مهلت ڏي ف١٧

سُوْرَةُ الْاَعْلٰى ٨٧ مَكِّيَّةٌ ٨ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١٩ رُكُوْعُهَا ١

سورة اعلىٰ مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف١ هن ۾ اوڻيهه آيتون آهن

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَالَّذِي

پنهنجي رب جي نالي جي پاڪائي بيان ڪر ف٢ جنهن خلقيو ۽ ٺيڪ ٺيڪ خلقيائين ف٣ ۽ جنهن ٺيڪ اندازو فرمايو

قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾

پوءِ راهه ڏيکاري ف٤ ۽ جنهن آلو گاهه ڪڍيو. پوءِ ان کي سڪو ڪارو ڪري ڇڏيائين.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا

اجهو ها اسين توکي پڙهائينداسي جو تون نه وساريندين ف٥ مگر جيڪي الله گهري ف٦ بيشڪ اهو ڄاڻي ٿو هر کليل ۽ لڪل

يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾

کي ۽ اسان تنهنجي واسطي آسانيءَ جو سامان ڪنداسي ف٧ پوءِ تون نصيحت فرماءِ ف٨ جيڪڏهن نصيحت فائدو ڏي ف٩

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى

عنقريب نصيحت پرائيندو جيڪو ڊڄي ٿو ف١٠ ۽ ان ف١١ کان اهو ڏور بد بخت پري رهندو. جيڪو سڀ کان وڏي باهه

النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ

۾ داخل ٿيندو ف١٢ پوءِ نه ان ۾ مري ف١٣ ۽ نه جيئي ف١٤ بيشڪ ڪامياب ٿيو اهو

مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ

جيڪو پاڪ صاف ٿيو ف١٥ ۽ پنهنجي رب جو نالو وٺي ف١٦ نماز پڙهيائين ف١٧. بلڪ توهان دنيا جي زندگي کي ترجيح ڏيو ٿا

ع ١٧ ١١

ف٧ يعني موت کان پوءِ زندگي جي طرف موٽائڻ تي. ف٨ لڪل ڳالهين مان مُراد عقيدا، نيتون ۽ اهي عمل آهن، جن کي ماڻهو لڪائي ٿو قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ انهن کي ظاهر ڪندو. ف٩ يعني جيڪو ماڻهو بعث جو انڪاري آهي، نه ان کي اهڙي طاقت هوندي، جنهن سان عذاب کي ٽاري سگهي، نه ان جو ڪو اهڙو مددگار هوندو، جيڪو ان کي بچائي سگهي.
ف١٠ جيڪو زمين جي پيداوار پوکن ۽ وڻن جي لاءِ ڦاٽڻ وارو آهي. ف١١ ۽ وڻن وغيره جي لاءِ ماءُ وانگر آهي ۽ هي ٻئي الله تعاليٰ جون عجيب نعمتون آهن ۽ انهن ۾ قدرتِ الاهي جا گهڻا آثار ظاهر آهن، جن ۾ غور ڪرڻ سان ماڻهوءَ کي موت کان پوءِ بعث جا گهڻا دليل ملن ٿا. ف١٢ جو حق ۽ باطل ۾ فرق ۽ امتياز ڪري ڇڏي ٿو. ف١٣ جيڪا اجائي ۽ بيڪار هجي.
ف١٤ ۽ دينِ الاهيءَ کي مٽائڻ، نورِ حق کي وسائڻ ۽ محبوب سيد عالم محمد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي ايذاءُ پهچائڻ جي لاءِ مختلف قسم جا فريب ڪن ٿا. ف١٥ جنهن جي انهن کي خبر نه آهي.
ف١٦ اي سيد الانبياء محبوب سرورِ عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم! ف١٧ چند ڏينهن جي، جو اهي عنقريب هلاڪ ڪيا ويندا، اهڙيءَ طرح ايئن ئي ٿيو ۽ بدر ۾ انهن کي عذابِ الاهيءَ پڪڙيو. (ونسخ الامهال باٰية السيف) ....
ف١ سُورة الاعلىٰ مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اوڻيهه آيتون، ٻاهتر ڪلما ۽ ٻه سو ايڪيانوي حرف آهن. ف٢ يعني ان جو ذڪر عظمت ۽ احترام سان ڪريو. حديث شريف ۾ آهي ته جڏهن هيءَ آيت نازل ٿي ته محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن فرمايو ته ان کي پنهنجي سجدي ۾ داخل ڪريو يعني سجدي ۾ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰى چئو (ابو داؤد). ف٣ يعني هر شيءِ جي پيدائش اهڙي مناسب فرمائي، جيڪا پيدا ڪرڻ واري جي علم ۽ حڪمت تي دلالت ڪري ٿي. ف٤ يعني امور کي ازل ۾ مقدر ڪيو ۽ ان جي طرف وات ڏني يا هي معنىٰ آهي ته روزيون مقدر ڪيون ۽ انهن جي ڪمائڻ جي طريقن جي وات ٻڌائي. ف٥ هي الله تعالىٰ جي طرف کان پنهنجي محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي خوشخبري آهي ته توهان کي قرآن پاڪ جي ※ محنت ۽ مشقت کان سواءِ ۽ تڪرار ۽ دور ڪان سواءِ توهان کي حفظ ٿي ويو (جمل). ف٦ مفسرن فرمايو ته هي استثناء واقع نه ٿي ۽ الله تعالىٰ نه چاهيو ته پاڻ ڪجهه وساري ڇڏن (خازن). ف٧ نه ته وحي توهان کي محنت کان سواءِ ئي ياد رهندو. مفسرن جو هڪ قول هي به آهي ته آساني جي سامان مان مراد، دين اسلام آهي، جيڪا نهايت سولي ۽ آسان آهي. ف٨ ان قرآن مجيد سان. ف٩ ۽ ڪجهه ماڻهن مان نفعي وارا ٿين. ف١٠ الله تعاليٰ کان. ف١١ پند ونصيحت. ف١٢ شانِ نزول: ڪن مفسرن فرمايو ته هيءَ آيت وليد بن مغيره ۽ عتبه بن ربيعه جي حق ۾ نازل ٿي. ف١٣ جو مري ڪري ئي عذاب کان ڇُٽي سگهي. ف١٤ اهڙو جيئڻ، جنهن سان ڪجهه به آرام لهي. ف١٥ ايمان آڻي ڪري يا هي معنىٰ آهي ته ان نماز جي لاءِ پاڪائي ڪئي، ان تقدير تي آيت مان نماز جي لاءِ وضوءِ ۽ غسل ثابت ٿئي ٿو (تفسير احمدي). ف١٦ يعني تڪبير افتتاح چئي ڪري. ف١٧ پنج وقت. مسئلو: هن آيت مان تڪبير افتتاح ثابت ٿئي ٿي هي به ثابت ٿيو ته اها نماز جو جزو نه آهي؛ ڇو ته نماز جو ان تي عطف ڪيو ويو آهي ۽ هي به ثابت ٿيو ته نماز جو افتتاح الله تعالىٰ جي هر نالي سان جائز آهي. هن آيت جي تفسير ۾ هي به چيو ويو ته تزڪّيٰ مان صدقه فطر ڏيڻ ۽ رب جي نالي وٺڻ سان عيدگاهه جي رستي ۾ تڪبيرون چوڻ ۽ نماز مان عيد نماز مراد آهي (تفسير احمدي ۽ مدارڪ).

※ حفظ جي نعمت محنت کان سواءِ عطا ٿي ۽ هي توهان جو معجزو آهي ته ايترو وڏو عظيم ڪتاب

الدُّنْيَا ۝١٦ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ۝١٧ اِنَّ هٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ۝١٨

ف١٨ . ۽ آخرت بهتر ۽ باقي رهندڙ آهي. بيشڪ هي ف١٩ اڳين صحيفن ۾

صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى ۝١٩ ع

آهي ف٢٠ ابراهيم ۽ موسیٰ جي صحيفن ۾.

سُوْرَةُ الْغَاشِيَةِ ٨٨ مَكِّيَّةٌ ٦٨ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢٦ رُكُوْعُهَا ١

سورة غاشيه مڪي آهي: الله نهايت مهربان باجهاري جي نالي سان شروع ف١ هن ۾ ڇويهه آيتون آهن

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ۝١ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۝٢

بيشڪ تووٽ ف٢ ڇانئجي ويندڙ مصيبت جي خبر آئي ف٣ ڪيترائي منهن ان ڏينهن ذليل هوندا. ڪم ڪن

عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ۝٤ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ

تڪليف برداشت ڪن. داخل ٿين ڀڙڪندڙ باهه ۾ ف٤ نهايت ساڙيندڙ چشمي جو پاڻي پيار يا وڃن. انهن جي اسطي

اٰنِيَةٍ ۝٥ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ۝٦ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِيْ

ڪو به کاڌو نه آهي مگر باهه جا ڪنڊا ف٥ جو نه ٿلهو متارو ڪن ۽ نه بک کان فائدو ڏين ف٦

مِنْ جُوْعٍ ۝٧ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩ فِيْ

ڪيترائي منهن ان ڏينهن سُڪون ۾ آهن ف٧ پنهنجي ڪوشش تي راضي ف٨ بلند باغ ۾.

جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيْهَا لَاغِيَةً ۝١١ فِيْهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝١٢ فِيْهَا

جو اُن ۾ ڪا به بيهودي ڳالهه نه ٻُڌندا ان ۾ وهندڙ چشمو آهي. ان ۾ بلند تخت آهن

سُرُرٌ مَّرْفُوْعَةٌ ۝١٣ وَّاَكْوَابٌ مَّوْضُوْعَةٌ ۝١٤ وَّنَمَارِقُ مَصْفُوْفَةٌ ۝١٥ وَّ

۽ قطاري رکيل ڪيا ف٩. ۽ برابر وڇايل قالين ۽ پکڙيل روشنيون

زَرَابِيُّ مَبْثُوْثَةٌ ۝١٦ اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۝١٧

ف١٠ ڇا پوءِ اٺ کي نه ٿا ڏسن ته ڪيئن ناهيو ويو آهي. ۽ آسمان کي ته

وَاِلَى السَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝١٨ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝١٩ وَاِلَى

ڪيئن اُچو ڪيو ويو آهي ف١١ ۽ پهاڙن کي ته ڪيئن قائم ڪيا ويا. ۽ زمين کي ته

الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝٢٠ فَذَكِّرْ اِنَّمَآ اَنْتَ مُذَكِّرٌ ۝٢١ لَسْتَ عَلَيْهِمْ

ڪيئن وڇائي وئي. پوءِ تون نصيحت ٻُڌاءِ ف١٢ تون ته فقط نصيحت ٻڌائڻ وارو آهين تون ڪو انهن تي

وقف لازم

ف١٨ آخرت تي، انهي ڪري اهي عمل نه ٿا ڪريو جيڪي اتي ڪم اچن. ف١٩ يعني پلن جو مُراد ڪي پهچڻ ۽ آخرت جو بهتر ٿيڻ. ف٢٠ جيڪي قرآن کان اڳ نازل ٿيا ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞ ۞

ف١ سُورة غاشيه مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع ڇويهه آيتون، ٻيا نوي ڪلما ۽ ٽي سو ايڪيا سي حرف آهن. ف٢ اي محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم! ف٣ خلق تي، ان مان قيامت مُراد آهي، جنهن جون سختيون ۽ تڪليفون هر شيءِ تي ڇانئجي وينديون ف٤ حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما فرمايو ان مان اهي مُراد آهن، جيڪي دين اسلام تي نه هئا، بُت پرست هئا يا ڪتابي ڪافر مثلاً راهب ۽ پوڄاري. انهن محنتون ۽ تڪليفون به سٺيون پوءِ به نتيجو هي ٿيو ته اهي جهنم ۾ ويا. ف٥ عذاب قسم قسم جو هوندو ۽ جن ماڻهن کي عذاب ڏنو ويندو انهن جا گهڻا طبقا هوندا. ڪن کي ڪانڊا لاءِ ۽ زقوم ڏنو ويندو، ڪن کي غسلين (دوزخين جي پونءِ)، ڪن کي باهه جا ڪنڊا. ف٦ يعني انهن مان غذا جو نفعو حاصل نه ٿيندو نه جو ته غذا جا ٻه ئي فائدا آهن. هڪ هي ته بک جي تڪليف ختم ڪري، ٻيو هي ته بدن کي ٿلهو ڪري. هي ٻيئي وصفون دوزخين جي کاڌي ۾ نه آهن، بلڪ اهو سخت عذاب آهي ف٧ عيش ۽ خوشي ۽ نعمت ۽ ڪرامت ۾. ف٨ يعني ان عمل ۽ طاعت تي، جيڪي دنيا ۾ ادا ڪيا هئا. ف٩ چشمن جي ڪنارن تي، جن جي ڏسڻ سان به لذت حاصل ٿئي ۽ جڏهن پيئڻ گهرڻ ته اهي ڀريل ملن. ف١٠ هن سورة ۾ جنت جي نعمتن جو ذڪر ٻڌي ڪري ڪافرن تعجب ڪيو ۽ انڪار ڪيو، پوءِ الله تعالىٰ انهن کي پنهنجي صنعت جي عجائب ۾ نظر ڪرڻ جي هدايت فرمائي ته جيئن اهي سمجهن ته جنهن قادر حڪيم دنيا ۾ اهڙيون عجيب وغريب شيون پيدا ڪيون آهن، ان جي قدرت کان جنتي نعمتن جو پيدا فرمائڻ ڪهڙي طرح تعجب جي قابل ۽ انڪار جي لائق ٿي سگهي ٿو جيئن ته ارشاد ٿئي ٿو. ف١١ تنهي ڪان سواءِ. ف١٢ الله تعالىٰ جون نعمتون ۽ ان جي قدرت جا دليل بيان فرمائي ڪري.

بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَنْ تَوَلّٰى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ

زبردستي ڪندڙ نہ آهين. ۱۳ هائو جيڪو مُنهن ڦيري ۱۴ ۽ ڪفر ڪري ۱۵ پوءِ الله ان کي تمام وڏي سزا ڏيندو

الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

۱۶ . بيشڪ اسان جي ئي طرف انهن جو موٽڻ آهي ۱۷ پوءِ بيشڪ اسان تي ئي انهن جو حساب آهي.

سُوْرَةُ الْفَجْرِ ٨٩ مَكِّيَّةٌ ١٠	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	اٰيَاتُهَا ٣٠ رُكُوْعُهَا ١

سورة فجر مڪي آهي، الله نهايت مهربان باجهاري جي نالي سان (شروع) ۱ هنن ٽيهہ آيتون آهن

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾

ان صبح جو قسم ۲ ۽ ڏهن راتين جو ۳ ۽ ٻڌي ۽ اڪي جو ۴ ۽ رات جو جڏهن سير ڪري چڪي ۵

هَلْ فِيْ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِيْ حِجْرٍ ﴿٥﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ

ڇا ان ۾ عقلمند جي واسطي قسم ٿيو ۶ ڇا تو نہ ڏٺو ۷ تنهنجي رب عاد جو ڪهڙو (حشر) ڪيو.

بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِيْ لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

اهي ارم حد کان زياده ڊيگهه وارا ۸ جو انهن جهڙو شهرن ۾ پيدا نہ ٿيو ۹ ۽ ثمود جن

وَثَمُوْدَ الَّذِيْنَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

وادي ۾ ۱۰ پٿرجون ترڪيون ڪٽيون ۱۱ ۽ فرعون ڇوڪنيو ڪندڙ ۱۲ . جن شهرن ۾

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ

سرڪشي ڪئي ۱۳ پوءِ انهن ۾ گهڻو فساد پکيڙيائون ۱۴ . پوءِ انهن تي تنهنجي رب سزا جو چهبڪ

رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ

زور سان وهايو. بيشڪ تنهنجي رب جي نظر کان ڪا بہ شيءِ غائب نہ آهي. پر انسان جڏهن ان کي سندس رب

إِذَا مَا ابْتَلٰىهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُوْلُ رَبِّيْ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

آزمائي جو ان کي مرتبو ۽ نعمت ڏي تہ ڏهن چوي ٿو تہ منهنجي رب مون کي عزت ڏني. ۽ جيڪڏهن آزمائي

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلٰىهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُوْلُ رَبِّيْ أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

۽ ان جو رزق ان تي تنگ ڪري، پوءِ چوي ٿو منهنجي رب مون کي خوار ڪيو. هرگز نہ

كَلَّا بَلْ لَّا تُكْرِمُوْنَ الْيَتِيْمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحٰٓضُّوْنَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿١٨﴾

۱۵ بلڪ توهان يتيم جي عزت نہ ٿا ڪريو ۱۶ ۽ پاڻ ۾ هڪ ٻئي کي مسڪين جي کاڌي جي رغبت نہ ٿا ڏيو

۱۳ جو جبر ڪريو (هٰذه الآية نسخت بآية القتال). ۱۴ ايمان آڻڻ
کان. ۱۵ نصيحت کان پوءِ. ۱۶ آخرت ۾ جو ان کي جهنم ۾ داخل ڪندو
۱۷ موت کان پوءِ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ۱ سُورَةُ الْفَجْرِ مڪي آهي، هن ۾
ع ۱ ۲۶ ۱۳ هڪ رڪوع، ٽيهہ آيتون، هڪ سؤ ٽيتاليهہ ڪلما ۽ پنج
سؤ ستانوي حرف آهن. ۲ مراد ان مان يا پهرين محرم جو صبح
آهي، جنهن سان سال شروع ٿئي ٿو يا پهرين ذوالحج جو، جنهن سان
ڏهہ راتيون مليل آهن يا عيد الاضحیٰ جو صبح ۽ ڪن مفسرن فرمايو تہ مراد
ان مان هر ڏينهن جو صبح آهي، ڇو تہ اهو رات جي گذرڻ، روشني جي ظاهر ٿيڻ
۽ سڀني جاندارن جي رزق جي ڳولا جي لاءِ پکڙجڻ جو وقت آهي ۽ هي مئلن
جو قبرن مان اٿڻ جي وقت سان مشابهت ۽ مناسبت رکي ٿو. ۳ حضرت ابن
عباس رضي الله تعالیٰ عنهما کان روايت آهي تہ مُراد انهن مان ذوالحج جون
پهريون راتيون آهن، ڇو تہ هي وقت حج جي اعمال ۾ مشغول هجڻ جو وقت
آهي ۽ حديث شريف ۾ ان ڏهي جون گهڻيون فضيلتون وارد ٿيون آهن ۽ هيءَ بہ
روايت آهي تہ رمضان جي آخري ڏهي جون راتيون مُراد آهن يا محرم جي
پهرين ڏهي جون. ۴ هر شيءِ جي يا انهن راتين جي يا نمازن جي ۽ هي
بہ چيو ويو آهي تہ جفت مان مُراد خلق ۽ طاق مان مُراد الله تعالیٰ آهي.
۵ يعني گذري، هي پنجون قسم آهي عام رات جو، ان کان اڳ ڏهن خاص
راتين جو ذڪر فرمايو ويو. ڪي مفسر فرمائن ٿا تہ ان مان خاص رات مزدلفہ جي
مُراد آهي، جنهن ۾ خدا جا ٻانها طاعتِ الاهي جي لاءِ گڏ ٿين ٿا. هڪ قول
هي آهي تہ ان مان شب قدر مُراد آهي، جنهن ۾ رحمت جو نزول ٿئي ٿو ۽
جيڪا گهڻي ثواب جي لاءِ مخصوص آهي. ۶ يعني اهي شيئون عقلمندن
وٽ اهڙي عظمت رکن ٿيون جو خبرن کي انهن سان گڏ مؤڪده ڪرڻ لائق
۽ مناسب آهي ڇو تہ اهي اهڙن عجائب ۽ دلائل تي مشتمل آهن، جيڪي
الله تعالیٰ جي توحيد ۽ ربوبيت تي دلالت ڪن ٿا ۽ قسم جو جواب هي آهي تہ
ڪافرن کي ضرور عذاب ڪيو ويندو، ان جواب تي ايندڙ آيتون دلالت
ڪن ٿيون. ۷ اي سيد عالم محبوب سرور ڪونين صلی الله تعالیٰ عليه
واٰله وسلم! ۸ جن جا قد تمام ڊگها هئا، انهن کي عاد ارم ۽ عادِ اولیٰ چوندا
آهن. هن مان مقصد مڪي وارن کي خوف ڏيارڻ آهي تہ عادِ اولیٰ جن جون عمريون
تمام ڊگهيون ۽ قدم تمام ڊگها ۽ نهايت مضبوط ۽ طاقتور هئا، انهن کي الله تعالیٰ
هلاڪ ڪري ڇڏيو تہ پوءِ هي ڪافر پنهنجو پاڻ کي ڇا سمجهن ٿا ۽ عذاب الاهي
کان ڇو بي خوف آهن؟ ۹ زور ۽ قوت ۽ ڊگهي قد ۾ عاد جي پٽن مان
شداد بہ آهي، جنهن دنيا تي بادشاهي ڪئي ۽ سمورا بادشاه سندس تابعدار ٿي ويا ۽ ان جنت جو ذڪر ٻُڌي ڪري سرڪشي کان دُنيا ۾ جنت ٺاهڻ گهُري ۽ ان ارادي سان هڪ وڏو شهر ٺهرايائين، جنهن
جا محل سون ۽ چاندي جي سِرن سان تعمير ڪيا ويا ۽ زبرجد ۽ ياقوت جا ٿنڀا ان جي عمارتن ۾ نصب ٿيا ۽ اهڙائي فرش گهرن ۽ ٿنڀن ۾ ٺاهيا ويا. سنگريزن جي جاءِ تي آبدار موتي وڇايا ويا، هر محل جي چوڌاري
جواهرن تي نهرون جاري ڪيون ويون. قسم قسم جا وڻ سهڻي سونهن سان لڳايا ويا، جڏهن اهو شهر مڪمل ٿيو تہ پوءِ شداد بادشاه پنهنجي شاهي خادمن سان گڏ ان جي طرف روانو ٿيو. جڏهن هڪ منزل
باقي رهي تہ آسمان مان هڪ هولناڪ آواز آيو، جنهن سان الله تعالیٰ انهن سڀني کي هلاڪ ڪري ڇڏيو. حضرت امير معاويہ جي زماني ۾ حضرت عبدالله بن قلابہ، عدن جي ميدان ۾ پنهنجي گم ٿيل اٺ کي تلاش
ڪندي ان شهر ۾ پهتو ۽ ان جي پوري سونهن ۽ زينت ڏٺائين ۽ ڪو بہ اتي رهڻ وارو نہ ڏٺائين، ٿورا جواهر کڻي اتان هلي آيو. اها خبر امير معاويہ کي معلوم ٿي تہ ان کيس گهرائي ڪري حال معلوم ڪيو. ان سمورو
قصو ٻڌايو. پوءِ امير معاويہ ڪعب احبار کي سڏائي معلوم ڪيو تہ ڇا دنيا ۾ ڪو اهڙو شهر آهي، ان فرمايو تہ هائو جنهن جو قرآن پاڪ ۾ بہ ذڪر آيو آهي. اهو شهر شداد بن عاد ٺهرايو هو، اهي سڀ عذاب
الاهي سان هلاڪ ٿي ويا، ان مان ڪو بہ باقي نہ رهيو ۽ توهان جي زماني ۾ هڪ مسلمان سُرخ رنگ، آسماني اکين وارو، ننڍي قد وارو، جنهن جي پِرون تي هڪ ترڪ هوندو، پنهنجي اٺ جي ڳولا ۾ داخل ٿيندو
پوءِ عبدالله بن قلابہ کي ڏسي ڪري فرمايائين تہ خدا جو قسم! اهو شخص هي ئي آهي. ۱۰ يعني قری وادي ۾. ۱۱ ۽ گهر ٺهرايائين. انهن کي الله تعالیٰ ڪهڙي طرح هلاڪ ڪيو. ۱۲ ان کي، جنهن تي غضب
وارو ٿيندو هو. هائي عاد، ثمود ۽ فرعون سڀني جي نسبت ارشاد ٿئي ٿو. ۱۳ ۽ نافرماني ۽ گمراهي ۾ انتها کي پهچي ويا ۽ ٻانهپ جي حد لنگهي ويا. ۱۴ ڪفر، قتل ۽ ظلم ڪري. ۱۵ يعني عزت و ذلت،
دولت و فقر تي نہ آهي. اها ان جي حڪمت آهي، ڪڏهن دشمن کي دولت ڏئي ٿو، ڪڏهن مخلص ٻانهي کي فقيري ۾ مبتلا ڪري ٿو. عزت و ذلت، طاعت ۽ معصيت تي آهي، ڪافر ان حقيقت کي نہ ٿا سمجهن.
۱۶ ۽ دولتمند هجڻ جي باوجود انهن سان سهڻو سلوڪ نہ ٿا ڪريو ۽ انهن کي سندن حق نہ ٿا ڏيو، جن جا اهي وارث آهن. مقاتل چيو تہ اُميہ بن خلف وٽ قدامہ بن مظعون يتيم هو، اهو ان کي
سندس حق نہ ڏيندو هو.

وَتَأْكُلُوْنَ التُّرَاثَ اَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَّتُحِبُّوْنَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ كَلَّآ

۽ ميراث جومال هپ هپ ڪري کائي وڃوٿا و۱۷ ۽ مال سان نهايت گهڻي دوستي رکو ٿا و۱۸ هائو هائو جڏهن

اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَّجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

زمين کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ذراذرا ڪيو وڃي و۱۹ ۽ تنهنجي رب جو حڪم اچي ۽ ملائڪ قطار درقطار هجن.

وَجِایْٓءَ یَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۙ یَوْمَئِذٍ یَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ

ان ڏينهن جهنم کي آندو وڃي و۲۰ ان ڏينهن ماڻهو سوچيندو و۲۱ ۽ هاڻي ان جي سوچڻ جو ڪهڙو وقت

الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾ یَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ قَدَّمْتُ لِحَیَاتِیْ ﴿٢٤﴾ فَیَوْمَئِذٍ لَّا یُعَذِّبُ

آهي و۲۲ چوندو هاءِ جيڪر مون پنهنجي حياتي ۾ ڪجهه اڳتي موڪلي هجي ها. پوءِ ان ڏينهن ان جهڙو عذاب

عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَّلَا یُوْثِقُ وَثَاقَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٢٦﴾ یٰٓاَیَّتُهَا النَّفْسُ

و۲۳ ڪو به نه ٿو ڪري. ۽ ان جهڙو جڪڙڻ ڪو به نه ٿو جڪڙي. اي اطمينان وارا

الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِیْٓ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِیَةً مَّرْضِیَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِیْ

ساهه و۲۴ پنهنجي رب جي طرف هن طرح واپس ٿي ته تون ان کان راضي ۽ هو توکان راضي. پوءِ

فِیْ عِبٰدِیْ ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِیْ جَنَّتِیْ ﴿٣٠﴾

منهنجي خاص ٻانهن ۾ داخل ٿي. ۽ منهنجي جنت ۾ اچ.

ع ١ ‏ ٣٠ ‏ ١٤

سُوْرَةُ الْبَلَدِ ٩٠ مَكِّيَّةٌ ٣٥ ‏ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ‏ اٰیَاتُهَا ٢٠ ‏ رُكُوْعُهَا ١

سورة بلد مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) و۱ هن ۾ ويهه آيتون آهن

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ

مون کي هن شهر جو قسم و۲ جو اي محبوب تون هن شهر ۾ تشريف فرما آهين و۳ ۽ تنهنجي پيءُ (ابراهيم) جو قسم ۽

وَّمَا وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْ كَبَدٍ ﴿٤﴾ اَیَحْسَبُ اَنْ

ان جي اولاد جو (جو تون آهين) و۴ بيشڪ اسان انسان کي تڪليف ۾ رهندڙ پيدا ڪيو و۵ ڇا انسان هي سمجهي ٿو ته هرگز

لَّنْ یَّقْدِرَ عَلَیْهِ اَحَدٌ ﴿٥﴾ یَقُوْلُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾

وقف لازم

ان تي ڪو به طاقت نه لهندو و۶. چوي ٿو مان تمام گهڻو مال کپائي ڇڏيو و۷.

اَیَحْسَبُ اَنْ لَّمْ یَرَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٧﴾ اَلَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ عَیْنَیْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا

ڇا ماڻهو سمجهي ٿو ته ان کي ڪنهن به نه ڏٺو و۸. ڇا اسان ان جي واسطي ٻه اکيون نه ٺاهيون و۹ ۽ زبان و۱۰

و۱۷ ۽ حلال وحرام جي تميز نه ٿا ڪريو ۽ عورتن ۽ ٻارن کي ورثو نه ٿا ڏيو انهن جا حصا پاڻ کائي وڃو ٿا. جاهليت ۾ اهوئي دستور هو. و۱۸ ان کي خرچ ڪرڻ نٿا چاهيو. و۱۹ ۽ ان تي پهاڙن ۽ عمارتن ڪنهن شيءِ جو نالو ۽ نشان نه رهي. و۲۰ جهنم جا ستر هزار رستا هوندا، هر رستي تي ستر هزار ملائڪ گڏ ٿي ڪري ان کي ڇڪيندا ۽ اهو جوش ۽ غضب ۾ هوندو ايستائين جو ملائڪ ان کي عرش جي ڪاٻي پاسي آڻيندا. ان ڏينهن سڀ نفسي نفسي چوندا هوندا حضور پرنور حبيب خدا سيد الانبياء صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن کان سواءِ ته جو محبوب پاڪ جن يارب امتي امتي فرمائيندا هوندا. جهنم محبوب سائين جن کي عرض ڪندو ته اي سيد عالم صلى الله تعالى عليه وسلم! توهان جو منهنجو ڪهڙو واسطو. الله تعالى توهان تي مون کي حرام ڪيو آهي. (جمل). و۲۱ ۽ پنهنجي ڪوتاهي کي سمجهندو. و۲۲ ان وقت جو سوچڻ سمجهڻ ڪجهه به مفيد نه آهي. و۲۳ يعني الله تعالى جهڙو. و۲۴ جيڪا ايمان ۽ يقين تي ثابت رهي ۽ الله تعالى جي حڪم جي حضور فرمانبردار رهي. اهو مؤمن کي موت جي وقت چيو ويندو جڏهن دنيا مان سندس سفر ڪرڻ جو وقت ايندو. ***

و۱ سورة بلد مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، ويهه آيتون ۽ ٻياسي ڪلما ۽ ٽي سو ويهه حرف آهن. و۲ يعني مڪه مڪرمه جو. و۳ هن آيت مان معلوم ٿيو ته اها عظمت مڪه مڪرمه کي محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جي رونق افروزي جي ڪري حاصل ٿي. و۴ هڪ قول هي به آهي ته والد مان محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن ۽ اولاد مان سندن امت مراد آهي (حسيني). و۵ ته حمل ۾ هڪ سوڙهي ۽ اونداهي مڪان ۾ رهي، ولادت جي وقت تڪليف سهي، کير پيئڻ، کير ڇڏڻ، روزگار ڪمائڻ ۽ زندگي ۽ موت جي تڪليف کي برداشت ڪري. و۶ هيءَ آيت ابو الاشد اسيد بن ڪلده جي حق ۾ نازل ٿي. اهو نهايت مضبوط ۽ طاقتور هو ۽ ان جي طاقت جي حالت هيءَ هئي ته چمڙو پيرن هيٺان دٻائي ڇڏيندو هو، ڏهه ڏهه ماڻهو ان کي ڇڪيندا هئا، پر اهو ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويندو هو، مگر جيڪو هن جي پيرن جي هيٺان هوندو هو هرگز نه نڪري سگهندو هو ۽ هڪ قول هي آهي ته هيءَ آيت وليد بن مغيره جي حق ۾ نازل ٿي. معنيٰ هيءَ آهي ته اهو ڪافر پنهنجي قوت تي مغرور، مسلمانن کي ڪمزور سمجهندو هو. ڪهڙي گمان ۾ آهي، الله قادر برحق جي قدرت کي نٿو ڄاڻي، ان کان پوءِ ان جو مقولو نقل فرمايائين. و۷ محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جي دشمني ۾ ماڻهن کي رشوتون ڏيئي ڪري ته جيئن حضور محبوب سائين جن کي آزار پهچائن. و۸ يعني ڇا ان جو هي گمان آهي ته الله تعالى ان کي نه ڏٺو ۽ الله تعالى ان کان سوال نه ڪندو ته ان هي مال ڪٿان حاصل ڪيو ۽ ڪهڙي ڪم ۾ خرچ ڪيو، ان کان پوءِ الله تعالى پنهنجين نعمتن جو ذڪر فرمائي ٿو ته جيئن ان کي عبرت حاصل ڪرڻ جو موقعو ملي. و۹ جن سان ڏسي ٿو. و۱۰ جنهن سان ڳالهائي ٿو ۽ پنهنجي دل جي ڳالهه بيان ڪري ٿو.

وَّشَفَتَيۡنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيۡنٰهُ النَّجۡدَيۡنِ ﴿١٠﴾ فَلَا اقۡتَحَمَ الۡعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَ

۽ ٻه چپ ف١١ ۽ ان کي ٻن اپريل شين جو رستو ڏيکاريو ف١٢ پوءِ بنا سوچ جي لڪ ۾ ڪين گهڙيو ف١٣ ۽ توکي ڪهڙي خبر

مَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ اَوۡ اِطۡعٰمٌ فِىۡ يَوۡمٍ ذِىۡ

ته اهو لڪ ڇا آهي ف١٤. ڪنهن ٻانهي کي آزاد ڪرائڻ ف١٥. يا بُک جي ڏينهن کاڌو کارائڻ

مَسۡغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَّتِيۡمًا ذَا مَقۡرَبَةٍ ﴿١٥﴾ اَوۡ مِسۡكِيۡنًا ذَا مَتۡرَبَةٍ ﴿١٦﴾

ف١٦ يتيم رشتيدار کي. يا مٽيءَ ۾ ويهندڙ مسڪين کي ف١٧. پوءِ هجي

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَتَوَاصَوۡا بِالصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡا

انهن مان جن ايمان آندو ف١٨ ۽ انهن پاڻ ۾ صبر جي وصيت ڪئي ف١٩ ۽ هڪ ٻئي سان مهرباني جي وصيت ڪيائون.

بِالۡمَرۡحَمَةِ ﴿١٧﴾ اُولٰۤٮِٕكَ اَصۡحٰبُ الۡمَيۡمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

ف٢٠ اهي سڄي طرف وارا آهن ف٢١ ۽ جن اسان جي آيتن جو انڪار ڪيو

بِاٰيٰتِنَا هُمۡ اَصۡحٰبُ الۡمَشۡـَٔمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيۡهِمۡ نَارٌ مُّؤۡصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

ع ١ ٢٠ ١٥

اهي کبي طرف وارا آهن ف٢٢ انهن تي بند آهي جو انهن کي ان ۾ جهي مٿان کان بند ڪئي ويئي ف٢٣

سُوۡرَةُ الشَّمۡسِ ٩١ مَكِّيَّةٌ ٢٦ | بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ | اٰيَاتُهَا ١٥ رُكُوۡعُهَا ١

سورة شمس مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف١ ۽ منجهس پندرهن آيتون آهن

وَالشَّمۡسِ وَضُحٰٮهَا ﴿١﴾ وَالۡقَمَرِ اِذَا تَلٰٮهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰٮهَا ﴿٣﴾

سج ۽ ان جي روشنائي جو قسم. ۽ چنڊ جو جڏهن ان جي پٺيان اچي ف٢ ۽ ڏينهن جو، جڏهن ان کي چمڪائي ف٣

وَالَّيۡلِ اِذَا يَغۡشٰٮهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰٮهَا ﴿٥﴾ وَالۡاَرۡضِ وَمَا طَحٰٮهَا ﴿٦﴾

۽ رات جو جڏهن ان کي لڪائي ف٤ ۽ آسمان ۽ ان جي ناهيندڙ جو قسم ۽ زمين ۽ ان جي پکيڙيندڙ جو قسم.

وَنَفۡسٍ وَّمَا سَوّٰٮهَا ﴿٧﴾ فَاَلۡهَمَهَا فُجُوۡرَهَا وَتَقۡوٰٮهَا ﴿٨﴾ قَدۡ اَفۡلَحَ

۽ ساهه جو ۽ ان جو جنهن ان کي ٺيڪ ٺيڪ بڻايو ف٥ پوءِ ان جي دل ۾ وڌائين ان جي نافرماني ۽ پرهيزگاري ف٦ بيشڪ ڪامياب ٿيو

مَنۡ زَكّٰٮهَا ﴿٩﴾ وَقَدۡ خَابَ مَنۡ دَسّٰٮهَا ﴿١٠﴾ كَذَّبَتۡ ثَمُوۡدُ

جنهن ان کي پاڪ صاف ڪيو ف٧ ۽ نامراد ٿيو اهو جنهن ان کي نافرماني ۾ لڪايو. ثمود پنهنجي سرڪشيءَ سان

بِطَغۡوٰٮهَاۤ ﴿١١﴾ اِذِ انۡۢبَعَثَ اَشۡقٰٮهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ

ڪوڙو ڄاتيو ف٨. جڏهن جو انهن ۾ سڀني کان وڌو بدبخت ف١٠ اٿي کڙو ٿيو پوءِ انهن کي الله جي رسول ف١١ فرمايو

ف١١ جن سان وات کي بند ڪري ٿو ۽ ڳالهائڻ، کائڻ پيئڻ ۽ ٿوڪڻ ۾ انهن کان ڪم وٺي ٿو. ف١٢ يعني ڇاتين جي ٻه پيدا ٿيڻ کان پوءِ انهن مان کير پيئندو رهيو ۽ غذا حاصل ڪندو رهيو. مُراد هيءَ آهي ته الله تعالىٰ جون نعمتون ظاهر ۽ وافر آهن، انهن جو شڪر لازم آهي. ف١٣ يعني چڱا عمل ادا ڪري انهن جليل نعمتن جو شڪر ادا نه ڪيائين. ان کي گهاٽي ۾ غور ڪرڻ سان تعبير فرمايائين هن مناسبت سان ته ان وات ٽپڻ نفس تي ڳرو آهي (ابوالسعود).

ف١٤ ۽ ان ۾ گمراه ٿيڻ جا يعني ان مان ان جي ظاهري معنىٰ مُراد نه آهي، بلڪ ان جو تفسير اهو آهي، جيڪو اڳين آيتن ۾ ارشاد ٿئي ٿو. ف١٥ غلامي کان ڇوٽڪاري هن طرح هجي ته ڪنهن ٻانهي کي آزاد ڪري يا هن طرح ته مڪاتب کي ايترو مال ڏي، جنهن سان اهو آزادي حاصل ڪري سگهي يا ڪنهن غلام کي آزاد ڪرائڻ ۾ مدد ڪري يا ڪنهن قيدي يا قرضي کي آزاد ڪرائڻ ۾ مدد ڪري ۽ هي معنىٰ به ٿي سگهي ٿي ته چڱا عمل اختيار ڪري پنهنجو ڪنڌ آخرت جي عذاب کان ڇڏائي (روح البيان).

ف١٦ يعني ڏڪر ۽ مهانگائيءَ جي وقت جوان وقت مال ڪڍڻ نفس تي تمام ڳرو ۽ وڏي اجر جو موجب ٿئي ٿو. ف١٧ جيڪو نهايت تنگدست ۽ پنتي پيل، نه ان کي پهرڻ لاءِ ڪجهه هجي ۽ نه وڇائڻ لاءِ. حديث شريف ۾ آهي ته يتيمن ۽ مسڪينن جي مدد ڪرڻ وارو جهاد ۾ ڪوشش ڪرڻ واري ۽ ٿڪاوٽ کان سواءِ شب بيداري ڪرڻ واري ۽ هميشه روزي رکڻ واري جي مثل آهي. ف١٨ يعني اهي سمورا عمل ان وقت مقبول آهن جڏهن عمل ڪرڻ وارو ايماندار هجي ۽ تڏهن ڇٽو ته اهو لڪ ۾ گهڙي پيو ۽ جيڪڏهن ايماندار نه آهي ته ڪجهه به نه آهي، سڀ عمل بيڪار. ف١٩ معصيتن کان پري رهڻ، طاعتن جي ادا ڪرڻ ۽ انهن مشقتن جي برداشت ڪرڻ تي، جن ۾ مؤمن مبتلا هجي. ف٢٠ ته مؤمن هڪ ٻئي سان شفقت ۽ محبت جو برتاءُ ڪن. ف٢١ جن کي سندن اعمال ناما ساڄي هٿ ۾ ڏنا ويندا ۽ عرش جي ساڄي پاسي کان جنت ۾ داخل ٿيندا. ف٢٢ جو انهن کي سندن اعمال ناما کابي هٿ ۾ ڏنا ويندا ۽ عرش جي کابي پاسي کان جهنم ۾ داخل ڪيا ويندا. ف٢٣ جو ان ۾ ٻاهران هوا جي سگهي نه اندران دونهون ٻاهر نڪري سگهي.

ف١ سُورة شمس مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، پندرهن آيتون، چوونجاه ڪلما ۽ ٻه سؤ ستيتاليه حرف آهن. ف٢ يعني سج جي لهڻ کان پوءِ اڀري. هي قمري مهيني جي پهرين پندرهن ڏينهن ۾ ٿئي ٿو. ف٣ يعني سج کي خوب واضح ڪري؛ ڇو ته ڏينهن سج جي روشنيءَ جو نالو آهي، پوءِ جيترو ڏينهن روشن هوندو اوترو ئي سج جو ظهور زياده ٿيندو؛ ڇو ته اثر جي قوت ۽ ان جو ڪمال مؤثر جي قوت ۽ ڪمال تي دلالت ڪري ٿو، يا هي معنىٰ آهي ته جڏهن ڏينهن دنيا يا زمين کي روشن ڪري يا رات جي اونداهي کي ختم ڪري. ف٤ يعني سج کي ۽ آسمان جا ڪنارا اونداهي ۽ تاريڪي سان ڍڪي وڃن يا هي معنىٰ ته جڏهن رات دنيا کي لڪائي. ف٥ ۽ گهڻا عضوا عطا فرمايائين. ڳالهائڻ، ٻڌڻ، ڏسڻ، خيال، علم، سمجهه سڀ ڪجهه عطا فرمايائين. ف٦ خير و شر ۽ طاعت و معصيت سان ان کي باخبر ڪري ڇڏيائين ۽ چڱو ۽ برو ٻڌائي ڇڏيائين. ف٧ يعني نفس کي. ف٩ پنهنجي رسول حضرت صالح عليه السلام کي. ف١٠ قدار بن سالف، انهن سڀني جي مرضي سان ڏاچي جي ڪونچن ڪپڻ جي لاءِ. ف١١ حضرت صالح عليه السلام.

+ (لزم) ٻراڻين کان.

نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ۝١٣ فَكَذَّبُوْهُ فَعَقَرُوْهَا ۥ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ

الله جي ڏاچي ۽ ان جي پيئڻ جي واري کان بچو ١٢. پوءِ انهن ان کي ڪوڙو سمجهيو پوءِ ڏاچي جون ڪونچون ڪپيائون پوءِ انهن تي سندن رب سندن ئي گناه

رَبُّهُمْ بِذَنْۢبِهِمْ فَسَوّٰىهَا ۝١٤ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰهَا ۝١٥

جي سبب تباهي وجهي ۽ اهو گوٺ برابر ڪري ڇڏيو ١٤ ۽ ان جي پيڇي ڪرڻ جو ان کي ڪو ڀؤ ڪونه آهي ١٦

سُوْرَةُ الَّيْلِ مَكِّيَّةٌ ٩٢ — ٩ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٢١ رُكُوْعُهَا ١

سورة ليل مڪي آهي، الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع ١. هن ۾ ايڪيهه آيتون آهن

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ۝١ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ۝٢ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ

۽ رات جو قسم جڏهن ڇانئجي ٢ ۽ ڏينهن جو جڏهن چمڪي ٣ ۽ ان ٤ جو جنهن نر ۽ مادي کي

وَالْاُنْثٰۤى ۝٣ اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ۝٤ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰى ۝٥

خلقيو ٥ بيشڪ توهان جي ڪوشش مختلف آهي ٦ پوءِ اهو جنهن ڏنو ٧ ۽ پرهيزگاري اختيار ڪيائين ٨

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْيُسْرٰى ۝٧ وَاَمَّا مَنْۢ بَخِلَ

۽ سڀ کان چڱي کي سچ ميڃيائين ٩ پوءِ اسان تمام جلدي ان کي آساني تيار ڪري ڏينداسين ١٠ ۽ اهو جنهن بخيلي ڪئي ١١ ۽

وَاسْتَغْنٰى ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ۝٩ فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْعُسْرٰى ۝١٠

بي پرواهه ٿيو ١٢ ۽ سڀ کان چڱي کي ڪوڙو سمجهيائين ١٣ پوءِ اسان تمام جلد ان کي ڏکيائي تيار ڪري ڏينداسين ١٤

وَمَا يُغْنِيْ عَنْهُ مَالُهٗۤ اِذَا تَرَدّٰى ۝١١ اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ۝١٢

۽ ان جو مال ان کي ڪم نه ايندو جڏهن هلاڪت ۾ پوندو ١٥. بيشڪ هدايت فرمائڻ ١٦ اسان جي ذمي آهي.

وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى ۝١٣ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ۝١٤

۽ بيشڪ آخرت ۽ دنيا ٻنهي جا اسان ئي مالڪ آهيون. پوءِ مان توهان کي ڊيڄاريان ٿو ان باهه کان جيڪا ڀڙڪي رهي آهي.

لَا يَصْلٰىهَاۤ اِلَّا الْاَشْقَى ۝١٥ الَّذِيْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝١٦ وَسَيُجَنَّبُهَا

ان ۾ نه ويندو ١٧ مگر وڏو بدبخت. جنهن ڪوڙو ڄاتو ١٨ ۽ منهن ڦيريو ١٩ ۽ ان کان گهڻو پري رکيو ويندو جيڪو سڀ کان

الْاَتْقَى ۝١٧ الَّذِيْ يُؤْتِيْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى ۝١٨ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهٗ مِنْ

وڏو پرهيزگار آهي. جيڪو پنهنجو مال ڏئي ٿو ته پاڪ صاف ٿئي ٢٠ ۽ ڪنهن جو به ان تي ڪو احسان آهي جنهن جو

نِّعْمَةٍ تُجْزٰۤى ۝١٩ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰى ۝٢٠

بدلو ڏنو وڃي ٢١ فقط پنهنجي رب جي رضا گولي ٿو جيڪو سڀ کان بلند آهي

منزل ٧

ف١٢ جي پوڻ جو وارو مقرر آهي ان ڏينهن پاڻي جي ويجهو نه وڃو ته جيئن توهان تي عذاب نه اچي. ف١٣ يعني جيڪو ڏينهن ان جي پيئڻ جو مقرر آهي ان ڏينهن پاڻي ڀريجهي وڃو ته جيئن توهان تي عذاب نه اچي. ف١٤ يعني حضرت صالح عليه السلام جي تڪذيب ۽ ڏاچي جي ڪونچون ڪپڻ جي سبب. ف١٥ ۽ سڀني کي هلاڪ ڪري ڇڏيائين. انهن مان ڪو به نه بچيو. ف١٦ جيئن بادشاهن کي هوندو آهي ڇو ته اهو مالڪ الملڪ آهي، جيڪو چاهي ڪري، ڪنهن کي دم هڻڻ جي مجال نه آهي. ڪن مفسرن ان جي معنيٰ هي بيان ڪئي آهي ته حضرت صالح عليه السلام کي انهن مان ڪنهن جو خوف نه آهي جو عذاب جي نزول کان پوءِ انهن کي ايذاءَ پهچائي سگهن.

ع ١٥/١٦ ١

ف١ سورة الليل مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، ايڪيهه آيتون، ايڪهتر ڪلمان ۽ ٽي سؤ ڏهه حرف آهن. ف٢ جهان تي پنهنجي تاريڪي سان جو اهو خلق جي سڪون جو وقت آهي. هر جاندار پنهنجي ٿڪاوٽ ڀي اچي ٿو ۽ حرڪت ۽ اضطراب کان ساڪن ٿئي ٿو ۽ الله تعاليٰ جا مقبول ٻانها سچي نياز سان مناجات ۾ مشغول ٿين ٿا. ف٣ ۽ رات جي اونداهي کي ختم ڪري ۽ جو اهو سڀهيلن جي سجاڳ ٿيڻ جو وقت آهي ۽ جاندارن جي حرڪت ڪرڻ جو ۽ روزگار جي ڳولا ۾ مشغول ٿيڻ جو وقت آهي. ف٤ قادر عظيم القدرت. ف٥ هڪ ئي پاڻي مان. ف٦ يعني توهان جا عمل جدا جدا آهن، ڪو طاعت ادا ڪري جنت جي لاءِ عمل ڪري ٿو، ڪو نافرماني ڪري جهنم جي لاءِ. ف٧ پنهنجو مال خدا جي واٽ ۾ ۽ الله تعاليٰ جي حق کي ادا ڪيو. ف٨ ممنوعات ۽ محرمات کان بچيو. ف٩ يعني ملتِ اسلام کي. ف١٠ جنت جي لاءِ ۽ ان کي اهڙي خصلت جي توفيق ڏينداسون، جو ان جي لاءِ آساني ۽ راحت جو سبب ٿئي ۽ اهڙا عمل ڪري، جن سان سندس رب راضي ٿئي. ف١١ ۽ چڱن ڪمن ۾ مال خرچ نه ڪيو ۽ الله تعاليٰ جي حقن کي ادا نه ڪيو. ف١٢ ثواب ۽ آخرت جي نعمت کان. ف١٣ يعني ملتِ اسلام کي. ف١٤ يعني اهڙي خصلت، جيڪا ان جي لاءِ دشواري ۽ شدت جو سبب ٿئي ۽ ان کي جهنم ۾ پهچائي.

شانِ نزول: هي آيتون حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه ۽ اميه بن خلف جي حق ۾ نازل ٿيون، جن ۾ هڪ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه پرهيزگار آهي ۽ ٻيو اميه بن خلف بدبخت، اميه بن خلف، حضرت بلال کي، جيڪو سندس ملڪيت ۾ هو، دين کان منحرف ڪرڻ جي لاءِ مختلف نمونن جون تڪليفون ڏيندو هو ۽ انتهائي ظلم ۽ سختيون ڪندو هو. هڪ ڏينهن حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه ڏٺو ته اميه، حضرت بلال کي گرم زمين تي سمهاري ڪري تپيل پٿر سندس سيني تي رکيا آهن ۽ ان حال ۾ به ايمان جو ڪلمو سندس زبان تي جاري آهي. پاڻ اميه کي فرمايائين اي بدنصيب! هڪ خدا پرست تي هي سختيون!؟ ان چيو ته توهان کي ان جي تڪليف ناپسند هجي ته ان کي ڪڻي خريد ڪريو. پاڻ ان کي ڳري قيمت تي خريد ڪري آزاد ڪري ڇڏيو. ان تي هيءُ سورت نازل ٿي ۽ هن ۾ بيان فرمايو ويو ته توهان جون ڪوششون مختلف آهن يعني حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جي ڪوشش ۽ اميه جي. حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه رضاءِ الاهي جو طالب آهي ۽ اميه حق جي دشمني ۾ اندو. ف١٥ مري ڪري قبر ۾ ويندو يا جهنم جي گهرائي ۾ پهچندو. ف١٦ يعني حق ۽ باطل جي رستن کي واضح ڪري ڇڏڻ ۽ حق تي دليل قائم ڪرڻ ۽ احڪام بيان فرمائڻ. ف١٧ لازم ۽ هميشگي جي طريقي سان. ف١٨ محبوب رسول الله صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن کي. ف١٩ ايمان کان. ف٢٠ الله تعاليٰ وٽ يعني ان جو خرچ ڪرڻ رياءَ ۽ نمائش کان پاڪ آهي. ف٢١ شانِ نزول:. جڏهن حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه حضرت بلال کي تمام ڳري قيمت تي خريد ڪري آزاد ڪيو ته ڪافرن کي حيرت ٿي ۽ انهن چيو ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه ائين ڇو ڪيو؟ شايد بلال جو مٿس احسان هوندو، جو ان ايتري ڳري قيمت ڏيئي ڪري کيس خريد ڪيو ۽ آزاد ڪيو. ان تي هيءَ آيت نازل ٿي ۽ ظاهر فرمايو ويو ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جو اهو فعل فقط الله تعاليٰ جي رضا جي لاءِ آهي، ڪنهن جي احسان جو بدلو نه آهي ۽ نه ان تي حضرت بلال وغيره جو ڪو احسان آهي. حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه گهڻن ماڻهن کي سندن اسلام جي سبب خريد ڪري آزاد ڪيو.

وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

۽ بيشڪ قريب آهي جو اهو راضي ٿيندو ٢٢

سُوْرَةُ الضُّحٰى ٩٣ مَكِّيَّةٌ ١١ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ١١ رُكُوْعُهَا ١

سورة ضحىٰ مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ۾ جنهن ۾ يارهن آيتون آهن

وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾

ڪچڙي منجهند جو قسم ٢ ۽ رات جو جڏهن پردو وجهي ٣ جو توکي تنهنجي رب نه ڇڏيو ۽ نه ئي توکي ناپسند ڄاتائين. ۽ بيشڪ

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ

پوئين (گهڙي) تنهنجي واسطي اڳين کان بهتر آهي ٤ ۽ بيشڪ قريب آهي جو تنهنجو رب توکي ٥ ايترو ڏيندو جو تون راضي ٿي ويندين ٦

فَتَرْضٰى ﴿٥﴾ اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيْمًا فَاٰوٰى ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ﴿٧﴾

ڇا ان توکي يتيم نه لڌو پوءِ جڳهه ڏنائين ۽ توکي پنهنجي محبت ۾ پاڻ ڀلجندڙ (محو) لڌائين پوءِ پنهنجي طرف واٽ ڏنائين ٨

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿٨﴾ فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ

۽ توکي ضرورتمند ڏٺائين، پوءِ غني ڪري ڇڏيائين ٩ پوءِ يتيم تي دٻاءُ نه وجهه ١٠

فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

۽ سوالي کي نه جهڻڪ ١١ ۽ پنهنجي رب جي نعمت جو خوب چرچو ڪر ١٢

سُوْرَةُ اَلَمْ نَشْرَحْ ٩٤ مَكِّيَّةٌ ١٢ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوْعُهَا ١

سورة انشراح مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ۾ جنهن ۾ اٺ آيتون آهن

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِيْٓ

ڇا اسان تنهنجو سينو ڪشادو نه ڪيو ٢ ۽ توکان تنهنجو اهو بار لاهي ورتو جنهن تنهنجي پُٺي

اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ

ڀڃي ڇڏي هئي ٣ ۽ اسان تنهنجي واسطي تنهنجي ذڪر کي بلند ڪري ڇڏيو ٤. پوءِ بيشڪ ڏک سان گڏ

يُسْرًا ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَ

سُک آهي. بيشڪ ڏک پٺيان سُک آهي ٥ پوءِ جڏهن تون نماز کان فارغ ٿئين ته دُعا ۾ ٦ محنت ڪر ۽

اِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

پنهنجي رب جي طرف ئي رغبت ڪر ٧

منزل ٧

٢٢ ان نعمت ۽ ڪرم سان، جيڪي الله تعاليٰ ان کي جنت ۾ عطا فرمائيندو.

ع ٢١ ١٧ ١ سورة الضحىٰ مڪي آهي. هن ۾ هڪ رڪوع، يارهن آيتون، چاليهه ڪلمات ۽ هڪ سؤ ٻاهتر حرف آهن. شانِ نزول:- هڪ دفعي اهڙو اتفاق ٿيو جو چند ڏينهن وحي نه آيو ته ڪافرن طعني جي طريقي سان چيو محمد (صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن) کي سندن رب ڇڏي ڏنو ۽ مڪروهه ڄاتو، ان تي سورة الضحىٰ نازل ٿي. ٢ جنهن وقت سج بلند ٿئي ۽ چوٿو هي وقت اهو آهي جنهن ۾ الله تعاليٰ حضرت موسىٰ عليه السلام کي پنهنجي ڪلام سان مشرف ڪيو ۽ انهي وقت جادوگر سجدي ۾ ڪريا. مسئلو: نماز چاشت سنت آهي ۽ ان جو وقت سج بلند ٿيڻ کان زوال جي اڳ تائين آهي. امام صاحب وٽ نماز چاشت ٻه رڪعتون آهي يا چار هڪ سلام سان. ڪن مفسرن فرمايو ته ضحىٰ مان ڏينهن مراد آهي. ٣ ۽ ان جي تاريڪي عام ٿي وڃي. امام جعفر صادق رضي الله تعاليٰ عنه فرمايو ته چاشت مان مراد اها چاشت آهي جنهن ۾ الله تعاليٰ، حضرت موسىٰ عليه السلام کي ڪلام فرمايو. ڪن مفسرن فرمايو ته چاشت اشارو آهي نورِ جمالِ محبوب مصطفىٰ صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن جي طرف ۽ رات ڪنايه آهي سندن زلف مبارڪن کان. (روح البيان). ٤ يعني آخرت دنيا کان بهتر، چوته اتي توهان جي لاءِ مقام محمود،

ع ١١ ١٨ ١ حوض ڪوثر، خير ڪثير ۽ سڀني نبين ۽ رسولن تي تقديم ۽ سندن امت جو سڀني امتن تي گواهه ٿيڻ ۽ سندن شفاعت سان مؤمنن جا مرتبا ۽ درجا بلند ٿيڻ ۽ بي انتها عزتون ۽ ڪرامتون آهن، جيڪي بيان ۾ نه ٿيون اچن ۽ مفسرن هن جي هي معنىٰ به بيان فرمائي آهي ته ايندڙ وارا احوال توهان جي لاءِ گذريل کان بهتر ۽ برتر آهن جن ۾ ڏاڍو الله تعاليٰ جو وعدو آهي ته اهي روز بروز توهان جا درجا بلند ڪندو ۽ عزت تي عزت ۽ منصب تي منصب زياده فرمائيندو ۽ هر گهڙي توهان جا مرتبا ترقين ۾ رهندا ٥ دنيا ۽ آخرت ۾. ٦ الله تعاليٰ جو پنهنجي حبيب صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن سان هي واعدو انهن نعمتن کي به شامل آهي، جيڪي ڪين دنيا ۾ عطا فرمايون، ڪمالِ نفس، اولين ۽ آخرين جا علم ۽ امر جو ظهور دين جي سربلندي ۽ اهي فتحون جيڪي پاڻ سڳورن جي عهد مبارڪ ۾ ٿيون ۽ قيامت تائين مسلمانن کي فتحون ٿينديون رهنديون، دعوت جو عام ٿيڻ، اسلام جو مشرق ۽ مغرب ۾ پکڙجي وڃڻ، سندن امت جو بهترين امت هجڻ ۽ پاڻ سڳورن جون اهي ڪرامتون ۽ ڪمالات، جن جو الله تعاليٰ ئي ڄاڻندڙ آهي ۽ آخرت جي

ع ٨ ١٩ ١ عزت ۽ توقير کي به شامل آهي ته الله تعاليٰ پاڻ سڳورن کي عام ۽ خاص شفاعت ۽ مقام محمود وغيره جليل نعمتون عطا فرمايون. مسلم شريف جي حديث ۾ آهي ته محبوب نبي ڪريم صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن ٻئي هٿ مبارڪ کڻي امت جي حق ۾ روئي ڪري دُعا فرمائي ۽ عرض ڪيو اَللّٰهُمَّ اُمَّتِيْ اُمَّتِيْ. الله تعاليٰ جبرئيل

کي حڪم ڏنو ته محمد مصطفىٰ صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن جي خدمت ۾ وڃي ڪري معلوم ڪر ته روئڻ جو ڪهڙو سبب آهي هن جي باوجود جو الله تعاليٰ ڄاڻندڙ آهي. جبرئيل حڪم مطابق حاضر ٿي ڪري معلوم ڪيو محبوب سيد عالم صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن ڪيس پورو حال ٻڌايو ۽ امت جي غم جو اظهار فرمايو. جبرئيل بارگاهِ الاهي ۾ عرض ڪيو ته توهان جو حبيب هي فرمائن ٿا هن جي باوجود جو اهو خوب ڄاڻندڙ آهي، الله تعاليٰ، جبرئيل کي حڪم ڏنو ته وڃ ۽ منهنجي حبيب صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن کي چئو ته اسان توهان کي توهان جي امت جي باري ۾ عنقريب راضي ڪنداسون ۽ توهان کي ڏکي دل ٿيڻ نه ڏينداسون. حديث شريف ۾ آهي ته جڏهن هي آيت نازل ٿي، محبوب سيد عالم صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن فرمايو ته جيستائين منهنجو هڪ امتي به دوزخ ۾ رهي، مان راضي نه ٿيندس. آيت ڪريمه صاف دلالت ڪري ٿي ته الله تعاليٰ اهو ئي ڪندو جنهن ۾ محبوب رسول راضي ٿئي ۽ شفاعت جي حديثن سان ثابت آهي ته محبوب رسول ڪريم صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن جي رضا انهي ۾ آهي ته سڀ امت جا گنهگار بخشيا وڃن ته پوءِ آيت ۽ حديثن مان قطعي طور تي هي نتيجو نڪري ٿو ته حضور جن جي شفاعت مقبول ۽ مرضي مبارڪ جي مطابق امت جا گنهگار بخشيا ويندا. سبحان الله! ڪهڙو وڏو مرتبو آهي جنهن پروردگار کي راضي ڪرڻ جي لاءِ سمورا مقرب ٻانها تڪليفون سهن ٿا ۽ محنتون برداشت ڪن ٿا اهو ان حبيب اڪرم صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن کي راضي ڪرڻ جي لاءِ عطا عام ڪري ٿو. هن کان پوءِ الله تعاليٰ انهن نعمتن جو ذڪر فرمايو جيڪي پاڻ سڳورن جي حال جي شروعات سان متعلق فرمايون. ٧ محبوب سيد عالم صلى الله تعاليٰ عليه واله وسلم جن اڃا والده ماجده جي بطن مبارڪ ۾ هئا، حمل ٻن مهينن جو هو ته سندن والد صاحب مدينه منوره ۾ وفات ڪئي ۽ نه ڪو مال ڇڏيائين ۽ نه ڪا جڳهه ڇڏيائين. سندن خدمت جي سنڀال سندن ڏاڏي عبدالمطلب ڪئي، جڏهن پاڻ سڳورن جي عمر چار يا ڇهه سال ٿي ته والده صاحبه به وفات ڪري ويئي. جڏهن عمر شريف اٺ سال ٿي ته سندن ڏاڏو عبدالمطلب به وفات ڪري ويو. عبدالمطلب پنهنجي وفات کان اڳ پنهنجي فرزند ابوطالب کي، جيڪو پاڻ سڳورن جو حقيقي چاچو هو، پاڻ سڳورن جي خدمت ۽ نگراني جي وصيت ڪئي. ابوطالب پاڻ سڳورن جي خدمت ۾ سرگرم رهيو ايستائين جو الله تعاليٰ پاڻ سڳورن کي نبوت سان سرفراز فرمايو. هن آيت جي تفسير ۾ مفسرن هڪ معنىٰ هي به بيان ڪئي آهي ته يتيم جي معنىٰ اڪيلو ۽ بينظير آهي جيئن بي مثال موتي لاءِ دريتيم چيو ويندو آهي هن تقدير تي آيت جي معنىٰ هي آهي ته الله تعاليٰ توهان کي عزت ۽ شرف ۾ يڪتا ۽ بينظير لڌو ۽ توهان کي قرب جي مقام ۾ جڳهه ڏني ۽ پنهنجي حفاظت ۾ توهان جي دشمنن جي اندر توهان جي پرورش فرمائي ۽ توهان کي نبوت ۽ انتخاب ۽ رسالت سان مشرف ڪيائين (خازن جمل، روح البيان). ٨ ۽ غيب جا راز توهان تي کولي ڇڏيائين ۽ ماڪان ومايڪون جا علوم عطا ڪيائين. پنهنجي ذات ۽ صفات جي معرفت ۾ سڀني کان بلند مرتبو

سُورَةُ التِّين ٩٥ مَكِّيَّةٌ ٢٨ | بسم الله الرحمن الرحيم | اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوعُهَا ١

سُورة تين مڪي آهي : الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ١ هن ۾ اٺ آيتون آهن

وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ﴿١﴾ وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ﴿٣﴾

انجير جو قسم ۽ زيتون ٢ ۽ طور سينا ٣ ۽ هن امن واري شهر جو قسم ٤.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ

بيشڪ اسان انسان کي چڱي صورت ۾ پيدا ڪيو. پوءِ ان کي هيٺين کان هيٺين حالت جي طرف

سٰفِلِيْنَ ﴿٥﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ

موٽايوسون ٥ مگر جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيائون. پوءِ انهن جي واسطي بيحد ثواب

غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّيْنِ ﴿٧﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ

آهي ٦. پوءِ هاڻي ڪهڙي شيءِ ترکي انصاف جي ڪوڙي چوڻ تي تيار ڪري ٿي ٨ ڇا

بِاَحْكَمِ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٨﴾ ع ١ ٨ ٢٠

الله سڀني حاڪمن کان وڌيڪ حاڪم نه آهي.

سُورَةُ الْعَلَق ٩٦ مَكِّيَّةٌ ١ | بسم الله الرحمن الرحيم | اٰيَاتُهَا ١٩ رُكُوعُهَا ١

سورة علق مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ١ هن ۾ اڻويهه آيتون آهن

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

پڙهه پنهنجي رب جي نالي سان ٢ جنهن پيدا ڪيو ٣ انسان کي رت جي دڳ مان بڻايو.

اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِيْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ

پڙهه ٤ ۽ تنهنجو رب ئي سڀ کان وڏو ڪريم آهي جنهن قلم سان لکڻ سيکاريو ٥ انسان کي سيکاريائين جيڪو

مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰٓى ﴿٦﴾ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى ﴿٧﴾

نه ڄاڻندو هو ٦ هائو هائو بيشڪ انسان سرڪشي ڪري ٿو. هن تي جو پنهنجي پاڻ کي غني سمجهي ورتائين ٧

اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى ﴿٨﴾ اَرَءَيْتَ الَّذِيْ يَنْهٰى ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا

بيشڪ تنهنجي رب جي طرف ئي موٽڻو آهي ٨ ڀلا ڏس ته جيڪو منع ڪري ٿو. ٻانهي کي جڏهن

صَلّٰى ﴿١٠﴾ اَرَءَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰٓى ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰى ﴿١٢﴾

اهو نماز پڙهي ٩ ڀلا ڏس ته جيڪڏهن اهو هدايت تي هجي ها. يا پرهيزگاري جو حڪم ڪري ها ته ڪهڙو نه چڱو هجي ها.

—يت ڪيائين. مفسرن هن آيت جي هڪ معنيٰ هيءَ به بيان ڪئي آهي ته الله تعاليٰ توهان کي اهڙو عارف (محبت ۾ ٻي اختيار) لڌو جو توهان پنهنجي نفس ۽ پنهنجي مرتبن جي بي خبر ڏرڪندا هئا. پوءِ توهان کي پنهنجي ذات، صفات، مرتبن ۽ درجن جي معرفت عطا فرمايائين. مسئلو: نبي سڳورا سڀ معصوم آهن ته نبوت کان اڳ ۾ نبوت کان پوءِ به ۽ الله تعاليٰ جي توحيد ۽ ان جي صفات جا هميشه کان عارف آهن. ٩ قناعت جي دولت عطا فرمائي ڪري. بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته شاهوڪاري مال جي ڪثرت سان حاصل نه ٿي ٿئي، حقيقي شاهوڪاري نفس جو بي نياز ٿيڻ آهي. ١٠ جيئن جاهلن جو طريقو هو جو يتيمن کي دٻائيندا ۽ انهن تي زيادتي ڪندا هئا. حديث شريف ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن فرمايو مسلمانن جي گهرن ۾ اهو تمام سٺو گهر آهي جنهن ۾ يتيم سان سهڻو سلوڪ ڪيو ويندو هجي ۽ اهو تمام برو آهي جنهن ۾ يتيم سان برو ورتاءُ ڪيو وڃي ٿو. ١١ يا ڪجهه ڏيو يا سهڻي اخلاق ۽ نرمي سان عذر ڪريو. هي به چيو ويو آهي ته سائل مان علم جو طالب مراد آهي، ان جي عزت ڪرڻ گهرجي ۽ جيڪا ان جي حاجت هجي، ان جو پورو ڪرڻ ۽ ان سان ترش روئي ۽ بدخلقي نه ڪرڻ گهرجي. ١٢ نعمتن مان مراد اهي نعمتون آهن، جيڪي الله تعاليٰ پنهنجي حبيب صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن کي عطا فرمايون ۽ اهي به جن جو محبوب سائين جن سان واعدو فرمايائين. نعمتن جي ذڪر جو هن ڪري حڪم فرمايائين ته نعمت جو بيان ڪرڻ شڪرگذاري آهي. ١ سورة الانشراح مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اٺ آيتون، ستاويهه ڪلما ۽ هڪ سؤ ڏهه حرف آهن. ٢ يعني اسان توهان جي سيني کي ڪشادو ۽ وسيع ڪيو هدايت، معرفت، موعظت، نبوت، علم ۽ حڪمت جي لاءِ ايستائين جو عالم غيب ۽ شهادت ان جي وسعت ۾ سمائجي ويا ۽ جسماني تعلق روحاني انوار جي لاءِ مانع نه ٿي سگهي ۽ علوم لدنيه، حڪم الاهيه، معارف ربانيه ۽ حقائق رحمانيه سيني پاڪ ۾ جلوه نما ٿيا ۽ ظاهري سيني جو چيرجڻ به بار بار ٿيو. عمر شريف جي ابتدا ۾ نزول وحي جي ابتدا جي وقت ۽ معراج جي رات، حديثن مبارڪن ۾ آيو آهي. ان جي شڪل هيءَ هئي ته جبرئيل امين، سيني پاڪ کي چيري ڪري دل مبارڪ ڪڍي ۽ سونهري ٿالهه ۾ آب زمزم سان غسل ڏنائين ۽ نور و حڪمت سان ڀري ان کي سندس جڳهه تي رکي ڇڏيائين. ٣ ان بار مان مراد يا اهو غم آهي جيڪو پاڻ سڳورن کي ڪافرن جي ايمان نه آڻڻ سان رهندو هو يا امت جي گناهن جو غم جنهن ۾ دل مبارڪ مشغول رهندي هئي. مراد هي آهي ته اسان توهان کي مقبول الشفاعت ڪري اهو غم جو بار دور ڪري ڇڏيو. ٤ حديث شريف ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن حضرت جبرئيل امين کان هن آيت کي معلوم فرمايو ته ان چيو، الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته توهان جي ذڪر جي بلندي هيءَ آهي ته جڏهن منهنجو ذڪر ڪيو وڃي ته مون سان گڏ توهان جو ذڪر به ڪيو وڃي. حضرت ابن عباس رضي الله تعاليٰ عنهما فرمايو آهي ته ان مان مراد هيءَ آهي ته آذان ۾، تڪبير ۾، تشهد ۾، منبرن تي، خطبن ۾. پوءِ جيڪو الله تعاليٰ جي عبادت ڪري، هر ڳالهه ۾ ان جي تصديق ڪري ۽ محبوب سيد عالم صلي الله تعاليٰ عليه

وآله وسلم جن جي رسالت جي شاهدي نه ڏئي ته اهي سڀ بيڪار، اهو ڪافر ئي رهندو. قتاده چيو ته الله تعاليٰ پاڻ سڳورن جو ذڪر دنيا ۽ آخرت ۾ بلند ڪيو، هر خطيب هر تشهد پڙهڻ وارو اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سان گڏ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ پڪاري ٿو. ڪن مفسرن فرمايو ته پاڻ سڳورن جي ذڪر جي بلندي هيءَ آهي ته الله تعاليٰ نبين سڳورن کان پاڻ سڳورن تي ايمان آڻڻ جو واعدو ورتو. ٥ يعني جيڪا شدت ۽ سختي توهان ڪافرن جي مقابلي ۾ برداشت فرمائي رهيا آهيو ان سان گڏ آساني آهي، جو اسان توهان کي انهن تي غلبو عطا فرمائينداسين. ٦ يعني آخرت جي. ٧ جو نماز کان پوءِ دعا قبول ٿئي ٿي. هن دعا مان مراد نماز جي آخر جي اها دعا آهي، جيڪا نماز جي اندر هجي يا اها دعا، جيڪا سلام کان پوءِ هجي، ان ۾ اختلاف آهي. ٨ انهيءَ جي فضل جا طالب هرو ۽ انهيءَ تي توڪل ڪريو. ١ سورة التين مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اٺ آيتون، چوتيهه ڪلما ۽ هڪ سؤ پنجاهه حرف آهن. ٢ انجير نهايت عمدو ميوو آهي، جنهن ۾ ڪا بيڪار شيءِ نه آهي، جلدي هضم ٿيندڙ، گهڻي نفعي وارو، نرم، حل ٿيندڙ، ريگ (ريح جو) دفع ڪندڙ، جگر جي سده (بندش) کولیندڙ، بدن کي ٿلهو ڪندڙ ۽ بلغم کي ختم ڪرڻ وارو آهي. زيتون هڪ مبارڪ وڻ آهي ان جو تيل روشني جي ڪم ۾ اچي ٿو ۽ پاچي جي بدران به کاڌو ويندو آهي. اهو وصف دنيا جي ڪنهن به تيل ۾ نه آهي. ان جو وڻ خشڪ جبلن ۾ پيدا ٿئي ٿو، جن ۾ چڪنائي جو نالو ۽ نشان نه آهي، خدمت ۽ سنڀال کان سواءِ پرورش وٺي ٿو ۽ هزارين سال رهي ٿو. انهن شين ۾ قدرت الاهي جا آثار ظاهر آهن. ٣ هي اهو جبل آهي جنهن تي الله تعاليٰ حضرت موسيٰ عليه السلام کي ڪلام سان مشرف فرمايو ۽ سينا ان جڳهه جو نالو آهي جتي اهو جبل واقع آهي يا خوش منظر جي معنيٰ ۾ آهي، جتي گهڻائي سان ميوي دار وڻ هجن. ٤ يعني مڪه مڪرمه جو. ٥ يعني پوڙهاپي جي طرف، جڏهن بدن ضعيف، عضوا بيڪار، عقل ناقص، پٺي ڏنگي ۽ وار سفيد ٿي وڃن ٿا. ڪل ۾ جهريون پئجي وڃن ٿيون. پنهنجين ضرورتن پوريون ڪرڻ ۾ مجبور ٿي وڃي ٿو يا هيءَ معنيٰ آهي ته جڏهن ان سهڻي شڪل ۽ صورت جي شڪرگذاري نه ڪئي ۽ نافرماني تي جميو رهيو ۽ ايمان نه آندائين ته پوءِ جهنم جي هيٺين ۾ هيٺين تري کي اسان ان جو رهائش گاهه ڪري ڇڏيوسون. ٦ جيتوڻيڪ پيري جي ڪمزوري ڪري اهي جواني وانگر گهڻيون طاعتون پوريون ڪري نه سگهن ۽ انهن جا عمل گهٽ ٿي وڃن، پر ڪرم الاهي سان انهن کي اهوئي اجر ملندو، جيڪو جواني جي زماني ۾ عمل ڪرڻ سان ملندو هو ۽ ايتروئي عمل انهن جا لکيا ويندا. ٧ هن يقيني بيان ۽ سماعي دليل کان پوءِ اي ڪافرو ٨ ۽ توهان الله تعاليٰ جي انهن قدرتن کان سڃاڻي باوجود جو بعث ۽ حساب وجزا جو انڪار ڪريو ٿا. ١ سورة اقراء يا سورة علق مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اڻويهه آيتون، بيانوي ڪلما ۽ ٻه سؤ اسي حرف آهن. گهڻن مفسرن وٽ

اَرَءَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى ﴿١٤﴾

ڀلا ڏس ته جيڪڏهن انهي ڪوڙ ورجيو ۽ منهن ڦيريائين ول (ته ڪهڙو حال ٿيندو) ڇا نه ڄاتائين ول ته الله ڏسي رهيو آهي

كَلَّا لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ ۙ۬ لَنَسْفَعًۢا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ

هائو هائو جيڪڏهن نه مڙيو ول ته اسان ضرور (سندس) پيشاني جي وارن کان پڪڙي گهليندا سين ول ڪهڙي پيشاني

خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهٗ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا ؕ

ڪوڙي خطاڪار. هاڻي ڀلي پڪاري پنهنجي مجلس کي ول اجهو اسان سپاهين کي سڏيون ٿا ول هائو هائو

لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾ ع السجدة

ان جي نه ٻڌ ۽ سجدو ڪر ول ۽ اسان کي ويجهو ٿي وڃ.

سُوْرَةُ الْقَدْرِ ٩٧ مَكِّيَّةٌ ٢٥ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٥ رُكُوْعُهَا ١

سورة قدر مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ول هن ۾ پنج آيتون آهن

اِنَّاۤ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَاۤ اَدْرٰىكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾

بيشڪ اسان ان کي ول شب قدر ۾ لاٿو ول ۽ تو کي ڪهڙي خبر شب قدر ڇا آهي.

لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۙ۬ خَيْرٌ مِّنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ

شب قدر هزار مهينن کان بهتر آهي ول ان ۾ ملائڪ ۽ جبرئيل لهندا آهن

فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ ۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلٰمٌ ۛ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾ ع

ول پنهنجي رب جي حڪم سان هر ڪم جي واسطي ول اها سلامتي آهي صبح چمڪڻ تائين ول

سُوْرَةُ الْبَيِّنَةِ ٩٨ مَدَنِيَّةٌ ١٠٠ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوْعُهَا ١

سورة بينه مدني آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع ول هن ۾ اٺ آيتون آهن

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَ الْمُشْرِكِيْنَ

ڪتابي ڪافر ول ۽ مشرڪ ول پنهنجو دين ڇڏڻ وارا نه هئا

مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا

ايستائين جو انهن وٽ روشن دليل نه آيا ول اهو ڪير؟ اهو الله جو رسول ول جيڪو پاڪ صحيفا

صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا

پڙهي ٿو ول انهن ۾ سڌيون ڳالهيون لکيل آهن ول ۽ ڦوٽ نه پئي ڪتاب وارن ۾

هي سورة سڀني کان اڳ نازل ٿي ۽ ان جون پهريون پنج آيتون مَالَمْ يَعْلَمْ تائين غار حرا ۾ نازل ٿيون، ملائڪ اچي ڪري حضور سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي عرض ڪيو اِقْرَءْ يعني پڙهو. پاڻ فرمايائون اسان پڙهيل نه آهيون، ان سڀني سان لڳائي گهٽيو ۽ رسان ڏنائو، ٻيهر ڇڏي ڪري اِقْرَءْ چيائين، وري پاڻ سڳورن اهوئي جواب ڏنو، ٽئي ڀيرا ائين ٿيو پوءِ ان سان گڏ وڳڏ پاڻ سڳورن مَالَمْ يَعْلَمْ تائين پڙهيو. ول يعني قرأت جي شروعات الله تعالىٰ جي نالي سان هجي، ان تقدير تي آيت مان ثابت ٿئي ٿو ته قرأت جي ابتدا بِسْمِ الله سان مستحب آهي. ول سموري خلق کي. ول ٻيهر پڙهڻ جو حڪم تاڪيد جي لاءِ آهي ۽ هي به چيو ويو آهي ته ٻيهر قراءت جي حڪم مان

ع ١٩ ٢١

مراد هي آهي ته تبليغ ۽ امت جي تعليم جي لاءِ پڙهو. ول هن مان ڪتابت جي فضيلت معلوم ٿي ۽ حقيقت ۾ ڪتابت ۾ وڏا فائدا آهن. ڪتابت سان ئي علم ضبط ۾ اچن ٿا. اڳين ماڻهن جون خبرون ۽ انهن جا احوال ۽ ڪلام محفوظ رهن ٿا. ڪتابت نه هجي ها ته دين ۽ دنيا جا ڪم قائم نه رهي سگهن ها. ول ماڻهو مان مراد هتي حضرت آدم عليه السلام آهي ۽ جيڪوان کي سيکاريائين، ان مان آسمان جو علم مراد. هڪ قول هي آهي ته انسان مان مراد هتي محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن آهن، جو پاڻ سڳورن کي الله تعالىٰ سمورين شين جا علم عطا فرمايا. (معالم خازن). ول يعني غفلت جو سبب دنيا جي محبت ۽ مال تي تڪبر آهي. هي آيتون ابوجهل جي حق ۾ نازل ٿيون، ان کي ڪجهه مال هٿ اچي ويو هو ته ان لباس

ع ٥ ٢٢

سواري ۽ کاڌي پيتي ۾ تڪلفات شروع ڪيا ۽ ان جو غرور ۽ تڪبر تمام وڌي ويو. ول يعني انسان کي هي ڳالهه پيش نظر رکڻ گهرجي ۽ سمجهڻ گهرجي ته ان کي الله تعالىٰ جي طرف رجوع ٿيڻو آهي ته پوءِ سرڪشي وطغيان ۽ غرور تڪبر جو انجام عذاب ٿيندو. ول شانِ نزول: هي آيت ابوجهل جي حق ۾ نازل ٿي، ان نبي ڪريم محبوب عظيم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي نماز پڙهڻ کان روڪيو هو ماڻهن کي چيو هو ته جيڪڏهن مان ڪيس ائين ڪندي ڏسندس ته (معاذالله) سخت تڪليف ڏيندس ۽ ڇهري کي مٽي ۾ ملائيندس. پوءِ اهو انهي فاسد ارادي سان حضور محبوب جن جي نماز پڙهڻ جي وقت آيو ۽ محبوب سائين جن جي ويجهو پهچي ڪري پوئين پير هٽ اگتي وڌائيندي پنتي پيو، جيئن ڪو ڪنهن مصيبت کي روڪڻ جي لاءِ هٿ اڳتي وڌائيندو آهي، منهن جو رنگ لهي ويس، عضوا ڏڪڻ لڳس. ماڻهن چيو ته ڪهڙو حال آهي، چوڻ لڳو منهنجي ۽ محمد (صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم) جن جي وچ ۾ هڪ کڏ آهي، جنهن ۾ باهه ٻري آهي ۽ دهشتناڪ پکي پر پکيڙي رهيا آهن. محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن فرمايو جيڪڏهن اهو منهنجي ويجهو اچي ها ته ملائڪ ان جو عضو عضوو

جدا ڪري ڇڏن ها........ ول محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي. ول ايمان آڻڻ کان. ول ابوجهل. ول سندس فعل کي پوءِ جزا ڏيندو. ول محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن جي ايذاءِ ۽ سندن تڪذيب کان. ول ۽ ان کي جهنم ۾ وجهندا سون. ول شانِ نزول: جڏهن ابوجهل محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي نماز کان روڪيو ته حضور جن ان کي سختي سان جهڙڪيو. اُن تي اُن چيو ته توهان مون کي جهڙڪيو ٿا، خدا جو قسم! مان توهان جي مقابلي ۾ نوجوان سوارن ۽ پيادلن سان هن جهنگل کي ڀري ڇڏيندس. توهان ڄاڻيو ٿا ته مڪه مڪرمه ۾ مون کان زياده وڏي جٿي ۽ مجلس وارو ڪوئي نه آهي. ول يعني عذاب جي ملائڪن کي. حديث شريف ۾ آهي ته جيڪڏهن اهو پنهنجي مجلس کي سڏي ها ته ملائڪ ان کي اعلان سان گرفتار ڪن ها. ول يعني نماز پڙهندا رهو. ول سُوْرَةُ الْقَدْر مدني ۽ ڪنهن قول مطابق مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع پنج آيتون، ٽيهه ڪلما ۽ هڪ سو ٻارهن حرف آهن. ول يعني قرآن مجيد کي لوح محفوظ کان دنيا جي آسمان جي طرف ان هڪ ئي ڀيري. ول شب قدر شرف ۽ برڪت واري رات آهي. هن کي شب قدر هن ڪري چوندا آهن ته هن رات ۾ پوري سال جا احڪام نافذ ڪيا ويندا آهن ۽ ملائڪن کي پوري سال جي وظائف ۽ خدمات تي مقرر ڪيو ويندو آهي. هي به چيو ويو آهي ته هن رات جي شرافت ۽ قدر جي ڪري هن کي شب قدر چوندا آهن ۽ هي به منقول آهي ته جڏهن ته هن رات ۾ اعمال صالحه منقول ٿيندا آهن ۽ بارگاهِ الاهي ۾ انهن جو قدر ڪيو وڃي ٿو، ان ڪري ان کي شب قدر چوندا آهن. حديثن ۾ ان رات جون گهڻيون فضيلتون وارد ٿيون آهن. بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته جنهن شخص ان رات ۾ ايمان ۽ اخلاص سان شب بيداري ڪري عبادت ڪئي. الله تعالىٰ ان جا پوري سال جا گناه بخشي ڇڏي ٿو. ماڻهو کي گهرجي ته ان رات ۾ ڪثرت سان استغفار ڪري ۽ رات عبادت ۾ گذاري. پوري سال ۾ شب قدر هڪ ڀيرو اچي ٿي ۽ گهڻين روايتن سان ثابت آهي ته اها رات رمضان المبارڪ جي آخري ڏهاڪي ۾ ٿيئي ٿي ۽ اڪثر ڪري ان ڏهاڪي جي اڪي راتين مان ڪنهن رات ۾. ڪن عالمن وٽ رمضان المبارڪ جي ستاويهين رات شب قدر ٿيئي ٿي، اهوئي امام اعظم رضي الله تعالىٰ عنه کان مروي آهي هن رات جا فضائل عظيمه ايندڙ آيتن ۾ ارشاد فرمايا وڃن ٿا. ول جيڪي شب قدر کان خالي هجن، هن هڪ رات ۾ نيڪ عمل ڪرڻ هزار راتين جي عمل کان بهتر آهي حديث شريف ۾ آهي ته محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن گذريل امتن جي هڪ شخص جو ذڪر فرمايو جيڪو پوري رات عبادت ڪندو هو ۽ پورو ڏينهن جهاد ۾ مصروف رهندو هو. اهڙي طرح ان هزار مهينا گذاريا هئا. مسلمانن کي ان سان تعجب ٿيو پوءِ الله تعالىٰ کين شب قدر عطا فرمائي ۽ هي آيت نازل

الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ؕ﴿٤﴾ وَ مَاۤ اُمِرُوْۤا
مگر ان کان بعد جو اهي روشن دليل وٺ انهن وٽ تشريف وٺي آيا وٖ ۽ انهن ماڻهن کي ته اهو ئي حڪم
اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ۬ حُنَفَآءَ وَ يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ
هو ته الله جي بندگي ڪن خاص انهيءَ تي عقيدو رکندي وٖ١١ هڪڙي ئي طرف رهي ڪري وٖ١٢ ۽ نماز قائم ڪن
وَ يُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَ ذٰلِكَ دِيْنُ الْقَيِّمَةِ ؕ﴿٥﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ
۽ زڪواة ڏين ۽ اهو ئي سڌو دين آهي . بيشڪ جيڪي ڪافر آهن ڪتابي
اَهْلِ الْكِتٰبِ وَ الْمُشْرِكِيْنَ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ اُولٰٓئِكَ
۽ مُشرڪ سمورا جهنم جي باهه ۾ آهن هميشه ان ۾ رهندا، اهي ئي سموري
هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ؕ﴿٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ
مخلوق ۾ بد تر آهن . بيشڪ جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيا اُن،
اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ؕ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ
اهي ئي سموري مخلوق ۾ بهتر آهن . انهن جو انعام سندن رب وٽ ٽڪڻ
عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَاۤ اَبَدًا ؕ رَضِيَ
جا باغ آهن جن جي هيٺان نهرون وهن ٿيون . جن ۾ هميشه هميشه رهندا، الله
اللّٰهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ۠﴿٨﴾ ع ١ ٨ ٢٣
انهن کان راضي ٿيو وٖ١٣ ۽ اهي ان کان راضي ٿيا وٖ١٤ اهي ان جي واسطي آهي جيڪو پنهنجي رب کان ڊڄي وٖ١٥

سُوْرَةُ الزِّلْزَالِ ٩٩ مَدَنِيَّةٌ ٩٣ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوْعُهَا ١

سورة زلزال مدني آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) وٖ١ هن ۾ اٺ آيتون آهن
اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۙ﴿١﴾ وَ اَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا ۙ﴿٢﴾
جڏهن زمين ڏڏائي وڃي وٖ٢ جيئن ان جو ڏڏڻ مقرر ٿيل آهي وٖ٣ ۽ زمين پنهنجا بار ٻاهر ڪڍي ڪري وٖ٤
وَ قَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَا ۚ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ۙ﴿٤﴾ بِاَنَّ
۽ انسان چوي هن کي ڇا ٿيو آهي وٖ٥. ان ڏينهن اها پنهنجون خبرون ٻڌائيندي وٖ٦ هن لاءِ ته
رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا ؕ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ۬ لِّيُرَوْا
تنهنجي رب ان کي حڪم موڪليو وٖ٧ ان ڏينهن ماڻهو پنهنجي رب جي طرف موٽندا وٖ٨ مختلف رستن تي وٖ٩ جيئن سندن عمل

ڪيئي ته شب قدر هزار مهينن کان بهتر آهي. (اخرجه ابن جرير عن طريق مجاهد). هي الله تعالىٰ جو پنهنجي حبيب صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن تي ڪرم آهي جو آپ جن جي سڳوري امت شب قدر جي هڪ رات عبادت ڪن ته انهن جو ثواب اڳين امتن جي هزار مهينن جي عبادت کان زياده ٿئي. وٖ٥ زمين جي طرف ۽ جيڪو ٻانهو بيٺو يا ويٺو، ياد الاهي ۾ مشغول ٿئي ته ان کي سلام ڪن ٿا ۽ ان جي حق ۾ دعا ۽ استغفار ڪن ٿا. وٖ٦ جيڪي الله تعالىٰ ان سال جي لاءِ مقدر فرمايا. وٖ٧ مصيبتن ۽ آفتن کان. ٭ ٭ ٭ ٭

وٖ١ سورة البينة جمهور وٽ مدني آهي ۽ حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما جي هڪ روايت هيءَ آهي ته مڪي آهي. هن سورة ۾ هڪ رڪوع، اٺ آيتون، چورانوي ڪلما ۽ ٽي سؤ نوانوي حرف آهن. وٖ٢ يهودي ۽ نصراني. وٖ٣ بُت پرست. وٖ٤ يعني محبوب سيد الانبياء محمّد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن جلوه افروز ٿين؛ جو ته حضور اقدس عليه الصلوٰة والتسليمات جي تشريف آوري کان اڳ، اهي سڀ اهو ئي چوندا هئا ته اسان پنهنجو دين ڇڏڻ وارا آهيون جيستائين اهو نبي موعود تشريف فرما نه ٿئي جنهن جو ذڪر توريت ۽ انجيل ۾ آهي. وٖ٥ يعني محبوب سيد عالم محمّد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم. وٖ٦ يعني قرآن مجيد. وٖ٧ حق ۽ عدل جون.

وٖ٨ يعني محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم. وٖ٩ مراد هيءَ آهي ته اڳ ته سڀ ان تي متفق هئا ته جڏهن نبي موعود تشريف فرما ٿين ته اسان مٿن ايمان آڻينداسون، پر جڏهن اهو نبي مڪرم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن جلوه افروز ٿيا ته ڪن ته مٿن ايمان آندو ۽ ڪن حسدًا ۽ عنادًا ڪفر اختيار ڪيو. وٖ١٠ توريت ۽ انجيل ۾. وٖ١١ اخلاص سان گڏ شرڪ ۽ نفاق کان پري رهي ڪري. وٖ١٢ يعني سمورن دينن کي ڇڏي ڪري خالص اسلام جا تابع ٿي ڪري. وٖ١٣ ۽ سندن اطاعت ۽ اخلاص کان. وٖ١٤ ۽ ان جي ڪرم ۽ عطا کان. وٖ١٥ ۽ ان جي نافرماني کان بچي. ٭ ٭ ٭

وٖ١ سورة الزلزال يا سورة زلزله مڪي ۽ ڪنهن قول مطابق مدني آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، اٺ آيتون، پنجٽيهه ڪلما ۽ هڪ سؤ ايڪيتاليهه حرف آهن. وٖ٢ قيامت قائم ٿيڻ وقت يا قيامت جي ڏينهن. وٖ٣ ۽ زمين تي ڪوٽ، ڪا عمارت، ڪو جبل باقي نه رهي، هر شيءِ ٽٽي پئي. وٖ٤ يعني خزانا ۽ مئل، جيڪي ان ۾ آهن، اهي سڀ نڪري ڪري ٻاهر اچي پون. وٖ٥ جو اهڙي مضطرب ٿي ۽ ايترو سخت زلزلو آيو ته جيڪو ڪجهه ان جي اندر هو، سڀ ٻاهر اڇلايو. وٖ٦ ۽ جيڪا نيڪي يا بدي ان تي ڪئي وئي، سڀ بيان ڪندي. حديث شريف ۾ آهي ته هر مرد ۽ عورت، جيڪو ڪجهه ان ڪيو، ان جي شاهدي ڏيندي، چوندي فلاڻي ڏينهن هي ڪيائين، فلاڻي ڏينهن هي. (ترمذي). وٖ٧ ته پنهنجون خبرون بيان ڪري ۽ جيڪي عمل ان تي ڪيا ويا آهن، انهن جون خبرون ڏئي. وٖ٨ حساب جي جاءِ کان. وٖ٩ ڪو ساڄي طرف کان ٿي ڪري جنت جي طرف ويندو ۽ ڪو کاٻي پاسي کان دوزخ جي. وٖ١٠ يعني پنهنجن عملن جي جزا.

اَعۡمَالَهُمۡ ۝٦ؕ فَمَنۡ يَّعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرًا يَّرَهٗ ۝٧ؕ وَمَنۡ

ڏيکاريا وڃن. پوءِ جيڪو ذري برابر چڱائي ڪري ان کي ڏسندو ۽ جيڪو

ع ١ ٨ ٢٤ يَّعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۝٨ع

ذري برابر بُرائي ڪري ان کي ڏسندو ف١١

سُوۡرَةُ الۡعٰدِيٰتِ ١٠٠ مَكِّيَّةٌ ١٤ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰيَاتُهَا ١١ رُكُوۡعُهَا ١

سورة عاديات مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف١ هن ۾ يارهن آيتون آهن

وَالۡعٰدِيٰتِ ضَبۡحًا ۝١ۙ فَالۡمُوۡرِيٰتِ قَدۡحًا ۝٢ۙ فَالۡمُغِيۡرٰتِ صُبۡحًا ۝٣ۙ

قسم انهن جو جيڪي ڊڪن ٿا سيني ۾ آواز ڪڍندي ف٢ پوءِ پٿرن مان باهه ڪڍن ٿا سُنبن هڻي ف٣ پوءِ صبح تيندي لٽ مار ڪن ٿا ف٤

فَاَثَرۡنَ بِهٖ نَقۡعًا ۝٤ۙ فَوَسَطۡنَ بِهٖ جَمۡعًا ۝٥ۙ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لِرَبِّهٖ

پوءِ ان وقت غبار اٿاريندا آهن. پوءِ دشمن جي وچ لشڪر ۾ وڃن ٿا. بيشڪ انسان پنهنجي رب جو ڏاڍو ناشڪر آهي

لَكَنُوۡدٌ ۝٦ۚ وَاِنَّهٗ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيۡدٌ ۝٧ۚ وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الۡخَيۡرِ لَشَدِيۡدٌ ۝٨ؕ

ف٥ . ۽ بيشڪ اهو ان تي ف٦ پاڻ شاهد آهي. ۽ بيشڪ اهو مال جي محبت ۾ ضرور سخت (مضبوط) آهي ف٧

اَفَلَا يَعۡلَمُ اِذَا بُعۡثِرَ مَا فِى الۡقُبُوۡرِ ۝٩ۙ وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُوۡرِ ۝١٠ۙ

پوءِ ڇا نٿو ڄاڻي جڏهن اٿاريا ويندا ف٨ جيڪي قبرن ۾ آهن. ۽ کولي وينديو ف٩ جيڪا سينن ۾ آهي.

ع ١ ١١ ٢٥ اِنَّ رَبَّهُمۡ بِهِمۡ يَوۡمَئِذٍ لَّخَبِيۡرٌ ۝١١ع

بيشڪ انهن جي رب کي انهي ڏينهن انهن بابت سمري خبر آهي ف١١

سُوۡرَةُ الۡقَارِعَةِ ١٠١ مَكِّيَّةٌ ٣٠ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰيَاتُهَا ١١ رُكُوۡعُهَا ١

سورة قارعه مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف١ هن ۾ يارهن آيتون آهن

اَلۡقَارِعَةُ ۝١ۙ مَا الۡقَارِعَةُ ۝٢ۚ وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡقَارِعَةُ ۝٣ؕ يَوۡمَ

دل ڏڪائيندڙ اها دل ڌڏڪائيندڙ ڇا آهي. ۽ تو کي ڪهڙي خبر اها دل ڏڪائيندڙ ڇا آهي ف٢ جنهن ڏينهن

يَكُوۡنُ النَّاسُ كَالۡفَرَاشِ الۡمَبۡثُوۡثِ ۝٤ۙ وَتَكُوۡنُ الۡجِبَالُ كَالۡعِهۡنِ

ماڻهو ٿي ويندا ايڪٺيل پتنگن وانگر ف٣ ۽ جبل ٿي ويندا پيڃيل اُن وانگر

الۡمَنۡفُوۡشِ ۝٥ؕ فَاَمَّا مَنۡ ثَقُلَتۡ مَوَازِيۡنُهٗ ۝٦ۙ فَهُوَ فِىۡ عِيۡشَةٍ

ف٤ . پوءِ جنهن جا تورَيل (نيڪ عمل) ڳورا ٿيا ف٥ اهي ته دل گهري عيش ۾

ف١١ حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما فرمايو ته هر مؤمن کي ۽ ڪافر کي قيامت جي ڏينهن ان جا نيڪ ۽ بد عمل ڏيکاريا ويندا. مؤمن کي پنهنجون نيڪيون ۽ برايون ڏيکاري ڪري الله تعالیٰ برايون بخشي ڇڏيندو ۽ نيڪين تي ثواب عطا فرمائيندو ۽ ڪافر جون نيڪيون رد ڪيون وينديون ڇو ته ڪفر جي سبب بيڪار ٿي چڪيون ۽ برائين تي ان کي عذاب ڪيو ويندو. محمد بن ڪعب قرظيؒ فرمايو ته ڪافر ذري جيتري نيڪي ڪئي هوندي ته اهو ان جي جزا دنيا ۾ ئي ڏسي وٺندو ۽ ايستائين جو جڏهن دنيا مان نڪرندو ته ان وٽ ڪا نيڪي نه هوندي ۽ مؤمن پنهنجن برائين جي سزا دنيا ۾ لهندو، پوءِ آخرت ۾ ان سان گڏ ڪا برائي نه هوندي. هن آيت ۾ ترغيب آهي ته نيڪي ٿوري به ڪارآمد آهي ۽ ترهيب آهي ته گناهه ننڍو به وبال آهي. ڪن مفسرن فرمايو ته پهرين آيت مؤمنن جي حق ۾ آهي ۽ پوئين آيت ڪافرن جي حق ۾ ❊ ❊.

ف١ سُورَةُ العٰدیٰت حضرت ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه جي قول مطابق مڪي آهي ۽ حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما جي قول مطابق مدني آهي، هن ۾ هڪ رڪوع يارهن آيتون، چاليهه ڪلما ۽ هڪ سؤ ٽيهه حرف آهن. ف٢ انهن مان مراد غازين جا گهوڙا آهن جيڪي جهاد ۾ ڊوڙن ٿا ته انهن جي سينن مان آواز نڪرن ٿا. ف٣ جڏهن پٿريلي زمين تي هلن ٿا. ف٤ دشمنن کي. ف٥ جو ان جي نعمتن کان ڦري وڃي ٿو يا مڪر ڪري ٿو. ف٦ پنهنجي عمل سان. ف٧ نهايت قوي ۽ تندرست آهي ۽ عبادت جي لاءِ ڪمزور. ف٨ مُئل. ف٩ اها حقيقت يا اها چڱائي ۽ برائي. ف١٠ يعني قيامت جي ڏينهن جيڪو فيصلي جو ڏينهن آهي. ف١١ جيئن هميشه آهي، پوءِ انهن کي چڱن ۽ بُرن عملن جو بدلو ڏيندو ❊ ❊ ❊ ❊

ف١ سُورَةُ القارعة مڪيه آهي هن ۾ هڪ رڪوع يارهن آيتون، ڇٽيهه ڪلما ۽ هڪ سؤ ٻاونجاهه حرف آهن. ف٢ هن مان مراد قيامت آهي، جنهن جي هول ۽ هيبت کان دليون ڏڪنديون ۽ "قارعه" قيامت جي نالن مان هڪ نالو آهي. ف٣ يعني جهڙي طرح پتنگ شعلي تي ڪرڻ وقت پکڙجي وڃن ٿا ۽ انهن جي لاءِ ڪو هڪ طرف مقرر نه ٿو ٿئي، هر هڪ ٻئي جي خلاف طرف کان وڃي ٿو اهوئي حال قيامت جي ڏينهن خلق جي انتشار جو هوندو. ف٤ جنهن جا جزا متفرق ٿي ڪري اڏرن ٿا اهوئي حال قيامت جي هول ۽ دهشت کان جبلن جو ٿيندو. ف٥ ۽ وزن وارا عمل يعني نيڪيون گهڻيون ٿيون.

رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَ اَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ ﴿٨﴾ فَاُمُّهٗ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾

آهن ول . ۽ جنهن جا توريل هلڪا رهيا ول اهو هيٺاهين ڏيڪاريندڙ جهولي ۾ آهي ول

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

۽ تو کي ڪهڙي خبر ته هيٺاهين ڏيڪاريندڙ ڇا آهي . اُها آهي هڪ ڀڙڪندڙ باهه ول

ع ١ ١١ ٢٦

سُوْرَةُ التَّكَاثُرِ ١٠٢ مَكِّيَّةٌ ١٦ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٨ — رُكُوْعُهَا ١

سورة تڪاثر مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ول : هن ۾ اٺ آيتون آهن

اَلْهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٣﴾

توهان کي غافل ڪيو ول زياده مال طلبي ول ايتري تائين جو توهان قبرن جو منهن ڏٺو ول هاڻ وهاڻو جلدي معلوم ڪري وٺندؤ ول

ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ الْيَقِيْنِ ﴿٥﴾

پوءِ ڀڪ جلدي ڄاڻي وٺندؤ ول هاڻو هاڻو جيڪڏهن يقيني ڄاڻو ها ته مال جي محبت نه رکو ها ول

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ

بيشڪ ضرور جهنم کي ڏسندؤ ول پوءِ بيشڪ ضرور ان کي يقيني ڏسڻ ڏسندؤ . پوءِ بيشڪ ضرور ان ڏينهن

ع ١ ٨ ٢٧

يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿٨﴾

توهان کان نعمتن جي پڇا ٿيندي ول

سُوْرَةُ الْعَصْرِ ١٠٣ مَكِّيَّةٌ ١٣ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٣ — رُكُوْعُهَا ١

سورة عصر مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ول : هن ۾ ٽي آيتون آهن

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

ان محبوب زماني جو قسم ول بيشڪ انسان ضرور نقصان ۾ آهي ول مگر جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم

الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ۙ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

ع ١ ٣ ٢٨

ڪيائون ۽ هڪ ٻئي کي حق جو تاڪيد ڪيائون ول ۽ هڪ ٻئي کي صبر جي وصيت ڪيائون ول .

سُوْرَةُ الْهُمَزَةِ ١٠٤ مَكِّيَّةٌ ٣٢ — اٰيَاتُهَا ٩ — رُكُوْعُهَا ١

سورة همزة مڪي آهي هن ۾ نوَ آيتون آهن .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) . ول

ول يعني جنت ۾ مؤمن جون نيڪيون سُهڻي صورت ۾ آڻي ڪري ميزان ۾ رکيون وينديون . پوءِ اهي جيڪڏهن غالب ٿيون ته ان جي لاءِ جنت آهي ۽ ڪافرن جون بُرايون بدترين صورت ۾ آڻي ڪري ميزان ۾ رکيون وينديون ۽ انهن جي تور هلڪي ٿيندي ڇوته ڪافرن جا عمل باطل آهن انهن جو ڪو وزن نه آهي ، پوءِ انهن کي جهنم ۾ داخل ڪيو ويندو .
ول هن جي سبب ته اهو باطل جي پيروي ڪندو هو . ول يعني ان جي رهڻ جي جاءِ دوزخ جي باهه آهي . ول جنهن ۾ انتها جي سوزش ۽ تيزي آهي . (الله تعالیٰ ان کان پناهه ۾ رکي) ٭ ٭ ٭

ول سُورة التڪاثر مڪي آهي ، هن ۾ هڪ رڪوع ، اٺ آيتون ، اٺاويهه ڪلما ۽ هڪ سؤ ويهه حرف آهن . ول الله تعالیٰ جي طاعتن کان . ول هن مان معلوم ٿيو ته گهڻي مال جو حرص ۽ ان تي فخر ڪرڻ مذموم يعني بُرو آهي ۽ ان ۾ مبتلا ٿي ڪري ماڻهو اخروي سعادت کان محروم رهجي وڃي ٿو . ول يعني موت جي وقت تائين حرص توهان جو دامنگير رهيو . حديث شريف ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلی الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن فرمايو مُئل سان گڏ ٽي شيون هونديون آهن ، ٻه موٽي اينديون آهن ، هڪ ان سان گڏ رهجي وڃي ٿو . هڪ مال ، ٻيو سندس اهل واقارب ۽ ٽيون سندس عمل ، عمل ان سان گڏ رهجي وڃي ٿو ۽ باقي ٻئي واپس ٿي وڃن ٿا (بخاري) . ول مرڻ وقت پهچي ان حال جي بُري نتيجي کي . ول قبرن ۾ ول ۽ مال جي حرص ۾ مبتلا ٿي ڪري آخرت کان غافل نه ٿيو ها . ول مرڻ کان پوءِ . ول جيڪي الله تعالیٰ توهان کي عطا فرمايون هيون ، صحت ، فراغ ، امن ، عيش ۽ مال وغيره ، جن مان دُنيا ۾ لذتون وٺندا هيؤ . پڇيو ويندو اهي شيون ڪهڙي ڪم ۾ خرچ ڪيؤ ، انهن جو ڪهڙو شڪرانو ادا ڪيؤ ۽ شڪر جي ڇڏڻ تي عذاب ڪيو ويندو ٭ ٭ ٭

ول سُورة العصر جمهور روت مڪي آهي ، هن ۾ هڪ رڪوع ، ٽي آيتون ، چوڏهن ڪلما ۽ اٺهٺ حرف آهن . ول عصر زماني کي چوندا آهن ۽ جڏهن ته زمانو عجائبات تي مشتمل آهي ، هن ۾ احوال جي ڦير گهير ۽ تبديلي ڏسندڙ جي لاءِ عبرت جو سبب ٿئي ٿي ۽ اهي شيون خالق حڪيم جي قدرت ۽ حڪمت ۽ ان جي وحدانيت تي دلالت ڪن ٿيون ان ڪري ٿي سگهي ٿو ته زماني جو قسم مُراد هجي ۽ عصر ان وقت کي ٻه چوندا آهن جيڪو غروب کان اڳ هوندو آهي ، ٿي سگهي ٿو نقصان واري جي حق ۾ ان وقت جو قسم ياد فرمايو وڃي ، جيئن نفعي واري جي لاءِ ضحیٰ يعني ٽيرن جو قسم ذڪر فرمايو ويو ۽ هڪ قول هي به آهي ته عصر مان ٽيپهري جي نماز مُراد ٿي سگهي ٿي ، جيڪا ڏينهن جي عبادتن ۾ سڀني کان پوئين عبادت آهي ۽ سڀني کان لذيذ ۽ بهتر آهي ، تفسيرا هوئي آهي جيڪو حضرت مترجم قدس سرهٗ اختيار فرمايو ته زماني مان محبوب سيد عالم صلی الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن جو مخصوص زمانو مراد آهي . جيڪو وڏي خير ۽ برڪت جو زمانو ۽ سڀني زمانن ۾ سڀني کان زياده فضيلت ۽ شرف وارو آهي . الله تعالیٰ حضور محبوب جن جي زماني مبارڪ جو قسم ياد فرمايو جيئن لَاۤ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۾ حضور محبوب عليه الصلوٰة والسلام جن جي مسڪن ۽ مڪان جو قسم ياد فرمايو آهي ۽ جيئن لَعَمْرُكَ ۾ سندن عمر شريف جو قسم ياد فرمايو ۽ هن ۾ شان محبوبيت جو اظهار آهي . ول جوان جي عمر جيڪا سندن راس المال آهي ۽ اصل موڙي آهي اها هر گهڙي گهٽجي رهي آهي . ول يعني ايمان ۽ صالح عمل جي . ول انهن تڪليفن ۽ مشقتن تي ، جيڪي دين جي واٽ ۾ پيش آيون . اهي ماڻهو الله تعالیٰ جي فضل سان نقصان ۽ ٽوٽي ۾ نه آهن ، ڇوته انهن جي جيتري عمر گذري ، نيڪي ۽ عبادت ۾ گذري ، پوءِ اهي نفعي پائڻ وارا آهن ٭ ٭ ٭

ول سُورة الهمزة مڪي آهي ، هن ۾ هڪ رڪوع ، نوَ آيتون ، ٽيهه ڪلما ۽ هڪ سؤ ٽيهه حرف آهن .

وَيۡلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِۣ ۙ﴿۱﴾ الَّذِىۡ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ۙ﴿۲﴾

خرابي آهي ان جي واسطي جيڪو ماڻهن جا مُنهن تي عيب ڪڍي. پوئين گلا ڪري وٽ جنهن مال گڏ ڪيو ۽ خوب ڳڻي رکيائين.

يَحۡسَبُ اَنَّ مَالَهٗۤ اَخۡلَدَهٗ ۚ﴿۳﴾ كَلَّا لَيُنۡۢبَذَنَّ فِى الۡحُطَمَةِ ۖ﴿۴﴾ وَ

ڇا هو سمجهي ٿو ته ان جو مال ان کي دنيا ۾ هميشه رکندو وٽ هرگز نه ضرور اهو لتاڙڻ واري ۾ ڦٽي ڪيو ويندو وٽ ۽

مَاۤ اَدۡرٰٮكَ مَا الۡحُطَمَةُ ؕ﴿۵﴾ نَارُ اللّٰهِ الۡمُوۡقَدَةُ ۙ﴿۶﴾ الَّتِىۡ تَطَّلِعُ عَلَى

تو کي ڪهڙي خبر ته لتاڙڻ واري ڇا آهي. الله جي باهه جيڪا ٻرندي رهي آهي وٺ جيڪا دلين تي چڙهي ويندي.

ع ٩/٢٥ الۡاَفۡـِٕدَةِ ؕ﴿۷﴾ اِنَّهَا عَلَيۡهِمۡ مُّؤۡصَدَةٌ ۙ﴿۸﴾ فِىۡ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿۹﴾

وٽ بيشڪ اها انهن تي بند ڪئي ويندي ڊگهن ٿنڀن ۾ وٺ

سُوۡرَةُ الۡفِيۡلِ ١٠٥ مَكِّيَّةٌ ١٩ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰيَاتُهَا ٥ رُكُوۡعُهَا ١

سورة فيل مڪي آهي؛ الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع وٽ هن ۾ پنج آيتون آهن

اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصۡحٰبِ الۡفِيۡلِ ؕ﴿۱﴾ اَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ

اي محبوب ڇا تو نه ڏٺو ته تنهنجي رب انهن هاٿين وارن جو ڪهڙو حال ڪيو وٽ ڇا انهن جي سازش کي تباه

فِىۡ تَضۡلِيۡلٍ ۙ﴿۲﴾ وَّاَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا اَبَابِيۡلَ ۙ﴿۳﴾ تَرۡمِيۡهِمۡ

نه فرمايائين. ۽ انهن تي ابابيل پکين جون ٽوليون موڪليائين وٽ جو انهن کي ڪنڪريٽ جي

ع ٥/٣٠ بِحِجَارَةٍ مِّنۡ سِجِّيۡلٍ ۙ﴿۴﴾ فَجَعَلَهُمۡ كَعَصۡفٍ مَّاۡكُوۡلٍ ﴿۵﴾

پٿرين سان ماريائون ٿي وٽ پوءِ انهن کي ڪري رکيائين کاڌل لتاڙيل گاهه وانگر وٺ

سُوۡرَةُ قُرَيۡشٍ ١٠٦ مَكِّيَّةٌ ٢٩ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰيَاتُهَا ٤ رُكُوۡعُهَا ١

سورة قريش مڪي آهي؛ الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع وٽ هن ۾ چار آيتون آهن

لِاِيۡلٰفِ قُرَيۡشٍ ۙ﴿۱﴾ اٖلٰفِهِمۡ رِحۡلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيۡفِ ۚ﴿۲﴾

قريش کي رغبت ڏيارڻ جي واسطي. رغبت ڏيڻ انهن کي سردي ۽ گرمي ٻنهي جي سفر ڪرڻ ۾ وٽ

فَلۡيَعۡبُدُوۡا رَبَّ هٰذَا الۡبَيۡتِ ۙ﴿۳﴾ الَّذِىۡۤ اَطۡعَمَهُمۡ مِّنۡ جُوۡعٍ ۙ

پوءِ انهن کي گهرجي ته ان گهر جي وٽ رب جي بندگي ڪن. جنهن انهن کي بک ۾ وٽ کاڌو کارايو

ع ٤/٣١ وَّاٰمَنَهُمۡ مِّنۡ خَوۡفٍ ﴿۴﴾

۽ انهن کي هڪ وڏي خوف کان امن بخشيائين وٺ

منزل ٧

وٽ هي آيتون انهن ڪافرن جي حق ۾ نازل ٿيون، جيڪي محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن ۽ سندن صحابه ڪرام تي طعنو ڪندا هئا ۽ انهن سڀني جي گلا ڪندا هئا. مثلاً اخنس بن شريق، اميه بن خلف ۽ وليد بن مغيره وغيرهم ۽ هر گلا ڪرڻ واري جي لاءِ حڪم عام آهي. وٽ مرڻ نه ڏيندو جو اهو مال جي محبت ۾ مست آهي ۽ چڱي عمل جي طرف نه ٿو وڃائي. وٽ يعني جهنم جي ان حصي ۾ جتي باهه هڏين ۽ پاسيرين ڀڃي ڇڏيندي. وٽ ۽ ڪڏهن ٺنڊي نه ٿي ٿئي. حديث شريف ۾ آهي ته جهنم جي باهه هزار سال ٻوڪي وئي يا ڳاڙهي وئي، ايستائين جو ڳاڙهي ٿي وئي، وري هزار سال گرم ڪئي وئي ايستائين جو سفيد ٿي وئي، وري هزار سال گرم ڪئي وئي ايستائين جو ڪاري ٿي وئي، پوءِ اها ڪاري آهي ونداهي (ترمذي). وٽ يعني ظاهر جسم کي به ساڙيندي ۽ جسم جي اندر پهچندي ۽ دلين کي به ساڙيندي. دل اهڙي شيءِ آهي، جنهن کي ٿوري گرمي جو به تاب نه آهي، پوءِ جڏهن جهنم جي باهه جوان تي غلبو ٿيندو ۽ موت ايندو ئي نه ته پوءِ حال ڇا ٿيندو. دلين کي ساڙڻ هن لاءِ آهي ته اهي ڪفر، باطل عقيدن ۽ فاسد نيتن جو مقام آهن. وٽ يعني باهه ۾ وجهي ڪري دروازا بند ڪيا ويندا. وٽ يعني دروازن جي بندش آتشين لوهه جي ٿنڀن سان مضبوط ڪئي ويندي ته ڪڏهن دروازو نه کُلي. ڪن مفسرن هي معنىٰ بيان ڪئي آهي ته دروازا بند ڪري آتشين ٿنڀن سان انهن جا هٿ پير ٻڌا

ع ٥/٣٠ ويندا. ✣ ✣ ✣ وٽ سورة الفيل مڪيه آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، پنج آيتون، ويهه ڪلما ۽ نوي حرف آهن. وٽ هاٿين وارن مان مراد ابرهه ۽ سندس لشڪر آهي، ابرهه يمن ۽ حبش جو بادشاه هو، ان صنعا ۾ هڪ ڪنيسه (عبادت گاهه) ٺهرايو هو ۽ چاهيندو هو ته حج ڪرڻ وارا مڪه مڪرمه جي بجاءِ هيڏانهن اچن ۽ انهي ڪنيسه جو طواف ڪن، عرب جي ماڻهن کي اها ڳالهه تمام ڳري لڳي. بني ڪنانه قبيلي جي هڪ شخص موقعو لهي ڪري ان ڪنيسه ۾ قضاءِ حاجت ڪئي ۽ ان کي پليدي سان آلوده ڪري ڇڏيائين، ان تي ابرهه کي گهڻو غصو آيو ۽ ان ڪعبة الله شريف کي ڊاهڻ جو قسم کنيو ۽ ان ارادي سان پنهنجو لشڪر وٺي ڪري، جنهن ۾ گهڻا هاٿي هئا ۽ انهن جو اڳواڻ هڪ

ع ٤/٣١ وڏي جسم وارو مضبوط هاٿي هو، جنهن جو نالو محمود هو. ابرهه مڪي شريف جي ويجهو پهچي ڪري مڪي وارن جا جانور قيد ڪري ورتا انهن ۾ به سؤ اٺ عبد المطلب جا به هئا. عبد المطلب ابرهه وٽ آيو، تمام طاقتور ۽ شوڪت واري ابرهه سندس تعظيم ڪئي ۽ پاڻ وٽ ويهاريو ۽ مطلب پڇيو، پاڻ فرمايائين ته منهنجو مطلب هي آهي ته منهنجا اٺ واپس ڪيا وڃن. ابرهه چيو مون کي تعجب ٿئي ٿو ته مان ڪعبة الله کي ڊاهڻ آيو آهيان ۽ اهو توهان جو ۽ توهان جي ابن ڏاڏن جو معظم ۽ محترم مقام آهي، توهان ان جي لاءِ ڪجهه نه ٿا چئو، پنهنجن اٺن لاءِ چئو ٿا. پاڻ فرمايائين مان اٺن جو ئي مالڪ آهيان، انهن جي لاءِ ئي چوان ٿو، باقي ڪعبة الله جو جيڪو مالڪ آهي اهو پاڻ ان جي حفاظت فرمائيندو. ابرهه سندس اٺ واپس ڪري ڇڏيا. عبد المطلب قريشن کي اچي حال ٻڌايو ۽ انهن کي مشورو ڏنو ته جبلن جي چُڙن ۽ چوٽين ۾ وڃي پناهه گزين ٿين، اهڙي طرح قريش ايئن ئي ڪيو ۽ عبد المطلب ڪعبة الله شريف جي دروازي تي پهچي ڪري بارگاهه الاهي ۾ ڪعبة الله جي حفاظت جي دعا گهريائين، دعا کان فارغ ٿي پنهنجي قوم جي طرف هليو ويو. ابرهه صبح سان ئي پنهنجن لشڪرن کي تياري جو حڪم ڏنو ۽ هاٿين کي تيار ڪيو، پر محمود نه اٿيو ۽ ڪعبة الله جي طرف نه هليو، ٻي جنهن طرف هلائنس پيا ته هلي پيو مگر جڏهن ڪعبة الله جي طرف سندس رخ ڪن پيا ته ويهي وڃي پيو. الله تعالىٰ ننڍا ننڍا پکي انهن جي مٿان موڪليا، جيڪي ننڍڙيون ننڍڙيون پٿريون کڻي آيا، جن سان اهي هلاڪ ٿيندا پيا وڃن. وٽ جيڪي سمنڊ جي طرف کان فوج جي صورت ۾ آيون، هر هڪ وٽ ٽي ٽي پٿريون هيون، ٻه ٻنهي پيرن ۾ ۽ هڪ چهنب ۾. وٽ جنهن تي اهي پکي پٿري ڇڏن پيا ته اها پٿري ڪيس کي ٽوڙي ڪري مٿي مان نڪري ڪري جسم کي چيريندي هاٿي مان گذري ڪري زمين تي پهچي وڃي پيئي، هر پٿري تي ان شخص جو نالو لکيل هو، جيڪو ان پٿري سان هلاڪ ٿيو. وٽ جنهن سال هي واقعو ٿيو، انهي سال ان واقعي کان پنجاهه ڏينهن کان پوءِ محبوب سيد عالم حبيب خدا محمد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن جي ولادت باسعادت مبارڪ ٿي. ✣ ✣ ✣ وٽ سورة القريش صحيح قول مطابق مڪيه آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، چار آيتون سترهن ڪلما ۽ ٽيهتر حرف آهن. وٽ يعني الله تعالىٰ جون نعمتون تمام گهڻيون آهن، انهن مان هڪ ظاهري نعمت هي آهي ته ان قريشن کي هر سال ۾ ٻه سفرن جي طرف رغبت ڏياري انهن جي محبت انهن ۾ وڌائين، سياري جي موسم ۾ يمن جو سفر ۽ اونهاري جي موسم ۾ شام جو سفر، ته قريش واپار جي لاءِ انهن موسمن ۾ اهي سفر ڪندا هئا ۽ هر جڳهه وارا انهن کي اهل حرم چوندا هئا ۽ انهن جي عزت ۽ حرمت ڪندا هئا. اهي امن سان واپار ڪندا هئا ۽ فائدو حاصل ڪندا هئا ۽ مڪه مڪرمه ۾ رهائش جي لاءِ سرمايو پهچائيندا هئا جتي نه پوک ۽ نه ڪمائي جا ذريعا هئا، جنهن سبب. الله تعالىٰ جي اها ظاهري نعمت آهي ۽ ان

سُوْرَةُ الْمَاعُوْنِ ۱۰۷ مَكِّيَّةٌ ۱۷ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۷ رُكُوْعُهَا ۱

سُورة ماعُونُ مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ڪريان ٿو ۽ هن ۾ ست آيتون آهن

اَرَءَيْتَ الَّذِيْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ۝۱ فَذٰلِكَ الَّذِيْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ۝۲

ڀلا ڏس ته جيڪو دين کي ڪوڙو ڄاڻي ٿو ۲ پوءِ اهو اُهو آهي جيڪو يتيم کي ڌڪا ڏئي ٿو ۳

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ۝۳ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ ۝۴

۽ رغبت نه ٿو ڏياري مسڪين کي کاڌي کارائڻ جي ۴ پوءِ خرابي آهي انهن نمازين جي واسطي.

الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ ۝۵ الَّذِيْنَ هُمْ يُرَآءُوْنَ ۝۶

جيڪي پنهنجي نماز کان غافل ويٺا آهن ۵. ۽ جيڪي ڏيکاءُ جي واسطي عمل ڪن ٿا ۶

وَيَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ ۝۷

۽ معمولي نفعي واري شيءِ ۷ گهرڻ سان نٿا ڏين ۸

سُوْرَةُ الْكَوْثَرِ ۱۰۸ مَكِّيَّةٌ ۱۵ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۳ رُكُوْعُهَا ۱

سُورة ڪوثر مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ڪريان ٿو ۱ هن ۾ ٽي آيتون آهن

اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ۝۱ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝۲ اِنَّ

اي محبوب بيشڪ اسان توکي بيشمار خوبيون عطا فرمايون ۲ پوءِ تون پنهنجي رب جي واسطي نماز پڙهه ۳ ۽ قرباني ڪر ۴

شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ۝۳

بيشڪ تنهنجو دشمن ئي هر خير کان محروم آهي ۵

سُوْرَةُ الْكٰفِرُوْنَ ۱۰۹ مَكِّيَّةٌ ۱۸ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۶ رُكُوْعُهَا ۱

سُورة ڪافِرُون مڪي آهي: الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ڪريان ٿو ۱ هن ۾ ڇهه آيتون آهن

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ۝۱ لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ۝۲ وَلَآ اَنْتُمْ

تون فرماءِ اي ڪافرو ۲. نه مان پوڄا ڪريان ٿو ان جي جنهن کي توهان پوڄيندا آهيو ۽ نه ئي توهان

عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝۳ وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ۝۴ وَلَآ اَنْتُمْ

پوڄا ڪريو ٿا جنهن جي مان پوڄا ڪريان ٿو ۽ نه ئي مان پوڄا ڪندس جنهن جي توهان پوڄا ڪئي . ۽ نه ئي

عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝۵ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ۝۶

توهان پوڄا ڪندؤ جنهن جي مان عبادت ڪريان ٿو. توهان جي واسطي توهان جو دين ۽ منهنجي واسطي منهنجو دين ۳

مان فائدو حاصل ڪن ٿا. ۳ يعني ڪعبه شريف جي. ۴ جنهن ۾ انهن سفرن کان اڳ پنهنجي وطن ۾ ڏڪ نه هجڻ جي ڪري مبتلا هئا، انهن سفرن جي ذريعي سان. ۵ حرم شريف جي سبب سان ۽ اهلِ مڪه جي هجڻ جي سبب سان ته ڪو انهن کان تعرض نه ٿو ڪري هن جي باوجود، جو آس پاس ۾ قتل ۽ ڦرون لٽون ٿينديون رهن ٿيون، قافلا لٽجن ٿا، مسافر ماريا وڃن ٿا. يا هي معنيٰ آهي ته انهن کي جذام کان امن ڏنو ته انهن جي شهر ۾ ڪڏهن جذام نه ٿيندو يا هيءُ مُراد ته محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن جي برڪت سان انهن کي وڏي خوف کان امن عطا فرمايو. ⁂ ⁂

ف۱ سُورة الماعُون مڪي آهي ۽ هي به چيو ويو آهي ته اڌ مڪه مڪرمه ۾ نازل ٿي عاص بن وائل جي باري ۾ ۽ اڌ مدينه طيبه ۾ عبدالله بن اُبيّ بن سلول
ع ۱ ۷ ۳۲ منافق جي حق ۾. هن ۾ هڪ رڪوع، ست آيتون، پنجويهه ڪلما ۽ هڪ سو پنجويهه حرف آهن. ۲ يعني حساب ۽ جزا جو انڪار ڪري ٿو واضح دليلن هجڻ جي باوجود. شانِ نزول:- هي آيتون عاص بن وائل سهمي يا وليد بن مغيره جي حق ۾ نازل ٿيون. ۳ ۽ ان تي شدت ۽ سختي ڪري ٿو ۽ ان جو حق نه ٿو ڏئي. ۴ يعني نه پاڻ ڏئي ٿو، نه ٻين کان ڏياري ٿو، ان هاڏ جي جو بخيل آهي. ۵ هن مان مُراد منافق آهن، جيڪي اڪيلائي ۾ نماز نه ٿا پڙهن، ڇو ته ان جا معتقد نه آهن ۽ ماڻهن جي اڳيان نمازي بڻجن ٿا ۽ پنهنجو پاڻ کي نمازي ظاهر ڪن ٿا ۽ ڏيکارڻ جي لاءِ عاجزي نيازي ڪن ٿا ۽ حقيقت ۾
ع ۱ ۳ ۳۳ نماز کان غافل آهن. ۶ عبادتن ۾ اُنهن جي بخل جو بيان فرمايو ويو ٿو. ۷ مثلاً: سُئي، ديڳڙي ۽ پيالو وغيره. ۸ مسئلو:- عالمن سڀڻ فرمايو ته مستحب آهي ته ماڻهو پنهنجي گهر ۾ اهڙيون شيون پنهنجي حاجت کان گهڻيون رکي، جن جي پاڙيسرين کي حاجت ٿئي ٿي ۽ انهن کي گهرڻ تي ڏيندو ڪري. ⁂ ⁂ ف۱ سُورة الڪوثر جمهور روت مدني آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، ٽي آيتون، ڏهه ڪلما ۽ ٻائيتاليهه حرف آهن. ۲ ۽ گهڻا فضائل عنايت ڪري سموري خلق کان افضل ڪيو، ظاهري حُسن به ڏنو، باطني حسن به، عالي نسب به، نبوت به، ڪتاب به، حڪمت به، علم به، شفاعت به، حوض ڪوثر به، مقام محمود به، گهڻي امت به، دين جي دشمنن تي غلبو
ع ۱ ۶ ۳۴ به گهڻيون فتحون به ۽ بيشمار نعمتون به ۽ فضيلتون، جن جي انتها نه آهي. ۳ جنهن توهان کي عزت ۽ شرافت بخشي. ۴ ان جي لاءِ ان جي نالي تي بُت پرستن جي خلاف، جيڪي بُتن جي نالي تي ذبح ڪن ٿا. هن آيت جي تفسير ۾ هڪ قول هي به آهي ته نماز مان عيد نماز مُراد آهي. ۵ نه توهان، ڇو ته توهان جو سلسلو قيامت تائين جاري رهندو ۽ توهان جي اولاد ۾ گهڻائي ٿيندي ۽ توهان جي پيروڪارن سان دُنيا ڀرجي ويندي، توهان جو ذڪر منبرن تي بلند ٿيندو ۽ قيامت تائين پيدا ٿيڻ وارا عالم ۽ واعظ الله تعالىٰ جي ذڪر سان گڏ توهان جو ذڪر ڪندا رهندا. بي نام ونشان ۽ هر ڀلائي کان محروم ته توهان جا دشمن آهن. شانِ نزول:- جڏهن محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن جي فرزند حضرت قاسم جو وصال ٿيو ته ڪافرن پاڻ سڀڻ کي ابتر يعني منقطع النسل چيو ۽ هي چيو ته هاڻي سندن نسل نه رهيو. ان کان پوءِ هاڻي سندن ذڪر به نه رهندو ۽ اهو سڀ چرچو ختم ٿي ويندو. ان تي سورة ڪريمه نازل ٿي ۽ الله تعالىٰ انهن ڪافرن جي تڪذيب فرمائي ۽ انهن جو زوردار رد فرمايو. ف۱ سُورة الڪافرون مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، ڇهه آيتون، ڇويهه ڪلما ۽ چورانوي حرف آهن. شانِ نزول:- قريشن جي هڪ جماعت محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وسلم جن کي چيو هو ته توهان اسان جي دين جي پيروي ڪريو، اسان توهان جي دين جي پيروي ڪنداسون، هڪ سال توهان اسان جي معبودن جي عبادت ڪريو، هڪ سال اسان توهان جي معبودن جي عبادت ڪنداسون. محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن فرمايو الله تعالىٰ جي پناهه جو مان اُن سان گڏ غير کي شريڪ ڪريان. چوڻ لڳا پوءِ توهان اسان جي ڪنهن معبود کي هٿ ئي لڳايو، اسان توهان جي تصديق ڪنداسون ۽ توهان جي معبود جي عبادت ڪنداسون. اُن تي هيءَ سورة شريف نازل ٿي ۽ محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن مسجد حرام ۾ تشريف وٺي ويا، اتي قريشن جي اها جماعت موجود هئي. حضور محبوب جن انهن کي اها سورة پڙهي ٻڌائي ته اهي مايوس ٿي ويا ۽ محبوب سائين جن ۽ سندن صحابه ڪرام جي ايذائڻ جي پويان لڳا. ۲ مخاطب هتي مخصوص ڪافر آهن، جيڪي علمِ الاهي ۾ ايمان کان محروم آهن. ۳ يعني توهان جي لاءِ توهان جو ڪفر ۽ منهنجي لاءِ منهنجي توحيد ۽ منهنجو اخلاص ۽ هن مان مقصود ڌيڄارڻ آهي. (وهٰذه الاٰية منسوخة باٰية القتال) ⁂ ⁂

سُوْرَةُ النَّصْرِ مَدَنِيَّةٌ ۱۱۰ ۱۱۴ آيَاتُهَا ۳ رُكُوْعُهَا ۱

سُورة نصر مدني آهي هن ۾ ٽي آيتون آهن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان باجهاري جي نالي سان (شروع) ۽ ف ۱.

اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ۝۱ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ

جڏهن الله جي مدد ۽ فتح اچي. ف ۲ ۽ ماڻهن کي تون ڏسين جو الله جي دين ۾ فوج در فوج داخل

اللّٰهِ اَفْوَاجًا ۝۲ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۗ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا ۝۳

ٿين ٿا ف ۳ تون پنهنجي رب جي تعريف ڪندي ان جي پاڪائي بيان ڪر ۽ ان کان بخشش گهر ف ۴ بيشڪ اهو گهڻو توبهه قبول ڪرڻ وارو آهي ف ۵

سُوْرَةُ اللَّهَبِ مَكِّيَّةٌ ۱۱۱ ۶ آيَاتُهَا ۵ رُكُوْعُهَا ۱

سُورة لهب مڪي آهي هن ۾ پنج آيتون آهن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان باجهاري جي نالي سان (شروع) ف ۱

تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ۝۱ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ ۝۲

تباهه ٿي وڃن ابولهب جا ٻئي هٿ ۽ اهو تباهه ٿي ئي ويو ف ۲ ان کي ڪجهه ڪم نه آيو ان جو مال ۽ نه ئي جيڪو ڪمايائين ف ۳

سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝۳ وَّامْرَاَتُهٗ ۭ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝۴

اجهو داخل ٿيندو ڀڙڪندڙ باهه ۾ اهو ۽ سندس زال ف ۴ ڪاٺين جي ڀري مٿي تي کڻندڙ آهي

فِيْ جِيْدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدٍ ۝۵

سندس ڳچي ۾ کجي جي کاٻر جو رسو پيل آهي ف ۵

سُوْرَةُ الْاِخْلَاصِ مَكِّيَّةٌ ۱۱۲ ۲۲ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ آيَاتُهَا ۴ رُكُوْعُهَا ۱

سورة اخلاص مڪي آهي: الله نهايت مهربان باجهاري جي نالي سان (شروع) ف ۱ هن ۾ چار آيتون آهن

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝۱ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝۲ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝۳

تون فرماءِ اهو الله آهي اهو هڪ آهي ف ۲ الله بي نياز آهي ف ۳ نه ان جي ڪا اولاد ف ۴ ۽ نه اهو ڪنهن کان پيدا ٿيو ف ۵

وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝۴

۽ نه وري ان جو ڪو ثاني ۽ (مٽ) آهي ف ۶

ف ۱ سُورة النصر مدني آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، ٽي آيتون، سترهن ڪلمان ۽ ستهتر حرف آهن. ف ۲ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه وسلم جن جي لاءِ دشمنن جي مقابلي ۾. هن مان يا عام اسلام جون فتحون مُراد آهن يا خاص فتح مڪ. ف ۳ جيئن فتح مڪ کان پوءِ ٿيو جو ماڻهو زمين جي ڪند ڪڙڇ کان غلاميءَ جي شرق ۾ هليا ايندا هئا ۽ اسلام جي شرف سان مشرف ٿيندا هئا. ف ۴ امت جي لاءِ. ف ۵ هن سُورة جي نازل ٿيڻ کان پوءِ محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ جي تمام گهڻي ڪثرت فرمائي. حضرت ابن عمر رضى
ع ۳ ۳۵ الله تعالى عنهما کان روايت آهي ته هيءَ سورت حجة الوداع ۾ منى
جي مقام تي نازل ٿي، هن کان پوءِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ آيت نازل ٿي، هن جي نازل ٿيڻ کان پوءِ اسي ڏينهن محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن دنيا ۾ تشريف رکي. پوءِ آيت اَلْكَلَالَةُ نازل ٿي ان کان پوءِ حضور پُرنور جن پنجاهه ڏينهن تشريف فرما رهيا. وري آيت وَاتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ اِلَى اللّٰهِ نازل ٿي، هن کان پوءِ حضور محبوب سائين جن ايڪيهه يا ستٽ ڏينهن تشريف فرما رهيا. هن سُورة جي نازل ٿيڻ کان پوءِ صحابه ڪرام جن سمجهي ورتو ته دين ڪامل ۽ پورو ٿي ويو، سو هاڻي حضرت محبوب پيغمبر ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن دنيا ۾ زياده تشريف نه رکندا. جيئن حضرت عمر رضى الله تعالى عنه اها سورت ٻڌي ڪري انهيءَ خيال کان رُنو. هن سورت جي نازل ٿيڻ کان پوءِ محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن
ع ۵ ۳۶ خطبي ۾ فرمايو ته هڪ ٻانهي کي خدا اختيار ڏنو، سو چاهي ته دنيا ۾ رهي
چاهي ته ان جو ديدار قبول فرمائي. هن ٻانهي الله تعالى جو ديدار ۽ ميلاپ اختيار ڪيو، اهو ٻڌي ڪري حضرت صديق اڪبر رضى الله تعالى عنه فرمايو توهان تي اسان جون جانيون، اسان جا مال، اسان جا ابا ۽ اسان جي اولاد سڀ قربان. ✽ ✽ ✽ ✽ ف ۱ سُورة اللهب مڪي آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، پنج آيتون ويهه ڪلمان ۽ ستهتر حرف آهن. شان نزول:- جڏهن محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن صفا جبل تي عرب جي ماڻهن کي دعوت ڏني، هر
ع ۴ ۳۷ طرف کان ماڻهو آيا ۽ حضور جن انهن کي پنهنجي صدق ۽ امانت جي شاهدين
وٺڻ کان پوءِ فرمايو اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ،
ان تي ابولهب، محبوب پاڪ جن کي چيو هو ته توهان تباهه ٿي وڃو، ڇا توهان اسان کي ان لاءِ گڏ ڪيو هو؟ ان تي هيءَ سورت شريف نازل ٿي ۽ الله تعالى پنهنجي حبيب ڪرم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جي طرفان جواب ڏنو. ف ۲ ابولهب جو نالو عبد العزىٰ آهي، هي عبد المطلب جو پٽ ۽ محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جو چاچو هو، تمام گورو ۽ خوبصورت ماڻهو هو ان ڪري سندس ڪنيت ابولهب آهي ۽ انهيءَ ڪنيت سان اهو مشهور هو، پنهنجي هٿن مان مُراد ان جي ذات آهي. ف ۳ يعني سندس اولاد. روايت آهي ته ابولهب جڏهن پهرين آيت ٻڌي ته چوڻ لڳو ته جيڪي منهنجو ڀائٽيو چوي ٿو اگر سچ آهي ته مان پنهنجي جان جي لاءِ پنهنجي مال ۽ اولاد کي فديو ڪندس. هن آيت ۾ ان جو رد فرمايو ويو ته اهو خيال غلط آهي، ان وقت ڪا شيءِ ڪم اچڻ واري نه آهي. ف ۴ ام جميل بنت حرب بن اميه، ابوسفيان جي ڀيڻ، جيڪا رسول ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن سان بغض ۽ عداوت رکندي هئي ۽ باوجود هن جي جو تمام دولتمند ۽ وڏي گهراڻي جي هئي، پر محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جي دشمني ۾ انتها کي پهچي وئي هئي جو خود پنهنجي مٿي تي ڪنڊن جي ڀري کڻي محبوب ڪريم جن جي رستي ۾ ڇاڙائيندي هئي ته جيئن محبوب پاڪ جن ۽ سندن صحابه ڪرام کي ايذاء ۽ تڪليف ٿئي ۽ محبوب پاڪ جن کي ايذاء پهچائڻ ان کي ايترو پيارو هو جو ان ڪم ۾ ڪنهن ٻئي کان مدد وٺڻ به پسند نه ڪندي هئي. ف ۵ جنهن سان ڪنڊن جي ڀري ٻڌندي هئي، هڪ ڏينهن اهو ٻوجهه کڻي آئي رهي هئي ته تڪجي آرام لاءِ هڪ پٿر تي ويهي رهي، هڪ ملائڪ الله تعالى جي حڪم سان سندس پويان ان ڀري کي ڇڪيو ته اها ڪري ۽ رسيءَ سان ڪنا ۾ ڦاسي لڳي وئي ۽ اها مري وئي. ف ۱ سُورة اخلاص مڪي ۽ ڪنهن قول مطابق مدني آهي، هن ۾ هڪ رڪوع، چار آيتون يا پنج آيتون، پندرهن ڪلما ۽ سنتاليهه حرف آهن. حديثن ۾ هن سورة جون گهڻيون فضيلتون وارد ٿيل آهن. هن کي قرآن پاڪ جو ٽئين حصي جي برابر فرمايو ويو آهي يعني ٽي دفعا ان کي پڙهيو وڃي ته پوري قرآن جي تلاوت جو ثواب ملي. هڪ شخص محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن کي عرض ڪيو ته مون کي هن سورت سان گهڻي محبت آهي. پاڻ فرمايائون ان جي محبت توکي جنت ۾ داخل ڪندي (ترمذي). شان نزول:- عرب جي ڪافرن محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن کان الله رب العزة وعلا تبارڪ وتعالى جي متعلق مختلف نموني جا سوال ڪيا، ڪو چوندو هو ته الله تعالى جو نسب ڇا آهي، ڪو چوندو هو ته اهو سون جو آهي يا چاندي جو يا لوهه يا ڪاٺيءَ جو آهي، ڪنهن شيءِ جو آهي. ڪنهن چيو ته اهو ڇا کائيندو ۽ ڇا پيئندو آهي. ان ربوبيت ڪنهن کان ورثي ۾ ورتي ۽ ان جو ڪير وارث ٿيندو. انهن جي جواب ۾ الله تعالى هيءَ سورت نازل فرمائي ۽ پنهنجي ذات ۽ صفات جو بيان فرمائي معرفت جي واٽ واضح ڪئي ۽ جاهلانه خيالن ۽ وهمن جي اوندهه کي جن ۾ اهي ماڻهو گرفتار هئا، پنهنجي ذات ۽ صفات جي انوار جي بيان سان ختم ڪري ڇڏيو. ف ۲ ربوبيت ۽ الوهيت ۾ عظمت ۽ ڪمال جي صفتن سان موصوف آهي مثل، نظير ۽ شبيهه کان پاڪ آهي، ان جو ڪو شريڪ نه آهي ف ۳ هر شيءِ کان بي نياز آهي نه ڪائي نه پيئي، هميشه کان آهي، هميشه رهي. ف ۴ ڇو ته ڪو ان جو هم جنس آهي.

سُوْرَةُ الْفَلَقِ ١١٣ مَكِّيَّةٌ ٢٠ اٰيَاتُهَا ٥ رُكُوْعُهَا ١

سُورة فلق آهي هن ۾ پنج آيتون آهن.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع). ف١

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝١ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝٢ وَمِنْ شَرِّ

تون فرماءِ مان ان جي پناهه وٺان ٿو جيڪو صبح جو پيدا ڪرڻ وارو آهي ف٢ انهي سڄي مخلوق جي شر کان ف٣ ۽ اونداهي وڃڻ ڌر جي

غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۝٣ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ۝٤ وَ

شر کان جڏهن اهو لهي ف٤ ۽ انهن عورتن جي شر کان جيڪي ڳنڍين ۾ ڦوڪ ڏين ٿيون ف٥ ۽

مِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝٥

حسد واري جي شر کان جڏهن اهو مون کان سڙي ف٦

سُوْرَةُ النَّاسِ ١١٤ مَكِّيَّةٌ ٢١ اٰيَاتُهَا ٦ رُكُوْعُهَا ١

سُورة ناس ف١ آهي هن ۾ ڇهه آيتون آهن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع). ف١

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ اِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

تون چئو مان ان جي پناهه ۾ آيس جيڪو سڀني ماڻهن جو رب ف٢ سڀني ماڻهن جو بادشاهه ف٣ سڀني ماڻهن جو خدا آهي ف٤

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۵ الْخَنَّاسِ ۝٤ الَّذِيْ يُوَسْوِسُ فِيْ

ان جي شر کان جيڪو دل ۾ بُرا خيال وجهي ف٥ ۽ لڪي وڃي ف٦ جيڪي ماڻهن جي دلين

صُدُوْرِ النَّاسِ ۝٥ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝٦

۾ وسوسا وجهن ٿا. جنن (جي جنس) ۽ ماڻهن مان ف٧

دُعَاءِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ

اَللّٰهُمَّ اٰنِسْ وَحْشَتِيْ فِيْ قَبْرِيْ ۝ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِيْ بِالْقُرْاٰنِ الْعَظِيْمِ ۝ وَاجْعَلْهُ لِيْ اِمَامًا وَّنُوْرًا وَّهُدًى وَّرَحْمَةً ۝ اَللّٰهُمَّ ذَكِّرْنِيْ مِنْهُ مَا نَسِيْتُ وَعَلِّمْنِيْ مِنْهُ مَا جَهِلْتُ وَارْزُقْنِيْ تِلَاوَتَهٗ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَ اٰنَآءَ النَّهَارِ وَاجْعَلْهُ لِيْ حُجَّةً يَّا رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ اٰمِيْنَ

ف٥ جو ته اهو قديم آهي ۽ پيدا ٿيڻ حادث جو شان آهي ف٦ يعني قرآن جو مثل ۽ برابر نه آهي.
هن سورت جي چند آيتن ۾ علم الاهيات جا نفيس ۽ اعلى مطلب بيان فرمايا ويا، جن جي تفصيلات
ٻڌائڻ کان ڪتب خانن جا ڪتب خانا پُر ٿي وڃن.... ف١ سُورة الفلق مدني آهي ۽ هڪ قول هي
آهي ته مڪي آهي (وَالْاَوَّلُ اَصَحُّ) هن سورت ۾ هڪ رڪوع، پنج آيتون، ٽيويهه ڪلما ۽ چوهتر
حرف آهن. شانِ نزول:. هي سورت ۽ سورة الناس جيڪا هن کان پوءِ آهي، هي اُن
وقت نازل ٿيون، جڏهن لبيد بن اعصم يهودي ۽ سندس ڌيئرن محبوب سيد عالم
صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن تي جادو ڪيو ۽ حضور انور جن جي جسم مبارڪ ۽
ظاهري عضون تي اُن جو اثر ٿيو دل، عقل ۽ اعتقاد تي ڪجهه اثر نه ٿيو، چند ڏينهن کان پوءِ
جبرئيل امين آيو ۽ عرض ڪيائين ته هڪ يهودي اُوهان تي جادو ڪيو آهي ۽ جادو
جو جيڪو ڪجهه سامان آهي، اهو فلاڻي کوهه ۾ پٿر جي هيٺان دٻايو ويو آهي. حضور
ع ١ ٥ محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن حضرت على المرتضى رضى الله
٣٨ تعالى عنه کي موڪليو. ان کوهه جي پاڻي ڪيڍڻ کان پوءِ پٿر کنيو، ان جي هيٺان
کجي جي ڪاٺ جي ٿيلهي ظاهر ٿي، جنهن ۾ محبوب پاڪ جن جا وار مبارڪ،
جيڪي ڦڻيءَ مان برآمد ٿيا هئا ۽ سندن ڦڻي مبارڪ جا چند ڏندا ۽ هڪ ڌاڳو
يا ڪمان جو چلو، جنهن ۾ ٻارهن ڳنڍيون لڳل هيون ۽ موم جو پتلو، جنهن ۾ ٻارهن
سُئيون چُڀيل هيون، اهو سمورو سامان پٿر جي هيٺان نڪتو ۽ محبوب پاڪ جن
جي خدمت ۾ حاضر ڪيو ويو. الله تعالى اهي ٻئي سورتون نازل فرمايون. انهن
ٻنهي سورتن ۾ يارهن آيتون آهن. پنج سورة الفلق ۽ ڇهه سورة الناس ۾ هر هڪ
آيت جي پڙهڻ سان هڪ هڪ ڳنڍ کلندي ويندي هئي ايستائين جو سڀ ڳنڍيون کلي
ويون ۽ حضور انور جن بالڪل تندرست ٿي ويا. مسئلو: تعويذ ۽ عمل جنهن ۾ ڪو ڪلمو
شرڪ يا ڪفر جو نه هجي، جائز آهي، خاص ڪري اهي عمل جيڪي قرآني آيتن سان ڪيا وڃن
يا حديثن ۾ وارد ٿيل هجن. حديث شريف ۾ آهي ته اسماء بنت عميس عرض ڪيو يا رسول
ع ١ ٦ الله صلى الله تعالى عليك وسلم! جعفر جي ٻارن کي جلد جلد نظر لڳي ٿي، ڇا مون کي اجازت
٣٩ آهي ته انهن لاءِ عمل ڪريان. حضور انور جن اجازت ڏني (ترمذي). ف٢ تعوذ ۾
الله تعالى جو ذڪر ان وصف سان ڪري آهي ته الله تعالى صبح پيدا فرمائي رات جي
اونداهي ختم فرمائي ٿو. اهو قادر آهي ته پناهه گهرڻ واري کي جن حالات کان خوف آهي
تن کي دور فرمائي. جهڙيءَ طرح اونداهي رات ۾ ماڻهو صبح جو انتظار ڪري ٿو، ايئن ئي
خوف ڪندڙ امن ۽ راحت جو منتظر رهي ٿو. ان کان سواءِ صبح بي قرارن ۽ مجبورن جي
دعائن جو ۽ انهن جي قبول ٿيڻ جو وقت آهي. پوءِ مُراد هي ٿي ته جنهن وقت مصيبت
۽ غم وارن کي فراخي يا ڪشادگي ڏني وڃي ٿي ۽ دعائون قبول ڪيون وڃن ٿيون، مان
اُن وقت جي پيدا ڪرڻ واري جي پناهه گهران ٿو. هڪ قول هي به آهي ته "فلق" جهنم
۾ هڪ وادي آهي. ف٣ جاندار هجي يا بي جان، مڪلف هجي يا غير مڪلف. ڪن مفسرن فرمايو ته مخلوق مان مُراد هتي خاص ابليس آهي جنهن کان بدتر مخلوق ۾ ڪو به نه آهي ۽ جادو جا عمل ان جي ۽ ان جي مددگارن ۽
لشڪرن جي مدد سان پورا ٿين ٿا. ف٤ حضرت ام المؤمنين عائشه صديقه رضى الله تعالى عنها کان روايت آهي ته محبوب رسول ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن چنڊ جي طرف نظر ڪري ان کي فرمايو اي عائشه! الله جي پناهه ان جي شر کان
هي اونداهي وڃهندڙ آهي، جڏهن لهي وڃي (ترمذي). يعني مهيني جي پڇاڙيءَ ۾ جڏهن چنڊ لڪي وڃي ته جادوگر اهي عمل جيڪي بيمار ڪرڻ جي لاءِ آهن، انهيءَ وقت ۾ ڪيا وڃن ٿا. ف٥ يعني جادوگر عورتون جيڪي ڌاڳن ۾
ڳنڍيون لڳائي ڪري انهن ۾ جادو جا منتر پڙهي ڦوڪن ٿيون جيئن لبيد جون ڌيئرون. مسئلو: ڪر ڌاڳو يا هٿ ۽ ان تي ڳنڍ لڳائڻ، قرآني آيتون يا الله تعالى جا نالا مبارڪ دم ڪرڻ جائز آهي. جمهور صحابه ڪرام ۽ تابعين انهيءَ تي آهن ۽
عائشه صديقه رضى الله تعالى عنها جي حديث ۾ آهي ته جڏهن محبوب سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جي اهل مان ڪو بيمار ٿيندو هو ته محبوب پاڪ جن معوذتين پڙهي ان تي دم فرمائيندا هئا. ف٦ حسد وارو اهو آهي جيڪو ٻي جي
نعمت جي زوال جي تمنا ڪري. هتي حسد وارن يهودي مُراد آهن، جيڪي محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن سان حسد ڪندا هئا يا خاص لبيد بن اعصم يهودي، حسد بدترين صفت آهي ۽ اهو ئي سڀ کان پهريون گناهه آهي جيڪو
آسمان ۾ ابليس کان سرزد ٿيو ۽ زمين ۾ قابيل کان. ف١ سُورة الناس صحيح قول مطابق مدني آهي هن ۾ هڪ رڪوع، ڇهه آيتون، ويهه ڪلما ۽ اٺاسي حرف آهن. ف٢ سڀني جو خالق مالڪ هتي ذڪر ۾ انسانن جي تخصيص سندن تشريف (عزت) جي ڪري آهي
جو انهن کي اشرف المخلوقات ڪيائين. ف٣ انهن جي ڪمن جي تدبير ڪرڻ وارو. ف٤ جو الله ۽ معبود هجڻ انهيءَ سان خاص آهي. ف٥ ان مان شيطان مُراد آهي ف٦ هي ان جي عادت آهي ته انسان جڏهن غافل ٿئي ٿو ته ان جي دل ۾ وسوسا وجهي ٿو ۽ جڏهن
انسان الله تعالى جو ذڪر ڪري ٿو ته شيطان دٻجي وڃي ٿو ۽ هٽي وڃي ٿو. ف٧ هي بيان آهي وسوسن وجهڻ واري شيطان جو ۽ جو اهو جنن مان به ٿئي ٿو ۽ انسانن مان به جيئن شيطان جن انسانن کي وسوسن ۾ وجهن ٿا، تيئن ئي انساني شيطان به ناصح ٿي ڪري ماڻهن
جي دلين ۾ وسوسا وجهن ٿا. پوءِ اگر ماڻهو انهن وسوسن کي مڃي ٿو ته انهن جو سلسلو وڌي وڃي ٿو ۽ گهڻو گمراهه ڪن ٿا. اگر ان کان متنفر ٿئي ٿو ته هٽي وڃن ٿا ۽ دٻجي وڃن ٿا. ماڻهوءَ کي گهرجي ته جنن شيطانن جي شر کان به پناهه گهري ۽ انساني شيطانن جي شر کان به. بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته محبوب
سيد عالم صلى الله تعالى عليه واله وسلم جن جڏهن بستري مبارڪ تي تشريف آڻيندا هئا ته پنهنجا ٻئي هٿ مبارڪ گڏ فرمائي انهن ۾ دم ڪندا هئا ۽ سورة الاخلاص ۽ معوذتين پڙهي پنهنجي مبارڪ هٿن کي جتي مبارڪ کان وٺي پوري جسم اقدس تي ڦيريندا هئا جيستائين هٿ مبارڪ پهچي
سگهندا هئا ۽ اهو عمل ٽي دفعا فرمائيندا هئا. وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَعْلَمُ بِمُرَادِهٖ وَاَسْرَارِ كِتَابِهٖ وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَاَفْضَلُ الصَّلٰوةِ اَزْكَى السَّلَامِ عَلٰى حَبِيْبِهٖ وَسَيِّدِ اَنْبِيَآئِهٖ وَرُسُلِهٖ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

دعاء ختم القرآن

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ○ وَصَدَقَ رَسُوْلُهُ النَّبِیُّ الْکَرِیْمُ ○ وَنَحْنُ عَلٰی ذٰلِکَ مِنَ الشّٰهِدِیْنَ ○
رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّکَ اَنْتَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ○ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا بِکُلِّ حَرْفٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ حَلَاوَةً وَّبِکُلِّ
جُزْءٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ جَزَآءً اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا بِالْاَلِفِ اُلْفَةً وَّبِالْبَآءِ بَرَکَةً وَّبِالتَّآءِ تَوْبَةً وَّبِالثَّآءِ ثَوَابًا
وَّبِالْجِیْمِ جَمَالًا وَّبِالْحَآءِ حِکْمَةً وَّبِالْخَآءِ خَیْرًا وَّبِالدَّالِ دَلِیْلًا وَّبِالذَّالِ ذَکَآءً وَّبِالرَّآءِ رَحْمَةً
وَّبِالزَّآءِ زَکٰوةً وَّبِالسِّیْنِ سَعَادَةً وَّبِالشِّیْنِ شِفَآءً وَّبِالصَّادِ صِدْقًا وَّبِالضَّادِ ضِیَآءً وَّبِالطَّآءِ
طَرَاوَةً وَّبِالظَّآءِ ظَفَرًا وَّبِالْعَیْنِ عِلْمًا وَّبِالْغَیْنِ غِنًی وَّبِالْفَآءِ فَلَاحًا وَّبِالْقَافِ قُرْبَةً وَّ
بِالْکَافِ کَرَامَةً وَّبِاللَّامِ لُطْفًا وَّبِالْمِیْمِ مَوْعِظَةً وَّبِالنُّوْنِ نُوْرًا وَّبِالْوَاوِ وُصْلَةً وَّبِالْهَآءِ
هِدَایَةً وَّبِالْیَآءِ یَقِیْنًا۔ اَللّٰهُمَّ انْفَعْنَا بِالْقُرْاٰنِ الْعَظِیْمِ ○ وَارْفَعْنَا بِالْاٰیٰتِ وَالذِّکْرِ الْحَکِیْمِ ○
وَتَقَبَّلْ مِنَّا قِرَآءَتَنَا وَتَجَاوَزْ عَنَّا مَا کَانَ فِیْ تِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ مِنْ خَطَاٍ اَوْ نِسْیَانٍ اَوْ تَحْرِیْفِ
کَلِمَةٍ عَنْ مَّوَاضِعِهَآ اَوْ تَقْدِیْمٍ اَوْ تَاْخِیْرٍ اَوْ زِیَادَةٍ اَوْ نُقْصَانٍ اَوْ تَاْوِیْلٍ عَلٰی غَیْرِ مَآ اَنْزَلْتَهُ
عَلَیْهِ اَوْ رَیْبٍ اَوْ شَکٍّ اَوْ سَهْوٍ اَوْ سُوْٓءِ اِلْحَانٍ اَوْ تَعْجِیْلٍ عِنْدَ تِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ اَوْ کَسَلٍ اَوْ سُرْعَةٍ
اَوْ زَیْغِ لِسَانٍ اَوْ وَقْفٍ بِغَیْرِ وُقُوْفٍ اَوْ اِدْغَامٍ بِغَیْرِ مُدْغَمٍ اَوْ اِظْهَارٍ بِغَیْرِ بَیَانٍ اَوْ مَدٍّ اَوْ
تَشْدِیْدٍ اَوْ هَمْزَةٍ اَوْ جَزْمٍ اَوْ اِعْرَابٍ بِغَیْرِ مَا کَتَبَهُ اَوْ قِلَّةِ رَغْبَةٍ وَّرَهْبَةٍ عِنْدَ اٰیَاتِ
الرَّحْمَةِ اَوْ اٰیَاتِ الْعَذَابِ فَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا وَاکْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِیْنَ ○ اَللّٰهُمَّ نَوِّرْ قُلُوْبَنَا بِالْقُرْاٰنِ
وَزَیِّنْ اَخْلَاقَنَا بِالْقُرْاٰنِ وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ بِالْقُرْاٰنِ وَاَدْخِلْنَا فِی الْجَنَّةِ بِالْقُرْاٰنِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ
الْقُرْاٰنَ لَنَا فِی الدُّنْیَا قَرِیْنًا وَّفِی الْقَبْرِ مُوْنِسًا وَّعَلَی الصِّرَاطِ نُوْرًا وَّفِی الْجَنَّةِ رَفِیْقًا وَّمِنَ
النَّارِ سِتْرًا وَّحِجَابًا وَّاِلَی الْخَیْرٰتِ کُلِّهَا دَلِیْلًا فَاکْتُبْنَا عَلَی التَّمَامِ وَارْزُقْنَا اَدَآءً بِالْقَلْبِ
وَاللِّسَانِ وَحُبَّ الْخَیْرِ وَالسَّعَادَةِ وَالْبِشَارَةِ مِنَ الْاِیْمَانِ ○ وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ
خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ مَّظْهَرِ لُطْفِهٖ وَنُوْرِ عَرْشِهٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِیْنَ
وَسَلَّمَ تَسْلِیْمًا کَثِیْرًا کَثِیْرًا اَبَدًا

قرآن مجيد جي وقفن جون نشانيون!

هر زبان جا ماڻهو جڏهن پنهنجي ٻولي ۾ گفتگو ڪندا آهن ته ڪٿي بيهندا ته ڪٿي نه بيهندا. ڪٿي ٿورو ته ڪٿي گهڻو بيهندا آهن انهيءَ بيهڻ ۽ نه بيهڻ ڪري ڳالهه جي صحيح بيان ۽ ان جي مطلب سمجهڻ ۾ وڏو دخل آهي. قرآن مجيد جي عبارت به گفتگو جي انداز ۾ واقع ٿيل آهي ان ڪري علم وارن ان جي بيهڻ ۽ نه بيهڻ جون نشانيون مقرر ڪيون آهن جن کي قرآن مجيد جي وقفن جون نشانيون چيو وڃي ٿو، قرآن پاڪ جي تلاوت ڪندڙ کي انهن نشانين جو لحاظ ضرور رکڻو آهي.

○ جتي ڳالهه پوري ٿي وڃي اتي ننڍو دائرو لکندا آهن هي حقيقت ۾ گول ة آهي ۽ هيءَ وقف تام جي نشاني آهي يعني هتي بيهڻ گهرجي، هاڻ ة ته نه ٿي لکجي، ننڍڙو دائرو لکيو وڃي ٿو، هن کي آيت چوندا آهن.

م هيءَ وقف لازم جي نشاني آهي هتي ضرور بيهڻ گهرجي، نه بيهبو ته هڪ جو ٻيو مطلب ٿي ويندو.

ط وقف مطلق جي نشاني آهي هتي بيهڻ گهرجي مگر هيءَ نشاني اتي هوندي آهي جتي مطلب پورو نه ٿيندو ۽ ڳالهائيندڙ اڃان ڪجهه چوڻ گهرندو آهي.

ج وقف جائز جي نشاني آهي هتي بيهڻ بهتر آهي.

ز وقف مجوز جي نشاني آهي هتي نه بيهڻ بهتر آهي.

ص وقف مرخص جي نشاني آهي هتي ملائي پڙهڻ گهرجي، پر جي ڪو ٿڪجي بيهندو ته اجازت آهي. ۽ ز جي بنسبت ص ملائي پڙهڻ تي ترجيح رکي ٿو.

صلےٰ اَلْوَصْلُ اَوْلٰی جو اختصار آهي هتي ملائي پڙهڻ بهتر آهي.

ق قِيْلَ عَلَيْهِ الْوَقْفُ جو اختصار آهي هتي نه بيهڻو آهي.

صل قَدْيُوْصَلُ جي نشاني آهي هتي ڪڏهن بيهبو آهي ته ڪڏهن ڪونه! مگر هتي بيهڻ بهتر آهي.

قف هي لفظ قِفْ آهي، يعني بيهي رهه! ۽ هيءَ نشاني اتي ڏنل هوندي آهي جتي ملائي پڙهڻ جو احتمال هجي

س يا **سڪته**: هي سڪته جي نشاني آهي هتي ٿورو دم ڪٽبو پر ساهه نه ٽٽڻ گهرجي.

وقفه ڊگهي سڪته جي نشاني آهي هتي سڪته جي بنسبت وڌيڪ بيهبو، پر دم نه ٽوڙجي سڪته ۽ وقفه ۾ هي فرق آهي ته سڪته ۾ ٿورو ۽ وقفه ۾ گهٽو بيهبو آهي

لا لاجي معنىٰ نه آهي هيءَ نشاني ڪٿي آيت جي مٿان ۽ ڪٿي عبارت جي اندر استعمال ڪئي ويندي آهي، عبارت اندر هجي ته هرگز نه بيهڻ گهرجي، آيت جي مٿان هجي ته اختلاف آهي، ڪن وٽ بيهڻ ۽ ڪن وٽ نه بيهڻ گهرجي ليڪن ٻنهي صورتن ۾ مطلب نه ٿو بدلجي ۽ عبارت اندر هجي ته اتي وقف نه ڪرڻ گهرجي.

ڪ ڪذالڪ جي نشاني آهي يعني جيڪا رمز پهريان آهي اها ئي هت به سمجهي وڃي.

ضروري هدايت

قرآن پاڪ جي تلاوت ۾ زير زبر ۽ پيش وغيره جي ادائگي ۾ احتياط ڪرڻ نهايت ضروري آهي. قرآن پاڪ ۾ ويهه مقام اهڙا آهن جن جي پڙهڻ ۾ معمولي بي احتياطي ۽ غلطي ٿيڻ سان ڪفر جو ڪلمو صادر ٿي وڃي ٿو ڇو ته زير زبر ۽ پيش جي صحيح ادائگي ۾ غلطي ۽ فرق ٿي وڃڻ سان انهن مقامن جي معنيٰ ۾ اهڙي تبديلي ٿي وڃي ٿي جو اها ڪبيرو گناهه گڻجي ٿي. بلڪ جائي وائي انهن مقامن کي غلط پڙهڻ سان ڪفر لازم ٿئي ٿو. ۽ اُهي مقام هي آهن :

نمبر شمار	مقام	صحيح	غلط
١	سورة الفاتحة	اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ	اَنْعَمْتُ عَلَيْهِمْ
٢	〃 〃	اِيَّاكَ نَعْبُدُ	اِيَاكَ نَعْبُدُ (بغير شد)
٣	سورة البقرة ع ١٥	وَاِذِ ابْتَلٰى اِبْرَاهِيْمَ رَبُّهٗ	اِبْرَاهِيْمُ رَبَّهٗ
٤	〃 〃 〃 ٢٣	قَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ	قَتَلَ دَاوٗدَ جَالُوْتُ
٥	〃 〃 آية الكرسي	اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ط	آللّٰهُ (مد سان)
٦	〃 〃 〃 ع ٣٦	وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ	وَاللّٰهُ يُضَاعَفُ
٧	سورة النساء ع ٢٣	رُسُلًا مُّبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ	مُبَشَّرِيْنَ وَ مُنْذَرِيْنَ
٨	سورة التوبة ع ١	مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ وَرَسُوْلُهٗ	وَرَسُوْلِهٖ
٩	سورة بني اسرائيل ع ٢	وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ	مُعَذَّبِيْنَ
١٠	سورة طٰهٰ ع ٧	وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهٗ	اٰدَمَ رَبُّهٗ
١١	سورة الانبياء ع ٦	اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ	اِنِّيْ كُنْتَ
١٢	سورة الشعراء ع ١١	لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ	مِنَ الْمُنْذَرِيْنَ
١٣	سورة الفاطر ع ٤	يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا	يَخْشَى اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءَ
١٤	سورة صافات ع ٢	فِيْهِمْ مُّنْذِرِيْنَ	مُنْذَرِيْنَ
١٥	سورة الفتح ع ٤	صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ	صَدَقَ اللّٰهَ رَسُوْلُهٗ
١٦	سورة الحشر ع ٣	مُصَوِّرُ	مُصَوَّرُ
١٧	سورة الحاقة ع ١	اِلَّا الْخٰطِئُوْنَ	اِلَّا الْخَاطَئُوْنَ
١٨	سورة المزمل ع ١	فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُوْلَ	فِرْعَوْنَ الرَّسُوْلُ
١٩	سورة المرسلات ع ٢	فِيْ ظِلٍّ	فِيْ ظَلٍّ
٢٠	سورة النازعات ع ٢	اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرُ	اَنْتَ مُنْذَرُ

قرآنِ مجيد جي سورتن جي فهرست

رجسٽريشن سرٽيفڪيٽ

محڪمہ اوقاف حڪومت پنجاب ـــ لاهور

رجسٽريشن نمبر ۹۳ — تاريخ اجراء ۱۸ مارچ ۱۹۷۸ء

ترتيب نمبر ڊي-يو-اي-۲ (۱۴) الف ار-ن-ڪ / ۹۳ تصديق ٿي ڪئي ته ميسرز ضياء القرآن پبليڪيشنز گنج بخش روڊ، لاهور، کي اشاعت قرآن پاڪ جي (طباعتي غلطين کان مبرا) ايڪٽ ايل، آئي، وي (۱۹۷۳ء) هيٺ بطور "ناشر قرآن" رجسٽر ڪيو آهي

دستخط ناظم اعليٰ

محڪمہ اوقاف پنجاب لاهور

عرض ناشر

الله رب العزة جي ڪرم نوازي سان اداره ضياء القرآن پبليڪيشنز، ٿوري عرصي ۾ قرآن پاڪ جي اشاعت ۾ جيڪو اعليٰ معيار قائم ڪيو آهي، اهو اداري جي ڪارڪنن جي اڻ ٿڪ محنت جو نتيجو آهي. اسان جي امڪان آهر ڪوشش هوندي آهي ته قرآن مجيد جي طباعت، ڪتابت ۽ جلد بندي ۾ ڪنهن به قسم جي ڪا غلطي نه هجي، ڪنزالايمان سنڌي ترجمہ سان اداره جي هڪ نئين پيشڪش آهي هن جي تصحيح ۽ تزئين ۾ پڻ وت آهر ڪوشش ڪئي وئي آهي، مگر جڏهن ته انسان خطا ۽ وليسر جو پتلو آهي، ان ڪري ازحد ڪوشش باوجود غلطين جو رهجي وڃڻ ممڪن آهي ان لاءِ پڙهندڙن جي خدمت ۾ التماس آهي ته غيرارادہ غلطي کي درگذر ۽ درست ڪري ازراهِ ڪرم ان کان اسان کي مطلع ڪندا ۽ قرآن پاڪ جي درست اشاعت ۾ اداره سان تعاون فرمائي اجر دارين حاصل ڪندا.

محمد حفيظ البرڪات شاه

جنرل مينيجر ضياء القرآن پبليڪيشنز لاهور

بقره ۾ هزار امر، هزار نهي، هزار حڪم ۽ هزار خبرون آهن. هن جي حاصل ڪرڻ ۾ برڪت ۽ ڇڏڻ ۾ حسرت آهي. اهلِ باطل جادوگرهن جي طاقت نٿا رکن، جنهن گهر ۾ هيءَ سورة پڙهي وڃي ته ٽن ڏينهن تائين سرڪش شيطان ان ۾ داخل نه ٿيندو. مسلم شريف جي حديث ۾ آهي ته شيطان ان گهر کان ڀري ڀڄندو آهي جنهن ۾ هيءَ سورة پڙهي وڃي (جمل). بيهقي ۽ سعيد بن منصور حضرت مغيره کان روايت ڪئي ته جيڪو شخص سمهڻ وقت سورة بقره جون ڏهه آيتون پڙهندو ته قرآن شريف کي نه وساريندو. اهي آيتون هي آهن: چار پهريون آيتون ۽ آية الڪرسي، ٻه ان کان پوءِ واريون ۽ ٽي سورة جي پڇاڙيءَ واريون. مسئلو: طبراني ۽ بيهقي، حضرت ابن عمر رضى الله تعالىٰ عنهما کان روايت ڪئي ته حضور عليه الصّلوٰة والسّلام جن فرمايو ته ميت کي دفن ڪري قبر جي سيراندي کان سورة بقره جون پهريون آيتون ۽ پيراندي کان پويون آيتون پڙهو. شان نزول: الله تعالىٰ پنهنجي حبيب صلى الله عليه واٰله وسلم جن سان هڪ اهڙو ڪتاب نازل ڪرڻ جو وعدو فرمايو هو جيڪو نه پاڻيءَ سان ڌوئي مٽائي سگهجي، نه پراڻو ٿئي. جڏهن قرآن پاڪ نازل ٿيو ته فرمايائين ذَالِكَ الْكِتٰبُ اهو وعدي وارو ڪتاب هي آهي. هڪ قول هي آهي ته الله تعالىٰ بني اسرائيل سان هڪ ڪتاب نازل ڪرڻ جو ۽ بني اسماعيل مان هڪ رسول موڪلڻ جو وعدو فرمايو هو. جڏهن حضور جن مديني طيبه هجرت فرمائي، جتي يهودي گهڻا هئا ته الٓمّٓ ذَالِكَ الْكِتٰبُ نازل فرمائي ان وعدي جي پوري ٿيڻ جي خبر ڏني (خازن) ۲ الٓمّٓ: سورتن جي منڍ ۾ جيڪي حروف مقطعات آهن تن جي لاءِ صحيح قول هيءُ آهي ته اهي اسرارِ الاهي ۽ متشابهات مان آهن، جن جو مقصد الله ۽ ان جي رسول کي معلوم آهي. اسان جي برحق هجڻ تي ايمان آڻيون ٿا. ۳ ان کري ته شڪ ان ۾ هوندو آهي، جنهن تي دليل نه هجي. قرآن پاڪ اهڙا واضح ۽ مضبوط دليل رکي ٿو جيڪي عقلمند انصاف واري کي هن جي ڪتابِ الاهي ۽ برحق هجڻ جي يقين تي مجبور ڪن ٿا ته هي ڪتاب ڪنهن به طرح شڪ قبول ڪندڙ نه آهي. جهڙيءَ طرح انڌي جي انڪار سان سج جي وجود تي شڪ نٿو ڪري سگهجي، اهڙيءَ طرح اناڙي ڪارا ڪيل دل جي شڪ ۽ انڪار سان هي ڪتاب مشڪوڪ نٿو ٿي سگهي. ۴ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ: جيتوڻيڪ قرآن ڪريم جي هدايت هر ڏسندڙ جي لاءِ عام آهي مؤمن هجي يا ڪافر جيئن ته ٻي آيت ۾ فرمايائين هُدًى لِّلنَّاسِ پر جڏهن ته ان مان نفعو فقط تقويٰ وارن کي مليو آهي، ان ڪري هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ارشاد ٿيو. جيئن چوندا آهن ته بارش ساوڪ جي لاءِ آهي يعني ان مان نفعو ساوڪ کي مليو آهي جيتوڻيڪ ڪلر ۽ غير آباد زمين تي به برسات پوندي آهي. تقويٰ جون ڪيتريون ئي معنائون آهن، نفس کي خوف وارين شين کان بچائڻ ۽ شريعت ۾ نفس کي گناهن کان بچائڻ. حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته پرهيزگار اهو آهي، جيڪو شرڪ، ڪبيرن گناهن ۽ بي حيائيءَ جي ڪمن کان بچي. ڪن چيو ته متقي اهو آهي، جيڪو پاڻ کي ٻين کان ڀلو نه سمجهي. ڪن چيو ته تقويٰ حرام شين کي ڇڏڻ آهي ۽ فرضن جي ادا ڪرڻ جو نالو آهي. ڪن وٽ گناهن تي اصرار ۽ عبادت تي وڏائي جو ڇڏڻ تقويٰ آهي. ڪن چيو ته تقويٰ هي آهي ته تنهنجو مالڪ توکي اتي نه ڏسي جتي توکي منع فرمائي اٿس. هڪ قول هيءُ آهي ته تقويٰ حضور عليه الصّلوٰة والتسليم ۽ صحابه رضى الله عنهم جي پيرويءَ جو نالو آهي (خازن). تقويٰ جا اهي سمورا مفهوم هڪ ٻئي سان مناسبت رکن ٿا ۽ حقيقتاً انهن ۾ ڪو فرق نه آهي. تقويٰ جا درجا: عوام جي تقويٰ ايمان آڻي ڪفر کان بچڻ، درمياني ماڻهن (نيڪن) جي امر ۽ نهي جي اطاعت ۽ خاصن جي تقويٰ هر ان شيءِ کي ڇڏي ڏيڻ آهي جيڪا الله تعالىٰ کان غافل رکي (جمل) حضرت مترجم قدس سره فرمايو ته تقويٰ ست قسم آهي. ۱. ڪفر کان بچڻ، جيڪو خدا جي فضل سان هر مسلمان کي حاصل آهي. ۲. بدمذهبيءَ کان بچڻ جيڪو هر سنيءَ کي نصيب آهي. ۳. هر ڪبيره کان بچڻ. ۴. هر صغيره کان بچڻ ۵. شبهات کان پاسو ڪرڻ، ۶. شهوتن کان بچڻ، ۷. غير جي طرف واجهائڻ کان بچڻ. هي وڏن کان وڏن خاص شخصيتن جو درجو آهي ۽ قرآن عظيم ستن ئي درجن جو هادي آهي. ۵ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ: هتان کان مُفْلِحُوْنَ تائين چار آيتون خالص مؤمنن جي حق ۾ آهن جيڪي ظاهراً ۽ باطناً ايماندار آهن. ان کان پوءِ ٻه آيتون کليل ڪافرن جي حق ۾ آهن، جيڪي ظاهراً ۽ باطناً ڪافر آهن. ان کان پوءِ وَمِنَ النَّاسِ کان تيرهن آيتون منافقن جي حق ۾ آهن، جيڪي باطن ۾ ڪافر آهن ۽ پاڻ کي مؤمن ظاهر ڪندا آهن (جمل). غيب مصدر يا اسم فاعل جي معنىٰ ۾ آهي، ان صورت ۾ غيب اهو آهي جيڪو عقل ۽ حواس سان بديهي طرح معلوم ٿي نه سگهي، ان جا ٻه قسم آهن: ۱. اهو جنهن تي دليل نه هجي (ڪو به دليل). اهو علم غيب ذاتي آهي ۽ اهوئي مراد آهي. عِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا اِلَّا هُوَ آيت ۾ ۽ انهن سمورين آيتن ۾ جن ۾ علم غيب جي غير خدا کان نفي ڪئي وئي آهي، ان قسم جو علم غيب يعني ذاتي، جنهن تي ڪو به دليل نه هجي، الله تعالىٰ سان خاص آهي. غيب جو ٻيو قسم اهو آهي جنهن تي دليل هجي جيئن ڪائنات کي پيدا ڪندڙ ۽ سندس صفتون، خبرون ۽ سندن متعلقات احڪام ۽ آخرت جو ڏينهن ۽ سندس احوال مرڻ بعد جيئرو ٿيڻ، قيامت جي ڏينهن گڏ ٿيڻ ۽ حساب ۽ جزا جو علم جنهن تي دليل قائم آهن ۽ جيڪو الله جي سيکارڻ سان حاصل ٿئي ٿو هتي اهوئي مراد آهي. هن ٻئي قسم جا غيب جيڪي ايمان سان واسطو رکن ٿا، انهن جو علم ۽ يقين هر مؤمن کي حاصل آهي، جيڪڏهن نه هجي ته ماڻهو مؤمن نه ٿي سگهي ۽ الله تعالىٰ پنهنجن مقرب ٻانهن، نبين ۽ ولين تي جيڪي غيب جا در وا ڪيا آهن، اهو انهيءَ قسم جو غيب آهي يا غيب مصدري معنىٰ ۾ رکيو وڃي ۽ غيب جو صلو مؤمن به (جنهن تي ايمان آندو وڃي) قرار ڏنو وڃي يا ٻاءِ کي متلبسين محذوف سان متعلق ڪري حال قرار ڏنو وڃي. پهرين صورت ۾ آيت جي معنىٰ هيءَ ٿيندي، جيڪي اڻ ڏٺي ايمان آڻين جيئن حضرت مترجم قدس سره ترجمو ڪيو آهي. ٻيءَ صورت ۾ معنىٰ هي ٿيندي، جيڪي مؤمن جي پر پٺ ايمان آڻين يعني انهن جو ايمان منافقن وانگر مؤمنن کي ڏيکارڻ لاءِ نه هجي بلڪ اهي مخلص هجن، غائب، حاضر حال ۾ مؤمن رهن. غيب جي تفسير ۾ هڪ قول هيءُ به آهي ته غيب مان مراد دل آهي. هن صورت ۾ معنىٰ هيءَ ٿيندي ته اهي دل سان ايمان آڻين (جمل). ايمان: جن شين جي نسبت هدايت ۽ يقين سان معلوم ته هي دين محمديءَ مان آهن، انهن سڀني کي مڃڻ ۽ دل سان تصديق ڪرڻ ۽ زبان سان اقرار ڪرڻ جو نالو صحيح ايمان آهي. عمل ايمان ۾ داخل نه آهي، ان ڪري يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ کان پوءِ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ فرمايائين. ۶ نماز جي قائم رکڻ مان مراد هي آهي ته ان تي هميشگي ڪن ٿا ۽ ٺيڪ وقتن تي پابنديءَ سان ان جا رڪن پورا ادا ڪن ٿا ۽ فرض، سنتن ۽ مستحبن جي حفاظت ڪن ٿا، ڪنهن ۾ خلل اچڻ نه ٿا ڏين، مفسدات ۽ مڪروهات کان ان کي بچائن ٿا ۽ ان جا حق چڱيءَ طرح ادا ڪن ٿا. نماز جا حق ٻن قسمن جا آهن: ۱. ظاهري اهي ته هي آهن جيڪي ذڪر ٿيا. ۲. باطني، اهي خشوع ۽ حضور يعني دل کي فارغ ڪري پوريءَ طرح حق جي بارگاه ۾ متوجه ٿي وڃڻ ۽ عرض ونياز ۽ مناجات ۾ محويت حاصل ڪرڻ آهن. ۷ خدا جي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ مان مراد زڪوٰة آهي، جيئن ٻي جاءِ تي فرمايائين يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ يا مطلق خرچ ڪرڻ ڀلي فرض ۽ واجب هجي جيئن زڪوٰة، نذر ۽ پنهنجي اهل جو خرچ وغيره ڪرڻ يا مستحب جيئن نفلي صدقات، مئلن کي ايصال ثواب. مسئلو: يارهين، ٽيجهو ۽ چاليهو وغيره به هن ۾ داخل آهن ۽ قرآن پاڪ ۽ ڪلمي شريف جو پڙهڻ نيڪيءَ سان گڏ ٻي نيڪي ملائي اجر ۽ ثواب وڌائيندو آهي. مسئلو: مِمَّا ۾ مِن تبعيضيه هن طرف اشارو ٿي ڪري ته خرچ ۾ اسراف منع آهي يعني خرچ ڪرڻ ۾ نفس تي هجي يا پنهنجي اهل تي يا ڪنهن ٻئي تي، درميان هجي، اسراف نه ٿي وڃي. رَزَقْنٰهُمْ جي تقديم ۽ رزق کي پنهنجي طرف نسبت فرمائي ظاهر ڪيائين ته مال توهان جو پيدا ڪيل نه آهي، اسان جو عطا ڪيل آهي. ان کي جيڪڏهن اسان جي حڪم سان اسان جي واٽ ۾ خرچ نه ڪندؤ ته توهان نهايت ئي بخيل آهيو ۽ هي بخيلي نهايت بڇڙي. ۸ هن آيت ۾ اهلِ ڪتاب مان مراد اهي مؤمن آهن جن پنهنجي ڪتاب ۽ سمورين اڳين آسماني ڪتابن ۽ نبين سڳورن جي وحي تي ايمان آندو ۽ قرآن پاڪ تي به ۽ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مان پورو قرآن ۽ پوري شريعت مراد آهي (جمل). مسئلو: جهڙيءَ طرح قرآن پاڪ تي ايمان آڻڻ هر مڪلّف تي فرض آهي، اهڙيءَ طرح اڳين ڪتابن تي ايمان آڻڻ به ضروري آهي، جيڪي الله تعالىٰ حضور عليه الصّلوٰة والسّلام کان اڳ انبياء عليهم السّلام تي نازل فرمايا، البت انهن جا جيڪي احڪام اسان جي شريعت ۾ منسوخ ٿي ويا، انهن تي عمل صحيح نه آهي مگر ايمان ضروري آهي. مثلاً اڳين شريعتن ۾ بيت المقدس قبلو هو، ان تي ايمان آڻڻ ته اسان لاءِ ضروري آهي مگر عمل يعني نماز ۾ بيت المقدس جي طرف منهن ڪرڻ جائز نه آهي ۽ منسوخ ٿي چڪو. مسئلو: قرآن ڪريم

باقي صفحه ۵

بقايا صفحه ١٣

جي جاءِ آهي، انهيءَ ۾ بيت المقدس آهي، ان کي عمالقه کان آزاد ڪرائڻ جي لاءِ جهاد ڪريو ۽ مصر جهڙي اُتي وطن نا هيو. مصر جو جهڙڻ بني اسرائيلن تي نهايت سخت هو، پهريائين
ته انهن انهيءَ ۾ سوچ ويچار ڪيو ۽ جڏهن جبر ۽ مجبوريءَ سان حضرت موسىٰ ۽ حضرت هارون عليهما السلام جي سو پائڻي سات ۾ روانا ٿيا ته وات ۾ جيڪا سختي ۽ ڏکيائي پيش ايندي
رهي، حضرت موسىٰ عليه السلام کي شڪايتون ڏيندا هليا، جڏهن ان ميدان ۾ پهتا، جتي نه ساوڪ هئي، نه ٻاجهه، نه اناج گڏ هو، اتي اس جي گرميءَ ۽ بُک جي شڪايت ڪيائون. الله تعالىٰ
حضرت موسىٰ عليه السلام جي دعا سان سفيد ڪڪر کي انهن جو ساياڻ (ڇانوَ ڪندڙ) بڻايائين جيڪو رات ڏينهن انهن سان گڏ هلندو هو. رات جو انهن جي لاءِ نوري ٿنڀو لهندو هو،
جنهن جي روشنيءَ ۾ ڪم ڪندا هئا. انهن جا ڪپڙا ميرا ۽ پراڻا نه ٿيندا هئا نهن ۽ وار نه وڌندا هين. ان سفر ۾ جيڪو ٻار پيدا ٿيندو هو ته ان جو لباس به ان سان گڏ*
هڪ مني شيءِ هئي، روزانو صبح صادق کان وٺي سج جي اڀرڻ تائين هر شخص جي لاءِ هڪ تو پي جيتري آسمان تان لهندي هئي، ماڻهو ان کي چادرن ۾ وٺي سڄو ڏينهن کائيندا رهندا هئا. سلوىٰ
هڪ ننڍو پکي ٿيندو آهي، ان کي هوا آڻيندي هئي، هي شڪار ڪري کائيندا هئا. ٻئي شيون ڇنڇر تي ايندڙيون ئي نه هيون. باقي هر ڏينهن پهچنديون هيون. جمعي جي ڏينهن ٻين ڏينهن
کان ٻيڻيون ايندڙيون هيون. حڪم هي هو ته جمعي جي ڏينهن ڇنڇر جي لاءِ به ضرورت مطابق جمع ڪريو، مگر هڪ ڏينهن کان زياده جو جمع نه ڪريو. بني اسرائيلن انهن نعمتن جي ناشڪري ڪئي
ذخيرا گڏ ڪيائون، اهي سڙي ويا ۽ انهن جي آمد بند ڪئي ويئي. هي انهن پنهنجو ئي نقصان ڪيو. جو دنيا ۾ نعمت کان محروم ۽ آخرت ۾ عذاب جا حقدار ٿيا. ٩٤ هن ڳوٺ مان بيت المقدس مراد
آهي يا اريحا جيڪو بيت المقدس جي ويجهو آهي جنهن ۾ عمالقه آباد هئا ۽ ان کي خالي ڪري ويا، اتي اناج ۽ ميوا گهڻا هئا. ٩٥ هي دروازو انهن جي لاءِ ڪعبي جي بمنزل هو. ان ۾ داخل ٿيڻ ۽ ان
جي طرف سجدو ڪرڻ گناهن جي ڪفاري جو سبب قرار ڏنو ويو. ٩٦ مسئلو: هن آيت مان معلوم ٿيو ته زبان سان بخشش گهرڻ ۽ بدني عبادت سجدو وغيره بجا آڻڻ توبه جو پورا ٿو ڪندڙ آهي.
مسئلو: هي به معلوم ٿيو ته مشهور گناه جي توبه اعلان سان هئڻ گهرجي. مسئلو: هي به معلوم ٿيو ته برڪت واريون جايون جيڪي الله جي رحمت وارد ٿيڻ جون جايون آهن. اتي توبه ڪرڻ
۽ طاعت بجا آڻڻ نيڪ ثمرات ۽ جلدي قبول ٿيڻ جو سبب هونديون آهن. (فتح العزيز) انهيءَ ڪري صالحن جو دستور رهيو آهي ته نبين جي جنم جي جاءِ ۽ مزارات تي حاضر ٿي ڪري استغفار ۽ عبادت
بجا آڻيندا آهن. عرس ۽ زيارت ۾ به هي فائدو متصور آهي. ٩٧ بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته بني اسرائيلن کي حڪم ٿيو هو ته دروازي ۾ سجدو ڪندي داخل ٿيو ۽ زبان سان حِطَّةٌ
توبه ۽ استغفار جو ڪلمو چوندا وڃو. انهن ٻنهي حڪمن جي مخالفت ڪئي، داخل ته ٿيا مگر چيلهه ڀر ۽ توبه جي ڪلمي جي بجاءِ مسخريءَ سان حَبَّةٌ فِيْ شَعْرَةٍ چيائون، جنهن جي
معنىٰ آهي (وار ۾ داڻو). ٩٨ هي طاعون عذاب هو، جنهن سان هڪ گهڙيءَ ۾ چوويهه هزار هلاڪ ٿي ويا. مسئلو: صحاح جي حديث ۾ آهي ته طاعون اڳين امتن جي عذاب جو رهيل حصو
آهي. جڏهن توهان جي شهر ۾ واقع ٿئي، اتان نه ڀڄو، ٻئي شهر ۾ هجي ته اوڏانهن نه وڃو. مسئلو: صحيح حديث ۾ آهي ته جيڪي ماڻهو وبا جي مقام ۾ الله جي رضا تي صبر ڪندڙ رهيا
جيڪڏهن اهي وبا کان محفوظ رهيا ته به انهن کي شهادت جو ثواب ملندو. ٩٩ جڏهن بني اسرائيلن سفر ۾ پاڻي نه لڌو، اڃ جي شڪايت ڪيائون. حضرت موسىٰ عليه السلام کي حڪم ٿيو ته
پنهنجي لٺ پٿر تي هڻ، پاڻ سان گڏ هڪ چوڪنڊو پٿر هيس، جڏهن به پاڻيءَ جي ضرورت پئي ته هو پاڻ ان تي لٺ هڻي پيو ان مان ٻارنهن چشما جاري ٿين پيا ۽ سڀ سيراب ٿي ٿيا. هي وڏو معجزو آهي پر نبين
جي سردار حضرت محمّد صلى الله تعالىٰ عليه وسلم جي آگر مبارڪ مان چشمو جاري فرمائي وڏي جماعت کي ڌاپ ڪرڻ ان کان تمام وڏو ۽ اعلىٰ آهي، ڇو ته انسان جي عضويءَ مان چشمو جاري ٿيڻ پٿر جي
نسبت زياده عجيب آهي (خازن ۽ مدارڪ). ١٠٠ يعني آسماني طعام مَنّ ۽ سلوىٰ کائو ۽ ان پٿر جي چشمن جو پاڻي پيو جيڪو توهان کي الله جي فضل سان بغير محنت جي حاصل آهي. ١٠١ نعمتن جي
ذڪر کان پوءِ بني اسرائيلن جي بي لياقتي، گهٽ همتي ۽ نافرمانيءَ جا ڪجهه واقعا بيان فرمايا وڃن ٿا. ١٠٢ بني اسرائيلن جي هيءَ ادا به نهايت بي ادبانه هئي جو هڪ پيغمبر اولوالعزم کي نالو وٺي
پڪاريو، يانبي الله، يارسول الله يا ڪو ٻيو تعظيم جو ڪلمو نه چيو (فتح العزيز) جڏهن نبين سڳورن جو خالي نالو وٺڻ بي ادبي آهي، ته پوءِ انهن کي بشر ۽ قاصد چوڻ گستاخي نه ٿيندي؟ مطلب ته نبين
سڳورن جي ذڪر ۾ بي تعظيميءَ جو شائبو به جائز نه آهي. ١٠٣ (هڪ ڪاڏي) مان مراد (هڪ قسم جو ڪاڌو) آهي. ١٠٤ جڏهن انهن ان تي به نه مڃيو ته حضرت موسىٰ عليه السلام الله تعالىٰ جي بارگاه
۾ دعا ڪئي، ارشاد ٿيو اِهْبِطُوْا. ١٠٥ مصر عربيءَ ۾ شهر کي چوندا آهن، ڪو شهر هجي يا خاص شهر يعني مصر موسىٰ عليه السلام جي شهر جو به نالو آهي. هتي ٻنهي مان هر هڪ مراد ٿي سگهي ٿو. ڪن
جو خيال آهي ته هتي خاص شهر مصر مراد نه ٿو ٿي سگهي، ڇو ته ان جي لاءِ هي لفظ غير منصرف ٿي ڪري استعمال ٿيندو آهي ۽ ان تي تنوين نه ايندي آهي، جيئن ٻي آيت ۾ بيان ٿيل آهي اَلَيْسَ
لِيْ مُلْكُ مِصْرَ ۽ اُدْخُلُوْا مِصْرًا. مگر اهو خيال صحيح نه آهي، ڇو ته وچين اکر جي سڪون جي سبب سان هند لفظ وانگر ان کي منصرف پڙهڻ صحيح آهي. نحو ۾ ان جي وضاحت موجود آهي. ان کان
علاوه حسن وغيره جي قرأة ۾ مصر بغير تنوين جي آيو آهي ۽ ڪن مصاحف حضرت عثمان ۽ مصحف اُبيّ رضى الله تعالىٰ عنهم ۾ به ائين ئي آهي. انهيءَ ڪري حضرت مترجم قدس سره ترجمي ۾ ٻنهي
احتمالن کي ورتو آهي ۽ مقرر شهر جي احتمال کي مقدم ڪيائين. ١٠٦ يعني ساڳ ۽ بادرنگ وغيره يعني انهن شين جي طلب گناه نه هئي، پر مَنّ ۽ سلوىٰ جهڙي نعمت بي محنت ڇڏي انهن جي طرف
مائل ٿيڻ پست خيالي آهي. هميشه انهن ماڻهن جو لاڙو بيڪار عادت جي ئي طرف رهيو ۽ حضرت موسىٰ ۽ هارون وغيره جليل القدر ۽ بلند همت نبين سڳورن کان پوءِ بني اسرائيلن جي ڪميڻپ ۽
۽ گهٽ حوصلي جو پورو ظهور ٿيو ۽ جالوت جي غلبي ۽ بخت نصر جي مصيبت يا حادثي کان پوءِ ته اهي گهٽائي ذليل ۽ خوار ٿي ويا. ان جو بيان ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ ۾ آهي. ١٠٧ يهودين جي ذلت ته
هيءَ آهي ته دنيا ۾ ڪٿي به نالي جي انهن جي بادشاهي نه آهي، ۽ سچائيءَ هيءَ ته مال موجود هوندي به حرص جي ڪري محتاج رهن ٿا. ١٠٨ نبين ۽ صالحن جي صدقي جيڪي مرتبا انهن کي حاصل
ٿيا هئا، انهن کان محروم ٿي ويا. ان غضب جو سبب صرف هيءَ نه آهي ته انهن آسماني غذائن جي بدلي زميني پيداوار جي خواهش ڪئي يا اهڙي قسم جون ٻيون خطائون. جيڪي حضرت موسىٰ عليه السلام
جي زماني ۾ ظاهر ٿيون، بلڪ نبوت جي زماني کان پري ٿيڻ ۽ گهڻي زماني گذرڻ سان انهن جون لياقتون ختم ٿيون ۽ نهايت بڇڙا ۽ وڏا جرم انهن کان ظاهر ٿيا. هي انهن جي ان ذلت ۽
خواريءَ جو سبب ٿيا. ١٠٩ جيئن جو حضرت ذڪريا، يحيىٰ ۽ شعيا عليهم السلام کي شهيد ڪيو ۽ هي قتل اهڙا ناحق هئا، جن جو سبب پاڻ اهي قاتل به نه ٿا ٻڌائي سگهن. ١١٠ شانِ نزول: ابن
جرير ۽ ابن ابي حاتم سدّي کان روايت ڪئي ته هيءَ آيت حضرت سلمان فارسي رضى الله تعالىٰ عنه جي ساٿين جي حق ۾ نازل ٿي (لباب النقول). ١١١ ته توهان توريت کي مڃيندؤ ۽ ان تي عمل ڪندؤ
پوءِ توهان ان جي حڪمن کي سخت ۽ ڳرو ڄاڻي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو، باوجود ان جي جو توهان پاڻ عاجزيءَ ۽ زاريءَ سان حضرت موسىٰ عليه السلام کان اهڙي آسماني ڪتاب جي
گهر ڪئي هئي، جنهن ۾ شريعت جا قانون ۽ عبادت جو آئين تفصيل سان ذڪر ٿيل هجن ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام توهان کان بار بار ان جي قبول ڪرڻ ۽ ان تي عمل ڪرڻ جو وعدو
ورتو هو، جڏهن ڪتاب عطا ٿيو، توهان ان جي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ وعدو پورو نه ڪيو. ١١٢ بني اسرائيلن جي وعدي ٽوڙڻ کان پوءِ حضرت جبرئيل الله جي حڪم سان طور
جبل کي ڪٽي انهن جي مٿان ٿوري مفاصلي تي معلق ڪري ڇڏيو ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام فرمايو ته توهان وعدو پورو ڪريو ته جبل توهان تي ڪيرايو ويندو ۽ توهان ڪچلجي
ويندؤ. هن ۾ صورت ۾ وعدي جي پوري ڪرڻ تي مجبور ڪرڻو هو ۽ حقيقت ۾ جبل جو مٿن جي مٿان معلق ڪري ڇڏڻ الله جي نشانيءَ ۽ حق جي قدرت جو مضبوط دليل آهي. ان سان
دليلن کي اطمينان حاصل ٿئي ٿو ته بيشڪ هي رسول ۽ الله جي قدرت جا مظهر آهن. هي اطمينا انهن کي مڃڻ ۽ وعدي پوري ڪرڻ جو اصل سبب آهي. ١١٣ يعني پوري ڪوشش سان.
١١٤ هتي فضل ۽ رحمت مان يا توبه جي توفيق مراد آهي يا عذاب جي تاخير (مدارڪ وغيره). هڪ قول هي آهي ته الله جي فضل ۽ سڌس رحمت مان حضور سرور عالم صلى الله عليه وسلم

باقي ١٥

*پيدا ٿيندو هو، جيترو اهو وڌندو هو اوترو ان جو لباس به وڌندو هو. ٩٣ منّ ترنجبين وانگر

بقايه صفحه ٢٩٢

هوت تڏهن سخت تبڻ وارو آهي، جنهن ۾ مخلوق کي راحت ۽ آرام پهچائڻ جي اهائي واٽ آهي، جو حڪومت جي واڳون پنهنجي قبضي ۾ وٺن. انڪري پاڻ امارت طلب فرمايائين. مسئلو: ظالم بادشاهه جي طرف کان عدل جي اقامت جي نيت سان عهد وقبول ڪرڻ جائز آهي. مسئلو: جيڪڏهن دين جي احڪام جو جاري ڪرڻ ڪافر يا فاسق بادشاهه جي تمڪين کان سواءِ نه ٿي سگهي ته ان ۾ ان کان مدد وٺڻ جائز آهي. مسئلو: پنهنجي خوبين جو بيان فخر ۽ تڪبر لاءِ ناجائز آهي، مگر ٻين کي نفعي پهچائڻ يا مخلوق جي حقن جي حفاظت ڪرڻ لاءِ جيڪڏهن ظاهر ڪرڻ جي ضرورت پيش اچي ته ممنوع نه آهي. انهيءَ ڪري حضرت يوسف عليه السلام بادشاهه کي فرمايو ته مان حفاظت ۽ علم وارو آهيان. ف١٤١ سڀ ان جي تحت تصرف آهي. امارت طلب ڪرڻ کان هڪ سال پوءِ بادشاهه حضرت يوسف عليه السلام کي سڏائي تاجپوشي ڪيائين، تلوار ۽ مُهر کيس پيش ڪيائين ۽ کيس طلائي (سوني) تخت تي تخت نشين ڪيائين، جيڪو جواهرن سان جڙيل هو ۽ پنهنجو ملڪ کيس حوالي ڪيائين ۽ قطفير (مصر جي عزيز) کي معزول ڪري کيس ان جي جاءِ تي والي بڻايائين ۽ بادشاهه سمورا خزانا ۽ امور کيس حوالي ڪري پاڻ تابع ٿيو، جو سندس راءِ ۾ دخل نه ڏيڻ ۽ سندس هر حڪم کي مڃڻ لاءِ تيار ٿي ويو. انهيءَ زماني ۾ مصر جي عزيز جو انتقال ٿي ويو. بادشاهه ان جي انتقال کان پوءِ زليخا جو نڪاح حضرت يوسف عليه السلام سان ڪرائي ڇڏيو. جڏهن يوسف عليه الصلوٰة والسلام زليخا وٽ پهتو، تڏهن ان کي فرمايائين ڇا! هي ان کان ڀلو نه آهي، جيڪو تون چاهيندي هئينءَ؟ زليخا عرض ڪيو اي صديق! مون کي ملامت نه ڪريو، مان حسين جميل هيس، نوجوان هيس، عيش ۾ هيس ۽ مصر جو عزيز عورتن سان لاڳاپو نه رکندو هو ۽ توهان کي الله تعاليٰ هي حسن وجمال عطا ڪيو آهي، منهنجي دل بي اختيار ٿي ويئي ۽ الله تعاليٰ توهان کي معصوم ڪيو آهي، توهان معصوم ۽ محفوظ رهيا. حضرت يوسف عليه السلام زليخا کي ڪنوارو ڏٺو ۽ ان مان کيس ٻه فرزند، افرائيم ۽ ميشا ٿيا ۽ مصر ۾ سندس حڪومت مضبوط ٿي. پاڻ عدل جا بنياد قائم ڪيائين. هر عورت ۽ مرد جي دل ۾ سندس محبت پيدا ٿي ۽ پاڻ ڏڪر جي ڏينهن جي لاءِ اناج جي ذخيرن گڏ ڪرڻ جي تدبير فرمايائين. ان جي لاءِ تمام ڪشادا ۽ عاليشان ڀنڊار تعمير فرمايائين ۽ تمام گهڻا ذخيرا گڏ ڪيائين. جڏهن سڪر جا سال گذري ويا ۽ ڏڪر جو زمانو آيو، تڏهن پاڻ، بادشاهه ۽ ان جي خادمن لاءِ روزانه صرف هڪ وقت کاڌو مقرر فرمايائين. هڪ ڏينهن بادشاهه ٻنپهرن جو حضرت يوسف عليه السلام وٽ بک جي شڪايت ڪئي. پاڻ فرمايائين هي ڏڪر جي شروعات جو وقت آهي. پهرين سال جيڪي ماڻهن وٽ ذخيرا هئا، سڀ ختم ٿي ويا، بازارون خالي ٿي ويون. مصر وارا حضرت يوسف عليه السلام کان جنس خريد ڪرڻ لڳا ۽ انهن جا سمورا درهم دينار وٽس اچي ويا. ٻئي سال زيورن ۽ جواهرن سان اناج خريد ڪيائون ۽ اهي سمورا وٽس اچي ويا، ماڻهن وٽ زيور ۽ جواهر جي قسم مان ڪا شيءِ نه رهي. ٽئين سال چوپايا جانور ڏيئي اناج خريد ڪيائون، تان جو ملڪ ۾ ڪو به ڪنهن جانور جو مالڪ نه رهيو. چوٿين سال ۾ اناج لاءِ سمورا غلام ۽ ٻانهيون وڪڻي حضرت يوسف عليه السلام کان اناج خريد ڪيائون ۽ اهي سموريون شيون حضرت يوسف عليه السلام وٽ پهچي ويون. ڇهين سال جڏهن ڪجهه نه رهيو ته انهن پنهنجو اولاد وڪيو، اهڙيءَ طرح اناج خريد ڪري وقت گذاريائون. ستين سال پنهنجو پاڻ کي وڪيائون ۽ غلام بڻيا، تان جو مصر ۾ ڪو آزاد مرد ۽ عورت باقي نه رهيو، جيڪو حضرت يوسف عليه السلام جو ٻانهو (غلام) ۽ ٻانهي نه هجي ۽ ماڻهن جي زبان تي هو ته حضرت يوسف عليه السلام جهڙي عظمت ۽ بزرگي ڪنهن به بادشاهه کي حاصل نه ٿي. حضرت يوسف عليه السلام بادشاهه کي چيو ته ڏٺو ته الله تعاليٰ جو مون تي ڪهڙو نه ڪرم آهي. ان مون تي وڏو احسان فرمايو آهي، ان جي حق ۾ تنهنجي ڪهڙي راءِ آهي؟ بادشاهه چيو جيڪا توهان جي راءِ ۽ اسان توهان جا تابعدار آهيون. پاڻ فرمايائين مان الله تعاليٰ کي شاهد ڪريان ٿو ۽ توکي شاهد ڪريان ٿو ته مان سمورن مصر وارن کي آزاد ڪيو ۽ انهن جون سموريون ملڪيتون ۽ جاگيرون واپس ڪيون. ان زماني ۾ پاڻ سڳوري ڪڏهن به پيٽ ڀري کاڌو نه واپرايو. کيس عرض ڪيو ويو ته ايترن عظيم خزانن جا مالڪ ٿي ڪري به پاڻ بکيا رهو ٿا. فرمايائين هن انديشي کان ته ڍاپجي وڃان ۽ بکين کي وساري ڇڏيان، سبحان الله! ڪهڙا نه پاڪيزه اخلاق آهن. مفسر فرمايائين ته مصر جي سمورين عورتن ۽ سمورن مردن کي حضرت يوسف عليه السلام جا خريد ڪيل غلام ۽ ٻانهيون بڻائڻ ۾ الله تعاليٰ جي حڪمت هيءَ ته ڪنهن کي هي چوڻ جو موقعو نه ملي ته حضرت يوسف عليه السلام غلام جي شان ۾ آيو هو ۽ مصر جي هڪ شخص جو خريد ڪيل آهي، بلڪ سمورا مصري خريد ڪيل ۽ آزاد ڪيل غلام آهن ۽ حضرت يوسف عليه السلام جو انهيءَ حالت ۾ صبر ڪيو، ان کي هيءَ جزا ڏني ويئي. ف١٤٢ يعني ملڪ، دولت ۽ نبوت. ف١٤٣ هن مان ثابت ٿيو ته حضرت يوسف عليه السلام جي لاءِ آخرت جو ثواب ۽ اجر هن کان وڌيڪ ۽ اعليٰ ۽ افضل آهي، جيڪو الله تعاليٰ کيس دنيا ۾ عطا فرمايو. ابن عُيينه فرمايو ته مؤمن پنهنجي نيڪين جو ڦل دنيا ۽ آخرت ٻنهي ۾ لهي ٿو ۽ ڪافر جيڪي ڪجهه لهي ٿو، دنيا ۾ ئي لهي ٿو، آخرت ۾ ان جو ڪو حصو نه آهي. مفسرن بيان ڪيو آهي ته جڏهن ڏڪر جي سختي ٿي ۽ وڏي مصيبت عام ٿي ويئي ته سمورا شهر ۽ ڳوٺ ان ڏڪر جي سخت تر مصيبت ۾ مبتلا ٿي ويا، هر طرف کان ماڻهو اناج خريد ڪرڻ جي لاءِ مصر پهچڻ لڳا. حضرت يوسف عليه السلام ڪنهن کي هڪ اٺ جي بار کان وڌيڪ اناج نه ڏيندو هو ته جيئن برابري رهي ۽ سڀني جي مصيبت ختم ٿئي. ڏڪر واري مصيبت مصر جي سمورن ڳوٺن ۾ آئي اهڙيءَ طرح ڪنعان ۾ به آئي. ان وقت حضرت يعقوب عليه السلام بنيامين کان سواءِ پنهنجن ڏهن پٽن کي اناج خريد ڪرڻ لاءِ مصر موڪليو. ف١٤٤ ڏسنديئي. ف١٤٥ ڇو ته حضرت يوسف عليه السلام کي کوهه ۾ اڇلائڻ کان ان وقت تائين چاليهن سالن جو ڊگهو زمانو گذري چڪو هو ۽ انهن جو هي خيال هو ته حضرت يوسف عليه السلام جو انتقال ٿي چڪو هوندو ۽ هتي پاڻ بادشاهي تخت تي بادشاهي لباس ۾ شان وشوڪت سان جلوه فرما هو. ان ڪري انهن کيس نه سڃاتو ۽ ساڻس عبراني زبان ۾ گفتگو ڪيائون، پاڻ به انهيءَ زبان ۾ جواب ڏنائين. پاڻ فرمايائين توهان ڪير آهيو؟ انهن عرض ڪيو ته

باقي ٢٩٣

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ط

من يرد الله به خيرًا يفقهه في الدين.
(الحديث)

قرآن حڪيم جي سنڌي ترجمن جي ڀيٽ!

هڪ زبان کان ٻي زبان ۾ لفظي ترجمو ڪرڻ آسان ڪم آهي، مگر ڪنهن زبان جي فصاحت ۽ بلاغت، ڪنايَن، محاورن ۽ انداز بيان کي سمجهڻ، سياق، سباق (اڳ پوءِ) جو خيال رکي لفظن خواهه جملن جو ترجمو ڪرڻ نهايت ڏکيو ڪم آهي. قرآن پاڪ جي مختلف زبانن ۾ ترجمن جي مطالعي مان هي ڳالهه واضح پئي ٿئي ته اڪثر جڳهن تي لفظ جو ترجمو عام ڪري ان لفظ جي مشهور معنيٰ جي مطابق ڪيو ويو آهي؛ حالانڪ هر زبان ۾ ڪنهن به لفظ جون گهڻيون ئي معنائون ٿينديون آهن ۽ انهن مختلف معنائن مان ڪنهن هڪ مناسب معنيٰ جو انتخاب مترجم جي ذمه داري آهي. هندستان ۽ پاڪستان ۾ جيڪي به قرآن پاڪ جا ترجما ٿيا آهن، انهن مان اعليٰ حضرت مولانا احمد رضا خان بريلوي عليه الرحمة جو ڪيل اردو ترجمو "ڪنزالايمان" ممتاز ۽ مٿانهون مقام رکندڙ آهي ڇاڪاڻ ته هن ترجمي ۾ قرآن مجيد جي روح جي ممڪنه حد تائين حقيقي جهلڪ موجود آهي. هي لفظي ترجمو هجڻ سان گڏ بامحاوره تفسير ۽ لغت جي عين مطابق آهي. هن ۾ اهڙي معنيٰ جو انتخاب ڪيو ويو آهي، جيڪا آيتن جي سياق سباق (اڳ پوءِ) جي اعتبار سان نه فقط وڌيڪ موزون آهي، بلڪ هر مقام تي شانِ الوهيت جي تقدس، ۽ عصمتِ انبياء جي رعايت لازمي رکي وئي آهي. هن ترجمي سان پڙهندڙن جي نظر ۾ قرآن ڪريم جو احترام، نبين سڳورن جي عظمت ۽ انسان ذات جو وقار بلند ٿئي ٿو، جڏهن ته ٻيا ترجما انهن خوبين کان خالي آهن.

اهي مقام جتي هن ترجمي کي ٻين ترجمن جي ڀيٽ ۾ امتياز حاصل آهي، سي سڀئي نقل ڪرڻ سان هڪ وڏو ڪتاب ٺهي سگهي ٿو. نموني خاطر هت صرف چند آيتن جي ترجمي جي ڀيٽ پيش ڪجي ٿي. جيئن پڙهندڙن آڏو هن ترجمي جي افاديت ۽ اهميت واضح ٿئي!

(۱) وَلَمَّا يَعۡلَمِ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ جَاهَدُوۡا مِنۡكُمۡ (آل عمران- آيت: ۱۴۲)

- هن هوندي جو الله اڃان اوهان مان مجاهدن کي نه نکيڙيو. (امروٽي صاحب)
- هوڏانهن الله اڃان اوهان مان مجاهدن کي جدا نه ڪيو آهي. (محمد مدني)
- هوڏانهن اڃان الله انهن ماڻهن کي ته ڏٺو ئي نه آهي جن اوهان مان جهاد ڪيو هجي. (مولوي عبد الرزاق)
- ۽ الله اڃان اوهان جي غازين جو امتحان نه ورتو آهي. (ڪنزالايمان)

(۲) اِنَّ الۡمُنٰفِقِيۡنَ يُخٰدِعُوۡنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمۡ (النساء آيت: ۱۴۲)

- منافق پنهنجي پاڻ ۾ الله کي دلبو ڏيندا آهن ۽ حقيقت ڪري الله کين دلبو ڏيندڙ آهي. (امروٽي صاحب)
- بيشڪ منافق الله کي ڌوڪو ڏين ٿا هوڏانهن الله انهن کي ڌوڪو ڏيندڙ آهي. (محمد مدني)
- بلاشبه منافق ماڻهو چالبازي ڪن ٿا الله سان، هوڏانهن الله انهن جي چالبازي جي سزا انهن کي ڏيڻ وارا آهن. (مولوي عبد الرزاق)
- بيشڪ منافق ماڻهو پنهنجي گمان ۾ الله کي فريب ڏيڻ چاهين ٿا ۽ اهو ئي کين غافل ڪري ماريندو. (ڪنزالايمان)

(۳) نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمۡ (التوبة، آيت: ۶۷)

- الله کي وساريائون تنهن ڪري الله به کين وساريو. (امروٽي صاحب)
- الله کي وساريو اٿن پوءِ الله انهن کي وساريو آهي. (محمد مدني)
- انهن خدا جو خيال نه ڪيو تنهن ڪري خدا انهن جو خيال نه ڪيو. (مولوي عبد الرزاق)
- اُهي ٻُئا الله کي ڇڏي ويٺا ته الله به انهن کي ڇڏي ڏنو. (ڪنزالايمان)

مٿين آيتن ۾ عام مترجمن الله تعاليٰ جي ذات والاصفات ڏانهن بي خبري، ڌوڪي ۽ وسير جي نسبت ڪئي آهي، علم غيب جي نفي ۽ ذاتِ اقدس ڏانهن دغا ۽ نسيان جي نسبت شانِ الوهيت جي خلاف آهي، مگر صاحبِ ڪنزالايمان تفسير ۽ لغت جي روشنيءَ ۾ جيڪا معنيٰ ڪئي آهي، سا شايانِ شان ۽ نهايت مناسب معنيٰ آهي.

(۴) وَعَصٰۤى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى (طٰهٰ، آيت: ۱۲۱)

- ۽ آدم پنهنجي پالڻهار کان نافرمان ٿيو تنهن ڪري ڀلو. (امروٽي صاحب)
- ۽ آدم پنهنجي پالڻهار جي نافرماني ڪئي پوءِ گمراهه ٿيو. (محمد مدني)
- ۽ آدم کان پنهنجي رب جو قصور ٿي ويو سو غلطي ۾ پئجي ويو. (مولوي عبد الرزاق)
- ۽ آدم کان پنهنجي رب جي حڪم ۾ لغزش ٿي وئي پوءِ گهربل مقصد ۾ راهه نه لڌائين. (ڪنزالايمان)

(۵) لِيَغۡفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنۡ ذَنۡۢبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ (الفتح، آيت: ۱)

- ته تنهنجا قصور جيڪي اڳي گذريا ۽ جيڪي پوءِ ٿي رهيا سي سڀ الله تو کي معاف ڪري. (امروٽي صاحب)
- ته تنهنجا اڳيان ۽ پويان قصور تو کي الله معاف ڪري. (محمد مدني)
- ته الله تعاليٰ اوهان جون سڀ اڳيون پويون خطائون معاف ڪري. (مولوي عبد الرزاق)

⁂ جيئن الله تنهنجي سبيان گناه بخشي تنهنجي اڳين جاءِ تنهنجي پوين جا. (كنزالايمان).

⑥ ووَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى. (الضحىٰ آيت: ٧)

⁂ ۽ توکي ناواقف ڏٺائين پوءِ شريعت جي رستي لاتائين. (امروٽي صاحب)

⁂ ۽ توکي رستي کان بي خبر ڏسي پوءِ رستو ڏيکاريائين. (محمّد مدني)

⁂ ۽ الله تعالىٰ اوهان کي شريعت کان بي خبر ڏٺو سو اوهان کي شريعت جو رستو ٻڌايائين. (مولوي عبدالرزاق).

⁂ ۽ توکي پنهنجي محبت ۾ بي اختيار لڌائين پوءِ پنهنجي طرف واٽ ڏنائين. (كنزالايمان)

جا ٽئي ئي آيتن ۾ ٻين مترجمن هڪ اولوالعزم نبي حضرت آدم عليه السلام کي نافرمان ۽ گمراه چيو ۽ (معاذ الله) امام الانبياء صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي گنهگار ۽ بي خبر ڄاڻايو آهي. هي اندازِ بيان عصمتِ نبي تي بهتان ۽ قرآن وحديث جي خلاف ۽ عقل ۽ ايمان جي ابتڙ آهي، مگر صاحبِ كنزالايمان تفسير ۽ لغت جي روشني ۾ هنن آيتن جي جيڪا معنىٰ ڪئي آهي، سا عصمتِ نبيءَ جي ترجمان ۽ پڙهندڙن جو ايمان تازو ڪندڙ آهي.

⑦ وَمَآ اُهِلَّ بِهٖ لِغَيۡرِ اللّٰهِ. (البقره، آيت: ١٧٣)

⁂ ۽ جنهن شيءِ تي الله کان سواءِ ٻيو نالو پڪارجي سا حرام آهي. (امروٽي صاحب)

⁂ ۽ جنهن تي الله کان سواءِ ٻئي جو نالو ورتو وڃي سو حرام ڪيو اٿس (محمّد مدني)

⁂ ۽ اهڙي جانور کي جو تقرب جي قصد سان غيرالله جي نالي ڪيو ويو هجي. (مولوي عبدالرزاق)

⁂ ۽ اهو جانور جيڪو غير خدا جو نالو وٺي ذبح ڪيو ويو. (كنزالايمان).

هن آيت جي ٻين مترجمن جي ڪيل معنىٰ مطابق، شادي عقيقي، قرباني، عرس، يارهين، وليمي ۽ ورسيءَ لاءِ نامزد ڪيل جانور حرام ٿي وڃن ٿا ۽ اها اڻ ٿيڻي ڳالهه آهي. جڏهن ته تفسير ۽ لغت، حديث ۽ فقه جي روشني ۾ صاحب كنزالايمان جي ڪيل معنىٰ اصل مسئلي کي واضح ڪندڙ ۽ مونجهارو دور ڪندڙ آهي. (فافهم)

ڪلام پاڪ جي غير محتاط ۽ سطحي ترجمن جي ڪري مسلمانن ۾ فرقه بندي کي تقويت ۽ ڏارين کي دين جي خلاف جرئت ڪرڻ جو موقعو پيئي مليو آهي. تفسير ۽ حديث جي مطالعي يا ذڪر وارن جي صحبت ميسر ٿيڻ تائين اهڙن ترجمن انسانيت جي گهربل روحاني علاج بجاءِ ان جي مرض ۾ اضافو پيئي ڪيو آهي. بلامبالغه هن وقت قوم جي اندر پکڙيل انهيءَ بيماري جو علاج هن ترجمي ذريعي آساني سان ڪري سگهجي ٿو. باقي تعصب ۽ هٺ جو ته ڪو علاج ئي نه آهي.

مذهبي ۽ قومي ضرورت جي پيشِ نظر هن عظيم اردو ترجمي کي سنڌي زبان ۾ آڻڻ لاءِ ٽيهارو سال اڳ، جامعه راشديه جي سابق اساتذه ڪرام" قبله مفتي محمّد صاحبداد جمالي، مولانا فقير محمّد صالح مهر ۽ حضرت علامه مفتي تقدس علي خان بريلوي رحمة الله تعالىٰ عليهم" جن جي ترغيب سان فاضل محترم مفتي محمّد رحيم سڪندري صاحب ڪوشش ورتي ۽ مرحلي وار ترجمو ڪري پورو ڪيو هئائين، مگر حالات جي عدم موافقت سبب ان جي طباعت ۾ تاخير ٿيندي رهي. آخرالامر ضياء القرآن پبليڪيشنز وارن هن لاثاني ترجمي جي طباعت جو بار کنيو ۽ وڏي محنت ۽ جانفشانيءَ سان تڪميل تي پهچائي پنهنجو پاڻ ملهايو. الله تعالىٰ کين جزاءِ خير ڏي.

من لم يشكر الناس لم يشكر الله، جي حديث مطابق اسان انهن سمورن محسنن، سڪندري فاضلن، عزيز دوستن ۽ رفيقِ ڪار ساٿين جا شڪر گذار آهيون، جن ترجمي جي پروف ريڊنگ نظرثاني ۽ طباعت جي آخري مرحلن تائين اسان سان تعاون ڪيو.

بالخصوص جامعه راشديه جي سرپرست اعلىٰ حضرت قبله پير سائين پاڳاره سيّد شاه مردان شاه دامت برڪاتهم العاليه جن جا ممنون احسان، جن جي سايهٔ شفقت هيٺ رهي هن عظيم فرض جي تڪميل ممڪن ٿي.

نهايت ئي ٿورائتا آهيون اراڪين انجمن سيد غلام مرتضىٰ شاه جيلاني "لاڙڪاڻه" ۽ ضياء القرآن پبليڪيشنز" لاهور" وارن جا، جن جي تعاون کان سواءِ هي ترجمو طباعت جي زيور سان شايد سينگارجي نه سگهي ها.

الله تعالىٰ سمورن مهربانن جي پُرخلوص خدمت کي قبول فرمائي. آمين ثم آمين.

دعاطلب: فقير قربان علي سڪندري

خادم: جمعيت علماءِ سڪندريه

٢٢ - رمضان المبارڪ ١٩٩٢ء

سرٽيفڪيٽ

اسان هن قرآن پاڪ کي نهايت ڌيان سان غور ۽ گهري نظر سان پڙهيو آهي. اسين تصديق ٿا ڪريون ته هن جي متن ۾ ڪا به گهٽ وڌائي يا ڪتابت جي ڪا به غلطي ڪونه آهي.

- مولانا محمد رمضان صاحب
- قاري رفيق احمد صاحب
- قاري اشفاق احمد خان
- حافظ سجاد احمد صاحب

رجسٽرڊ پروف ريڊر
حڪومت پاڪستان

جن فاضلن هن قرآن پاڪ جي سنڌي ترجمي ۽ تفسير جي تصحيح ۾ مدد ڪئي

- ابو الفيض قربان علي سڪندري
- مولوي فيض محمد پيتافي سڪندري
- شيخ غلام سرور سڪندري ايم.اي.بي.ايڊ